

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MEYDANLARIN SOSYO- POLİTİK DÖNÜŞÜMÜ
ÜZERİNE BİR ANALİZ: TAKSİM MEYDANI
ÖRNEĞİ

MELEK TOPRAK

2501131257

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. PELİN PINAR GİRİTLİOĞLU

İSTANBUL-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MELEK TOPRAK Numarası : 2501131257
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : YEREL YÖNETİMLER KENT VE ÇEVRE ÇALIŞMALARI Danışmanı : DOÇ. DR. PELİN PINAR ÖZDEN GİRİTLİOĞLU
Tez Savunma Tarihi : 17.01.2017 Saati : 15:00
Tez Başlığı : "MEYDANLARIN SOSYO-POLİTİK DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR ANALİZ: TAKSİM MEYDANI ÖRNEĞİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. HATİCE KURTULUŞ AYDAL		Kabul
2- DOÇ. DR. PELİN PINAR ÖZDEN GİRİTLİOĞLU		Kabul
3- DOÇ. DR. ŞÜKRÜ ASLAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. SEVİM BUDAK		
2- DOÇ. DR. HÜLYA BERKMEN		

ÖZ

MEYDANLARIN SOSYO- POLİTİK DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE BİR ANALİZ: TAKSİM MEYDANI ÖRNEĞİ

MELEK TOPRAK

Türkiye’de kamusal mekânların yaratılması sürecinde Taksim Meydanı’nın Osmanlı Dönemi’nde başlayıp günümüze uzanan, değişen ideolojiler ile ilişkili olarak yeniden tasarlanması durumu temsili bir önem taşımaktadır.

Cumhuriyet döneminde planlanan Taksim Meydanı’nın inşası ve dönüşümü; hem siyasal iktidarın işleyişini temsil eden bir alandır, hem de yurttaşı şekillendirmek için çağdaş yaşamın bu meydana vurgulanması söz konusudur.

Osmanlı döneminde başlayan kamusal mekânlarının inşasının Cumhuriyet döneminde geliştirildiği görülür. Taksim Meydanı’nın ilk inşasının devlet otoritesiyle olması ve devlet otoritesinin birtakım süreçlerle birleşerek meydanın ilk inşasına farklı anlamlar yüklenilmesine ve kamusalılık kazanmasına neden olan birçok süreç tez çalışmamızda irdelenmektedir.

Bu çalışma sonunda Taksim Meydanı’nın bireyler tarafından algısı ve önemi tanımlamaktan öte tartışması yapılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Kamusal Alan, Meydan, Kent, Dönüşüm, Taksim Meydanı

ABSTRACT

AN ANALYSIS ON THE SOCIO-POLITICAL TRANSFORMATION OF THE SQUARES: TAKSİM SQUARE EXAMPLE

MELEK TOPRAK

The redesign process of Taksim Square's which reaches from Ottoman Empire to present policies and involves changing ideological impacts, happens to be a symbolic issue in the process of public sphere creation in Turkey.

Taksim Square's construction and transformation that planned in Republican times, symbolises how the sovereign works as well as it carries the emphasis on contemporary life for the aim to construct the citizens.

It can be observed that there is the development of public sphere production in Republican times. Moreover, there is a fact that emperer's authority plays a significant role in this production, as the same situation also becomes visible in following periods with the addition of different meanings under changing ideologies to improve the publicity.

The aim of this research is to discuss all prementioned issues together with the perception of Taksim Square from individuals' perspective and its' importance.

KEYWORDS: Public Sphere, Square, City, Transformation, Taksim Square

ÖNSÖZ

Bu hayatta nadir karşılaşılan çok değerli kişilerden tez danışmanım **Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu**'na her zaman bana büyük motivasyon kaynağı olduğu için ve paylaştığı akademik bilgiler için öncelikle sonsuz şükranlarımı sunmak isterim. Ve yine takıldığım konularda hiç sıkılmadan yardımcı olan değerli hocam Doç. Dr. **Şükrü Aslan**'a; bana sosyolojik düşünmeyi öğretip, sosyolojiyi sevdiren ve halen Sakarya Üniversitesi Sosyoloji departmanında bulunan Doç. Dr. **Ali Arslan**'a teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca akademik eğitimimde büyük katkıları olan **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji** Bölümü hocalarıma ve **İstanbul Üniversitesi Siyaset ve Kamu Yönetimi Anabilim dalı, Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Çalışmaları**'nda olan ve bir şekilde derslerine katıldığım seminer, konferanslarında bilgilerinden faydalandığım **Prof. Dr. Adalet Alada** ve **Prof. Dr. Hatice Kurtuluş** olmak üzere adını sayamadığım tüm hocalarıma teşekkür etmek isterim.

Tez sürecinde tükenmişlik halinde motive olmamı sağlayan Emre ve Barış Ulaş Soysal ailesine; bölüm arkadaşlarımdan Ezgi Karababa Kaplan'a ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden tüm arkadaş ve dostlarıma; bilhassa deşifre ve defalarca başka bir göz olarak okuma- düzeltme konusunda da yardımlarını esirgememiş olan Ecem Kıran'a ve ayrıca özetin kontrolünü yapan Hazal Türken'e; mülakat için zaman ayırmış olan kişilere, Hanefi Avcı'da dahil, teşekkür ederim.

Ek olarak, bana yıllarca burs desteğinde bulunmuş olan kişilere ve tez bitirme projem için burs desteğinde bulunmuş olan Türk Petrol Vakfı'na sosyal bilimlere vermiş oldukları destekten dolayı teşekkür ediyorum.

Bu uzun hayat yolculuğumda, beni “ben” yapan aile üyelerime, her daim ve her konuda yanımda olan Annem **Beyza Kurşunlugil**'e ve hayatta ne yaparsan yap her daim seninle gurur duyacağım diyerek bana çocuk yaşımda büyük özgüven aşılayan, büyüdüğüm yaşlarda kaybettiğim ama her daim yanımda, kalbimde olan Annem **Nacife Karaoğlu**'na sonsuz sevgilerine sonsuz teşekkürler.

Melek Toprak

İstanbul/ 10.12.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER VE FOTOĞRAFLAR	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.Kent, Meydan Tartışması	13
1.2.Kamusal Alan Kavramı	19
1.3.Kamusal Alan Meydanların Demokrasi Açısından Önemi	21

İKİNCİ BÖLÜM

MEYDANLAR ve KAMUSAL ALAN

2.1.Antik Yunan’da Meydanlar	26
2.2.Roma Döneminde Kamusal Alan Meydanlar	29
2.3.Konstantinopolis’te Meydanların Tarihi	30
2.4.Osmanlı İmparatorluk Başkenti Şehri İstanbul’da Meydanlar	36
2.5.Osmanlının Son Döneminde Meydanların İnşasının Modernleşme ile Bağlantısı	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAKSİM’İN TARİHSEL OLARAK DÖNÜŞÜM SÜRECİ

3.1.1900’ler Öncesinde Taksim Beyoğlu’nun Sosyo-Politik yapısı ...	48
3.1.1. Taksim’in 1900’lü Yıllar Öncesinde Mekânsal Durumu ...	49

3.1.2. İmgesel Olarak Taksim	52
3.2.İmparatorluktan Cumhuriyete Taksim Çevresi	56
3.3.1923 Sonrası Taksim Meydanı ve Çevresi.....	61
3.3.1. 1970'ten Günümüze: Tarihsel ve Politik Kimlik Olarak Taksim	74
3.3.2. Görüşmecilerin Gözünden Taksim Meydanı ve Çehresi	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TAKSİM MEYDANI'NIN 2000'LER SONRASI DÖNÜŞÜM SÜRECİ ve SAHA BULGULARIYLA ANALİZİ

4.1. Bir Meydanın Sosyo- Politik Anlamı Üzerine: Taksim Meydanı	86
4.1.1. Güç Ve Mücadele Alanı Olarak Meydanlar: Taksim'den Yenikapı'ya.....	89
4.1.2. Taksim Meydanı'nın Çakıl Taşları	97
4.2.Taksim Aksaray'laşıyor.....	102
4.3.Kamusal Alan Olarak Taksim Meydanı	108
4.4.Saha Bulgularının Analizi	117
4.4.1. Taksim Meydanı'nın Sosyo-Politik Dönüşümü.....	119
4.4.2. Taksim Meydanı'nın Kamusalılığı	125
4.4.3. Taksim Meydanı'nın Diğer Meydanlardan Farklılığı.....	127
4.4.4. Mülakatların Değerlendirilmesi	131
SONUÇ.....	134
KAYNAKÇA	138

ŞEKİLLER VE FOTOĞRAFLAR

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Konstantinopolis Planı ve Forumları	34
Şekil 2: Taksim İnönü Gezisi. Taksim Kışlasının arazisi için önerilen düzenlemenin şematik gösterimi.	65
Şekil 3: Mekânı Şekillendiren Unsurlardan Bazıları	76
Şekil 4:İstanbul Meydanları ve Meydanların Kategorize Edilmesi	110

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: İstanbul'da AVM sayısı hakkında bilgi veren gazete AVM'siz güzelliği olan İstanbul fotoğrafı sunmuş.	22
Fotoğraf 2: Yunan Dönemi Agorası.....	28
Fotoğraf 3:Tauri Forumu ve Teodosius Forumu Genel Plan Görünümü	32
Fotoğraf 4: Hippodrom Panvinius'un Planı (15. yüzyıl)	33
Fotoğraf 5: Eminönü'nde Meydan Yapılmadan Önceki Yeni Cami Civarı	39
Fotoğraf 6:1957'de Eminönü'nde yıkımlar	45
Fotoğraf 7: Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi, 1899.....	57
Fotoğraf 8: Taksim Topçu Kışlası, 1880-1893.....	60
Fotoğraf 9: Taksim Meydanı Genel Görünüşü-14 Temmuz 1941 (AKM büyük tiyatronun yerleşimi için öngörülen işlemler not alınmış).....	62
Fotoğraf 10: Yıkılan Taksim Kışlası.....	66
Fotoğraf 11:1962 Yılında Aksaray, Eminönü ve Taksim Meydanlarında Yürüyüş Yasak	73
Fotoğraf 12:İstiklal Caddesi, Trafiğe Kapanıyor	77
Fotoğraf 13: Fotoğraftaki kişi mülakat yaptığımız, 1977 de sendika görevlisi olan Yüksel Ergen, 1 Mayıs 1977'de Taksim Meydanı'nda.....	80
Fotoğraf 14: Yüksel Ergen Beyin Taksim Meydanı Üzerine Evinin Komple Bir Odasından Kareler	87
Fotoğraf 15:Taksim Meydanı'nda Resmi Geçit Töreni	88
Fotoğraf 16: Yenikapı'dan 15 Temmuz Sonrası Görüntüler Deniz ve Otoban Sınırları Arasında	90
Fotoğraf 17: 30 Yıl Sonra Taksim de 1 Mayıs Kutlaması.....	93
Fotoğraf 18: Tarlabası dönüşümden sonra	102
Fotoğraf 19: Derinlemesine Mülakatlarda Kullanılan Fotoğraflar.....	118

KISALTMALAR

AVM: Alışveriş Merkezi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DİSK: Devrimci İşçi Sendikası Konfederasyonu

KESK: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu

TV: Televizyon

GİRİŞ

Taksim Meydanı üzerinde öyle çok şey yaşanmış ki;
Bizler ne kadar yazsak anlatabilir miyiz?
Aktarabilir miyiz sizlere? Yazılmamış bir şey bulmak,
Düşünülmemiş bir şey, söylenilmemiş bir şey yazmak,
Taksim'i her daim toplumsal kılmak,
Mümkün müdür sizce?
Melek Toprak

Türkiye’de sosyal bilimlerde mekân tartışmasının son 10-15 yıl içerisinde yoğun olarak yapıldığını düşünürsek, bu tez çalışmasında da düşüncelerde Taksim Meydanı nasıl mekânsallaşıyor ve sonradan nasıl kamusal parklar inşa ediliyor? Ulusalçılık-modernleşme nosyonu ile inşa edilen mekân nasıl oluyor da kapitalizmin mekânı oluyor, diğer taraftan aynı zamanda kapitalizme ve küreselleşmeye karşı duran insanların toplumsal mücadele alanı ve kamusal meydanı haline geliyor tartışmasıyla yola devam ederek tüm bu süreci ele almayı çalıştık. Tanpınar *Beş Şehir* kitabında İstanbul için “nesilden nesile farklı anlamlar taşır” dediği gibi bizde Taksim Meydanı için 20 yaşında ki bir insana göre ne anlam ifade ediyor, 40 yaşındaki bir insan için, kadın için erkek için, çocuk için ne anlam ifade ediyor diye sorunsallaştırarak, çalışmamızda **Taksim Meydanı**’nın kamusalılığına bakmaya çalıştık.

Taksim Meydanı, Türkiye’de politikanın ve sosyal sınıfların farklılaştığı bir mekân olarak görülebilir. Taksim Meydanı örneği üzerinden devletin, siyasi erkin ideolojilerinin mekâna yansımaları ve genelde mekânın, özelde “meydanların dönüşümü” arasında bağlantı kurarak “**Meydanların Sosyo-Politik Dönüşümü Üzerine Bir Analiz: Taksim Meydanı**” adlı bu çalışmamızda meydanların dönüşümünü ve bu dönüşümde günümüz kent araştırmalarında çok tartışılmayan meydanların kamusallığını sorgulamayı amaçlamaktayız. Meydanların sosyo- politik olarak nasıl bir dönüşüm geçirdiğini “kamusal alan” olarak kullanılan Taksim Meydanı örneği üzerinden anlamaya çalıştık. Bunu yaparken meydanların ve Taksim Meydanı’nın kent yaşamındaki konumu ve devamlılığını ve bir meydanın sosyo- politik anlamını ne olduğunu irdeledik.

Bazen tarihsel bir metodolojiyle, İstanbul'un meydanlarının bilinmeyen görünümlerini ele almaya çalıştık. Ayrıca geniş bir tarihsel süreci ele aldığımız için Roma ve Konstantinopolis ve Osmanlı İstanbul'u ve Cumhuriyet İstanbul'unun Taksim Beyoğlu'su olarak hem imparatorluklara ev sahipliği yapmış, hem de Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunda da başkent olmasa da hep akılda kalmış olan Tarihi Yarımada'daki Taksim Meydanı'nı da ele aldık.

Her bir bölümü ve her bir yüz yılı yazarken sürekli eklenmesi gereken meydanlar olduğunu düşündük ancak yüksek lisans tezindeki kapsam darlığı nedeniyle ayıklama ve seçim yapmak zorunda kaldık; dolayısıyla stratejik ve tarihsel olarak en çok sürekliliği olan meydanları ele almaya çalıştığımı belirtmek isterim.

I. Araştırmanın Konusu:

Taksim Meydanı, her an her şeyin hızla değiştiği, zaman zaman devlet ve toplum güçleri arasındaki yoğun çatışmalara sahne olan, kozmopolit yapısıyla her dönem medyanın ilgi odağı olan; tarihsel olarak Osmanlılardan, Cumhuriyetin ilk yıllarına ve günümüze kadar her dönem güncel kalabilmiş ve özellikle bu son yıllarda da salt bir meydan olma özelliğinin yanında bir "kimlik" olarak da kullanılmaya başlanan bir alandır.

Böyle bir tez çalışması fikrini aşama aşama aktaracak olursak; Taksim, üniversite öğrencilik yıllarımızda arkadaşlarımızla çok sık gittiğimiz ve ilgimizi çeken tarihi Pera Bölgesiyle, büyüklü küçüklü meydanlarıyla, daima tarihsel bir araştırma yapma isteği veren bir semt olmuştur.

Özellikle kent meydanlarının düzenlenmesi sembol önemi olan yerlerdir. Taksim Meydanı da politik kararlar doğrultusunda sosyo politik olarak mekân analizi açısından bakıldığında mekânın inşasının gerçekleştiği meydanlardan biridir. Bu nedenle Aslan'ın dediği gibi *"bütün mekânsal düzenlemeler, kentsel alana yukarıdan müdahale ile yani siyasi egemenler aracılığıyla gerçekleştirilmişti"* (Aslan, 2011). Ve böyle de devam etmekteydi, genelde bir mekân olan ve özelde Taksim Meydanı da böylesine önemli bir meydandı. Bu meydan üzerinde yakın zaman öncesinde büyük toplumsal tartışmalar yaşandı. Birçoğumuzun haberi dahi olmadığı bir süreçte, *Beyoğlu ilçesi Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesine ait Koruma Amaçlı İmar*

Plan Tadilatları İstanbul Büyük Şehir Belediye Meclisi'nde 16.09.2011 tarihli, 2111 karar ve dosya numaraları ile onaylanmış ve böylece bir sonraki yıl Taksim Meydanı'nı inşaat halinde buluvermiştik. Özellikle son yıllarda şiddet görüntüleriyle karşımıza çıkan Taksim Meydanı ve çevresi 2012 yılında ise Taksim'i "yayalaştırma projesi" ile beraber yeniden gündem konusu olmuştur. Bu proje kapsamında yapılacak olan kazı çalışmaları nedeniyle, 5 Kasım 2012' den beri Taksim Senti civarında bazı noktalar trafiğe kapatıldı. Her zaman rahatlıkla ulaşılabilen kentin merkezi olarak görülen Taksim Meydanı, trafik karmaşası içine girdi. Bu durum bizde ruhen Taksim Meydanı'nın, bir şantiye ve gri tonlara bürünmüş, çekiciliğini kaybetmiş sürekli bir inşaat alanı algısı oluşmasına yol açmıştı. Dolayısıyla birçoğumuz için sık sık gidilen Taksim Meydanı ve civarı, artık sadece zorunlu durumlarda uğrayıp bir an önce ayrılmaya çalışılan bir nokta haline getirilmişti. Yani Taksim meydanı, adeta ideolojik tarafların pozisyon aldığı bir tartışma konusu haline dönüştü. İşte tam o sırada Belediyenin Taksimi "*Yayalaştırma Projesi*" olarak geçen proje kapsamında zaten yayalara ait olan ve Taksim Meydanı'nın hemen bitişiğinde olan Gezi Parkı'nda yeni bir karakter yaratılmaya, kamusal alanın bir parçası olan bu mekânda yıllardır var olan çınar ağaçlarının belediye ekiplerince iş makineleri tarafından kesime başlanacağı duyumuyla bazı kesimler tarafından Taksim'de ağaçları korumak için nöbetler tutulmaya başladı. Bu ağaçları koruma nöbeti gitgide kitlesel bir hal almış ve birçok duyarlı kentli halkın bölgeye akın etmesi ile "Gezi Olayları" başladı, bu da daha sonra tüm yurttaki başlayan eylemler ile kitleleri düşünsel ve fiili olarak harekete geçirdi.

Bütün bu olaylardan sonra meydanların kent ile ilişkisi ve bir meydanın sosyo-politik anlamı, kamusal alan olması ve mekânda yaşayan toplumsallıklar araştırmamızın **temel konusu** haline gelmişti. Yani mekânın canlılığı önemli bir bilimsel araştırma konusu olarak önümüzde duruyordu. Ayrıca Taksim Meydanı'nın stratejik açıdan önemi olduğu araştırma konumuz için güzel bir örneklem olduğu aşikârdı. Bu durumda *Meydanların Sosyo-Politik Olarak Dönüşümü Üzerine Bir Analiz: Taksim Meydanı Örneği* adlı tez araştırmamız için literatür taraması ve yazım aşamasına başladık; ancak Gezi Olayları ve meydanların işlevi hakkında süreçle ilgili çok yayın yapılması ve bu konuların çok çalışılan bir konu haline

gelmiş olmasından dolayı araştırma yapmakta olduğumuz tez konumumuzu tam değiştirip değiştirmeme ikilemi içerisinde iken 15 Temmuz akşamı darbe girişimi esnasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önce halkı meydanlara davet etmesi ve sonraki günlerde de meydanlarda gerçekleşen demokrasi nöbetleri ve mitingleri ile birlikte aslında meydanların gerek halk açısından gerekse iktidar açısından güncelliğini koruduğunu ve meydanları çalışmak her açıdan çok önem arz ettiği düşüncesiyle çalışmamızı kalmış olduğumuz yerden ve güncel olayları da ele alarak devam ettirmiş olduk.

Meydanların önemini teorik açıdan anlamaya Berman'ın katkısı büyüktür. Kent meydanını Brasilia kenti üzerinden anlatan Berman, 1950'ler de kenti tasarlayanların insanların bir araya gelecekleri bir kamusal alan bırakmadıklarını, bunun Brazilyalı'ları sessiz tutmak için yapıldığını anlatır (Berman, 2012). Taksim'de de kabul edilmiş olan *Beyoğlu ilçesi Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesine ait Koruma Amaçlı İmar Planı* dâhilinde Taksim Gezi Parkı'na yapılması amaçlanan ve halen bunun üzerinde otoriter bir siyasi düşünce olduğu 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Erdoğan'ın Topçu Kışlası'nı da Taksim Meydanı'na yapacağımız demesi yani Taksim Meydanı'nda da Brazilya'da ki meydanlara benzer bir düşün olması böyle bir konunun bilimsel olarak incelenmesinin önemini ortaya koyar.

Berman'ın belirttiği fikrin bugünkü iktidar için geçerliliğini koruduğunu yani Taksim Yayalaştırılması ve miting alanı olarak kullanılmasına izin verilmemesinde vatandaşları sessiz tutma amacı olduğunu söyleyebiliriz, ancak Taksim'in Prost döneminde meydan olarak planlanma sürecinde kamusal alan olarak kullanıma açıldığı aşikârdı. Örneğin Cumhuriyet dönemi meydanlarından Taksim, Prost ve yardımcısı Angel'in Planlarına göre, Harbiye'den İnönü Stadyumu'nun aşağısına kadar devam ediyordu. (Boysan, 1999, s. 30-39) Cumhuriyetin ilk yıllarında bu şekilde bir kamusal kurgusu varken günümüzde Taksim Meydanı'na baktığımızda ise bir daralma meydana gelmiştir. İstanbul'u planlamak Angel ve Prost zamanındaki kadar kolay olmasa da kamusal alan olan kent meydanlarını daraltmaya yönelik bir plan olduğu aşikârdır.

Castells'in kentsel araştırmalarda sorduğuna benzer sorarsak; meydanların günümüzde ki dönüşümü kapitalist üretim tarzındaki değişimle mi yoksa devletin

ideolojik mantığıyla mı ilişkilidir? (Castells, 1997, s. 43,217) Lefebvre'nin burjuvazinin fabrika dışında üretim alanı olarak kent mekânını başarı ile kullandığını ve kapitalist sistemin bu şekilde ayakta kaldığını söylediğini düşünürsek (Şengül T. , 2001, s. 14,15) kapitalist mantığın değişmesinden söz edebiliriz. Ancak Marx'ın döneminde Fransa'nın kapitalist olmadığını söyleyemediğimiz gibi, Taksim Meydanı'nın ve Gezi Parkı alanının inşa edildiği ilk yıllarda da kapitalist mantığın olmadığını söyleyemeyiz. (Boysan, 1999, s. 34) Zira Taksim Meydanı Prost Planında ki Harbiye'den Dolmabahçe'ye kadar uzanan yeşil alan olacak şekilde bir park planı yapılmış olmasına rağmen, kamusal alan parçalanarak özel sektöre satışı yapılmış yani Hilton otelinin yapılması amacıyla park alanı olarak planlanmış alanın bir kısmı satılmış, bu yüzden de Prost'un daha geniş bir park yapma ve kamusal alan oluşturma planı sekteye uğramıştır. Yani kapitalizmin Taksim Meydanı'nda mekânı parçalamış olduğunu görmekteyiz. Taksim Meydanı çevresinde dönemin kamusal alanı maddi üretimle birleştirerek büyük bir otel yerleştirilmiştir. Prost ise bu durum karşısında istifasını verip, bırakıp gitmiştir.

Bu örnek olayda da görüldüğü gibi, meydanlar bir taraftan iktidarın bir taraftan kapitalist yaklaşımların tartışma noktalarından birisi olma özelliğini korumaktadır. O günden bugüne Taksim civarında dönüşümler gerçekleşmektedir.

II. Araştırmanın Sorunsalı:

Bu çalışma temelde **kent** mekânları olan “**meydanlar**” üzerinden yürütülmüştür. Meydanlar tarihsel olarak dönüşüm geçirmişlerdir. Hangi yüzyılda olursa olsun “...Kent mekânları aslen de “meydanlar”, tarihi yerleşmeler içinde, çok çeşitli işlevleri barındırmak üzere gelişmişlerdir.” . (Hoşkara, 2007: 218) Bir meydan olan Taksim'in öneminin ve işlevlerinin ne olduğunu aşağıdaki sorular üzerinden araştırılmıştır. Araştırmamızda diğer bir sorunsal 2013'den bu yana dönüştürülmeye çalışılan Taksim Meydanı neden 3 yıl süresince yani 2013'ten 2016 yılının 7. ayına kadar nerede ise hiçbir düzenleme yapılmaksızın inşaat alanı haline getirilip öylece bırakılan, inşaatın sürekli kılındığı bir mekân haline getirilmiştir. Bu

dikkat çeken durumlar kamuoyunu da etkilemiştir. Acaba Taksim meydanına yüklenen anlamlar değiştirilmeye mi çalışılıyor algısı ortaya çıkmıştır.

Öncelikle Taksim Meydanı Cumhuriyet'in ilk yıllarında iktidar tarafından anlam yüklenen, merkez haline getirilmeye çalışılan bir yer iken, sonradan ne olduğuna baktığımızda; toplumsal olarak anıtın bulunmasından dolayı cumhuriyet için idol olan bir takım özel anlam yüklenen bir mekândır.

Taksim Meydanı'nın farklı bir anlam dünyasına bürünmeye başlaması, ticari ilişkilerin ve kent mekânında rant ilişkilerinin önem arz ettiği süreçte Taksim Meydanı ile bitişik olan Gezi Parkı'na Topçu Kışlası inşaatının yeniden yapımı ve altına otopark yapımı dolayısı ile alışveriş merkezi gibi bir binanın yapılmasına belediye tarafından da müsaade edilmesine karşın, Taksim Gezi Parkını korumak amacıyla Taksim Dayanışması birlikleri kurulmuştur.

İşte bu gözlemlerimiz sonucu, bu çalışmada cevaplamaya çalışacağımız sorular şunlardır:

1. Halkın müşterek kullanım alanı olan Taksim Meydanı yerel halkın ve sivil toplum kuruluşlarının görüşüne başvurulmadan merkezi bir kararla dönüştürülüyor. Kent mekânı olan Taksim Meydanı ve çevresi neden yukarıdan bir güçle dönüştürülmeye çalışılmaktadır?
2. Taksim Meydanı'nı kullanan kişiler açısından Taksim Meydanı ne ifade etmektedir?
3. Taksim Meydanı'nda mekâna müdahale son yıllarda artmıştır. Taksim Meydanı'nda mekâna müdahale son yıllarda artmasının nedenleri nedir? Yıllardır eylemlerin düzenlendiği, birçok olayın yaşandığı Taksim Meydanı'nın yayalaştırılmasının, çevresinin kentsel yenileme ile dönüştürülmesinin nedenleri nelerdir?
4. Taksim Meydanını kamusal alan olmasını sağlayan şeyler nelerdir?
5. Kamusal meydan olma vasfının yitir-til-mesi için mi yoksa Williams'ın *kültür mekâna yazılır* dediği gibi; bu mekâna Topçu Kışlasını yeniden inşa ederek yani bir anlamda “simulakr”ını* yaparak yeni bir kültür mü canlandırılmak isteniyor? (Williams; aktaran Özbek,2001) Taksim Meydanı 1977 1 Mayıs İşçi Bayramı'nda

yaşananlardan sonra burada yaşanan katliam bahane edilerek 1978'den sonraki 1 Mayıs kutlamaları için izin verilmemiştir. Bu meydan yasaklanmıştır. O günden bu güne 1 Mayıs'ların yasaklanmasının sebeplerinden biri de bireysel hafıza da ya da toplumsal hafızadan söz edebilirsek, bir bellek yitimi için mi uğraşılıyor?

6. Taksim Meydanına alternatif meydan olarak Yenikapı Meydanı miting alanı olarak verilmektedir, Taksim Meydanı kullanıcı profili ve kullanım amacı ile diğerlerinden farklı bir meydan mıdır? Farklı ise bu farklılıklar nelerdir?

Bütün bu sorular Taksim Meydanı'nın renkli tarihini gözden geçirirken incelenmesi gereken önemli sorunsallardan bazılarıdır.

III. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Yüksek lisans tez araştırması kapsamında yapılan *Meydanların Sosyo-Politik Dönüşümü Üzerine Bir Analiz: Taksim Meydanı Örneği* çalışmasıyla Taksim'in diğer meydanlardan farklılığını ele almakla birlikte Taksim Meydanının dönüştürülmeye çalışılmasını anlamlandırmak ve Taksim Meydanı'nın kamusallığını tartışmak çalışmamızın temel amacıdır. Bizim buradaki hipotezimiz şudur; mekânların dönüşümü bazı çalışmalarda iddia edildiği gibi sadece küreselleşme ve kapitalizmle alakalı değildir; ancak Taksim Meydanı'nın dönüşümü Gezi Eylemlerine kadar iktidarlar tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Taksim meydanının kamusal alan olarak varlığının devamlığını sağlamak ve kentte yaşayan Taksim Meydanını kullanıcılarının kamusal alanı olarak kalmasını sağlama yollarının araştırılması da çalışmamızın amaçlarındandır. Bunun için Bizans'tan, Osmanlı'ya ve oradan Cumhuriyetin ilk yıllarına, 1950'lere, 1980'lere ve günümüze meydan algısı ve dönüşümü nasıl olduğu incelenmiştir.

Ayrıca geçtiğimiz yıllarda tüm yurdu saran "Gezi Eylemleri ve bu yıl ülke olarak yaşadığımız 15 Temmuz darbe girişimi olayları nedeniyle Taksim Meydanı'nda demokrasi mitingleri de canlı belleklerden izlerle kaleme alınacaktır. Bunlara değinmek istememizin sebebi en yakın dönemde ülke çapında birçok kentte ve kent meydanlarında demokrasi amacıyla ve kişisel aynı zamanda kolektif bir hak talebiyle meydanlarda halkı görmüş olmamızdır. Ayrıca aşağıdaki sorulara cevap bulmaya çalışmak amaçlarımız arasındadır. Çalışmamız süresinde cevaplanamamış

sorular tez çalışması dışında makale olarak sonraki süreçlerde ele alınması amaçlanmaktadır.

Çalışmamızdaki temel konulardan ve sorunsallardan bazıları aşağıdadır:

- 1- Kentler açısından kamusal alan olan meydanların önemi nedir? Meydanların geçmişten günümüze tarihsel ve sosyal süreçleri nasıl ele alınmıştır, modernleşme bağlamında nasıl işlemiştir?
- 2- Taksim Meydanı'nın tarihsel arka planı ve geçmişten günümüze önemi nedir?
- 3- Taksim Meydanı ne kadar kamusal alan özelliği taşıyor ve Taksim meydanı kullanan kentliler için ne ifade ediyor? Bunun için mekânın bugün nasıl kullanıldığına yönelik sorular da sorulmuştur.
- 4- Bugün Taksim Meydanı Yayalaştırma, AVM işlevi amacıyla kışla binasının inşaatının gerçekleştirilmeye çalışılmasıyla meydan olma özelliğini yitir-t-ilecek midir?
- 5- Taksim Meydanının dönüşümünün ideolojilerle ve iktidarlara bağlantısı nedir?
- 6- Yıllardır mitinglerin, eylemlerin düzenlendiği, pek çok olayın yaşandığı Taksim Meydanı yerine “Yeni Kapı, Kazlı Çeşme, Abide-i Hürriyet vb. alanlar” eylem alanı olarak gösterilmektedir. Bu alanlardan, yani devletin toplumdan yalıtıldığı bir alandan kutlama veya eylem alanı olmasının avantaj ve dezavantajları nedir? Demokrasi mitinglerinin burada yapılmaya başlanması ile bu alanlar meydan niteliği kazanmakta mıdır? Yoksa bu alanlar kırsal kesimde ki meralar gibi miting dışındaki harici zamanlarda herhangi bir “kamusal anlamda meydan” ifade etmeyecek midir?
- 7- Toplum gözündeki algı ve bilimsel ölçütler çerçevelerinden Taksim Meydanı neden korunması gereken bir yerdir?

Kafadar'ın İstanbul'da Tarih Vakfı'nda gerçekleşen bir konferansta İstanbul nedir, neresidir, ne işe yarar? diye baktığı gibi, bu çalışmada da Taksim nedir, neresidir ve Taksim Meydanı ve meydanlar ne işe yarar diye bakılacaktır. Bunu yaparken tarihte Taksim Bölgesi'ni ele almakla başlanılacak olan bu çalışma, şehir-mekân-rant ilişkisini de görünür kılarak, Taksim Meydanı'nın mekânsal olarak neden yeniden üretilmeye çalışıldığını anlamamıza destek olacaktır.

Birkök'ün “Sosyolojik Düşünme ve Metodolojisi” adlı çalışmasında “Hiç kimse ‘zorluk’ hissetmediği takdirde düşünmeye başlamamaktadır.” demektedir. (Birkök,1998:66) Bu araştırma konusunu seçme sürecinde yaşadıklarım Özgen'in söylediği cümlelerde yer bulabilmektedir. Sosyolog Özgen'in, Sosyoloji Mezunları Derneği'nde katılmış olduğum “Sosyolojik Araştırma Yöntemleri” adlı çalışmada, söylediği bir söz beni çok etkilemişti. Siz araştırma konusu aramazsınız, araştırma problemi gelir size bulur, o öyle bir şeydir ki; uyku uyuyamazsınız, sizi o derecede rahatsız eden bir araştırma problemi olmalıdır, sosyolog toplumda yaşanan olaylardan, sorunlardan bağımsız bir noktada duramaz demişti. Bu araştırma konusunda benzer durumu yaşadım.

Bu bağlamda tezimizin birinci bölümünde temel oluşturması amacıyla kavramsal tartışması yapılmış olup, ikinci bölümünde Antik Yunan, Roma ve Bizans dönemindeki meydanların tarihine bakılmış ve Bizans Konstantinopolis'inde önemli meydanlar araştırması yapılmıştır. Bizans ve Osmanlı'nın son döneminde de bu bölgenin çok önemli olduğunu ve her dönem güncel kalabilmiş olan Pera ve Galata bölgesiyle birlikte Taksimi ve üzerinde yaşayan toplumsallıklarla, tarihsel anlatılar yardımıyla, ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın saha araştırması kısmı açısından da önem taşıyan Taksim Meydanını doğru bir şekilde anlamlandırabilmek için bu bölümde de tarihsel araştırma yapılmıştır.

Üçüncü bölümde genel olarak Taksim ve Beyazıt Meydanı ve burasının kamusal alana dönüşme süreci anlatılmıştır. Dördüncü bölümde Taksim Meydanı'nın 2000'ler sonrası dönüşüm süreci ve meydanın sosyo-politik analizi ve saha bulgularıyla analizi, kamusal alanların demokrasi açısından önemi tartışılmıştır. Bu bölümde görüşme cetvelimize verilen cevaplardan yola çıkarak İstanbul'da Taksim meydanında görüşmemiz süresince bulunmuş olan kentlilerin meydanla ilişkileri ve Taksim Meydanı'nı görüşmecilerimizin geçmişte ve şimdi nasıl anlamlandırdıklarını aktaracağız. Ayrıca saha çalışması sırasında kullanılan tarihsel ve sosyolojik araştırma yöntemleri sayesinde ulaştığımız verileri açıklayacağız.

IV. Araştırmanın Yöntemi

Sosyal Bilimler, doğa bilimlerinde olduğu gibi yani fizik kanunları gibi ilerlemez. 27 Mayıs 2013’de Gezi Parkının yıkımına karşı nöbet tutmaya başlayan eylemcilerinin iş makinelerinin önünde direnmesiyle başlayan ve tüm yurdu saran direniş 27 Mayıs 1960 sürecinde olduğu gibi askeri darbe ile sonuçlanmamıştır, yalnızca halk içindeki birikimi meydanlarda boşaltmıştır. Dolayısıyla fizik kanunlarında olduğu gibi kesin yasalar oluşturmak ve kesin olarak tarafsız bir bilim anlayışımızın olduğunu söylemek abartı olur.

Meydanların dönüşümü ile ilgili bu tezimizdeki sorulara cevap vermek amacıyla meydanlar üzerine yapılmış son dönemdeki araştırmalar ve tartışmalar ele alınıp, irdelenmiştir. Ayrıca ilgili literatür taranmış olup, bunun yanı sıra insan ve mekân, kent kimliği, ideoloji ile ilgili okumalar yapılmış ve saha çalışması ile ilgili kaynaklar da gözden geçirilerek bir plan oluşturulmuştur.

Bu tez araştırması literatür taraması ve niteliksel yöntemin bir tekniği olan derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Tarihsel olarak meydanların değişimini anlamlandırmak için de hem bugününü hem de geçmişi irdelenmiştir. Bu nedenle derinlemesine mülakat yöntemine ihtiyaç duyulmuştur. Literatür taraması saha bulguları ile desteklenmiş olup eleştirel yaklaşımla ele alınmıştır. Eleştirel yaklaşımla ele alınmak istenmesinin temel nedeni Taksim Meydanı’nda sürece dayalı olarak yaşanan olayları ve ideoloji- mekân ilişkisini anlamaya çalışmaktır. Buradaki amaç genellemelere varmak ya da yüzeysel nedenlerle açıklama yapmak değil, görünenin arkasındaki nedenleri araştırmaktır. Araştırmada yer yer içerik analizi de yapılmıştır.

Taksimde hemen hemen her sosyal sınıftan, Türkiye’nin hem kentsel hem de kırsal alanını yani Taksim’in Türkiye’yi temsil edecek türde bir alan olduğunu düşündüğümüz için saha çalışmasını ve derinlemesine mülakat sorularını da görüşmecilerin 70 tanesini buradan geçmekte olan kişilerle yapmış bulunmaktayız. Diğer 4 kişi ise Taksim Meydanı’nda gerek 1977 1 Mayıs’ında gerekse 2013 Gezi Eylemlerinde bulunmuş olan -yani zaman zaman meydanda iktidara karşı meydan okumuş olan- kişilerle derinlemesine mülakat yaptık. Derinlemesine mülakat

yapmamızın nedeni olayların neden ve nasıl ortaya çıktığını, insanların o gün neden Taksim Meydanında bulunduğunu anlamakla meydanların insanlar için önemini vurgulamaya çalışmaktır.

Saha çalışmamızı yapmak beklediğimizden daha zorlu geçti. 15 Temmuz sonrası Saha çalışması için Taksim Meydanı'nda ön saha yaptıktan sonra, 4 Eylül'de gözlem haricinde mülakat çalışması için gittiğimde 1 kişi görüşmemi kabul etmişti, ancak ses kaydına müsaade etmediği için görüşmeyi yapamadık, bu kişiden sonra görüşme rica ettiğimiz kişilerden hiç biri görüşmemizi kabul etmedi. 6 Eylül'de yeniden sahaya çıkmaya karar verdik ve 6 kişi görüşmeci bulabildik ve 7 Eylül'de 7 kişi kabul etti. Ses kaydı alacağımızı söylediğimizde birçok kişi görüşmeyi kabul etmiyordu. Bu durum bizde, belki iki ayda 50 kişi ile bile görüşme yapamayacağımız hissiyatı uyandırdı. Bundan dolayı nadiren de olsa ses kaydını kabul etmeyenlerden ses kaydı almadan, kişinin söylediklerini bire bir not alarak görüşmelerimize devam ettik. Eylül ve Ekim ayı boyunca toplamda 75 kişi ile derinlemesine mülakat yaptık.

Araştırmamızda teorik çalışmayla Taksim Meydanı'nın toplumsal tarihini ve saha çalışması ile birlikte Taksim Meydanı'nın kullanıcılar açısından ve kamusalının demokrasi açısından önemini ayrıca Taksim Meydanı'nın diğer meydanlardan farklı olup olmadığının sosyolojik olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

V. Araştırma Evreni Sınırları

Araştırma evreninin sınırlarını zamansal olarak ve mekân olarak kısıtlayacak olursak; literatür taramasında, teorik olarak araştırmanın temeli Antik Yunan'daki meydanlardan, Bizans İstanbul'undaki meydanlar ve Osmanlı İmparatorluğu Başkenti Şehri İstanbul'daki meydanlara bakılmış kamusal tartışması yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında modernleşmenin ve ulus devletin göstergeleri meydanları ile Fransa'daki meydanların benzerliği irdelenmiş, hatta neden Fransız plancıların davet edildiği tartışılmıştır. Taksim Meydanı Örneği üzerinden günümüzdeki kamusal alan anlayışı ve ideoloji-mekân ilişkisi meydanların işlevselliği ve dönüşümü üzerine araştırma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇALIŞMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu çalışmada, temel olarak kentsel alanlardaki meydanların araştırılması amaçladığı için, öncelikle kentin tanımına ya da insan zihninde nasıl anlam bulduğuna ve kentler için meydanların önemine bakmak gerekli görülmüştür. Bunu yaparken de Harvey'in söylediği gibi mekânın ve mekânın üretiminde rol alan maddi pratik süreçlerin sürekli değiştiğini ve bu esnada mekânında sabit kalmayıp nesnel özelliklerinin ve anlamlarının da değiştiğini göz önünde bulundurmalıyız. (Harvey, 2012, s. 230)

Toplumların zaman zaman mekân içinde kaybolduğu gibi aynı zamanda zamanın da mekân içinde ki kayboluşu söz konusudur. Kayıp geçen zaman da geçmişten günümüze ya da diğer çehreden düşünürsek günümüzden geçmişe meydanların tarihselliğini ele alırken neden bu şekilde ele aldığımızı açıklamamız gerekirse; “Dilde olduğu gibi mekânda da önce ve sonra vardır, fakat güncel olan hem geçmişe hem geleceğe hâkimdir.” (2014, s. 152) Lefebvre'nin bu sözünü makul bir yaklaşım olarak görerek, araştırma metnimizin üretimini Antik Yunan ve sonrası Roma Dönemi meydanları olarak ele aldıktan sonra Konstantinopolis, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi meydanları şeklinde tarihsel ve kültürel süreç içerisinde devam ettirdik. “Olayları açıklamak, nedenleri bulmak için, zaman içinde başlangıç noktasına geri dönüp o olayın ilerleyen zaman içinde ‘gelişmesini’, ‘değişmesini’ izlemek gerekir” (Öncü & Weyland, 2007, s. 13). Olayları tarihsel süreç içerisinde ele alırken elbette kalıtsal bir tarih anlayışına saplanmadan bu çalışmayı sürdürmeyi amaçladık. Tarihselliği ve kültürel değişimi ele alırken zaman zaman kronolojik bir dizimle ele almış olmamız sosyal bilimlerde evrimsel ilerlemeci anlayışı kabul ettiğimiz anlamına gelmediğini de vurgulamak isteriz.

Meydanlar, kentlerde her daim önemli olmuş ve giderek önem kazanan bir alan ve bilhassa günümüzde Mısır'da, Suriye'de “halk hareketleri” açısından iktidarlara karşı söylemlerin alanı haline gelmiştir. Kent dediğimiz mekânın ya da bu mekândaki kişilerin sınıfsal farklılığı mekândan mekâna ve zamansal süreç içerisinde değişiklik gösterebilir. Kentler ideolojik olarak kültürel değişim ve dönüşüm

geçirdiğinde meydanlar da bir değişim geçirmektedir. Örneğin “Antik çağların tam şehirlisi yarı köylü idi.” (Weber, 2003, s. 93) diyen Weber’in sözünü hatırlatarak zamansal olarak değişimi göz önünde tutmalıyız. Aynı çağda olmasına rağmen farklı coğrafyalarda mekânsal değişikliğin de olduğuna dair örnek verebiliriz: “Bizans şehirlerinde fiziksel yapılanmaları, başşehir İstanbul ile diğer Anadolu şehirleri arasında farklılıklar göstermektedir.” (Alada, 2008, s. 36)

1.1. Kent, Meydan Tartışması

Kent planlamasının bir parçası olan meydanların ve kentlerin toplumsal açıdan önemi üzerinde duracağız ve kent meydan ilişkisinin nasıl kurulabilir olduğunu açıklayacağız. Meydanlar aslında kent mekânında önemli yer tuttuğu için kente dair anlamları romanlar ve teoriler aracılığıyla aktarmaya ve kent kavramının zihinlerde ne anlama geldiğine bakacağız.

Nihai anlamda kent mekânının değişimine bağlı olarak toplumsal grupların da değişeceğini ve üzerinde yaşayan toplumla mekânın da etkileşimli olarak değişeceğini unutmayarak bu araştırmamızı sürdürdük. Kentler nedir diye tanımlama yapmak için kentin çağrıştırdığı anlamı Rousseau’nun yazdığı romanı üzerinden ele alacağız; Yeni Heloise’in genç kahramanı Saint Pereux’un kırdan kente doğru bir keşfini, çektiği eziyeti, şaşkınlığını sevgilisi Julie’ye yazdığı mektuplarda her daim çarpışıp duran guruplardan, durmaksızın ortaya çıkıveren yenilenen ön yargılar ve çatışan kanaatlerden bahseder. Herkes sürekli kendisiyle çelişkide ve her şey saçma; ama hiçbir şey çarpıcı değil, çünkü herkes her şeyi kanıksamış der. “Öyle bir dünya ki bu ‘iyi, kötü, güzel çirkin, hakikat, erdem sadece yerel ve sınırlı olarak’ var oluyor.” Ayrıca şehirde bir yığın yeni deneyim sunulmaktadır; ama bunları yaşamak isteyen kişinin çok esnek olması ve kendisiyle birlikte çevresinin de ilkelerini değiştirmeye ve ruhunu yeniden düzenlemeye hazır olması gerekmektedir diye yazar sevgilisine (Berman, 2012: 31).

Kırsal kesimden ilk kez metropol kentlerin merkezine ya da kalabalık nüfuslu bir kente gittiklerinde yukarıdaki duyguların içine düştükleri/düşecekleri söylenebilir. Hatta birkaç saat ya da birkaç gün uyum sağlayamayıp, karşıdan karşıya

geçen gruplarla çarpıştıkları, yolda aheste aheste yürürken karşıdan gelen kişiyle yüz yüze gelip sağ sol, sol sağ yaptıkları da rastlanır durumlardandır. Romanın kahramanı yukarıda anlatılan ortamda birkaç ay geçirdikten sonra şöyle der:

“İnsanı içine çeken bu heyecanlı, çalkantılı hayat karşısında sarhoş olduğumu hissediyorum. Gözlerimin önünden geçip duran böylesine çok sayıda nesne başımı döndürüyor. Beni etkileyen tüm bu şeyler arasında yüreğimi etkileyen tek bir şey bile yok. Yine de hepsi birden hislerimi sarıyor; öyle ki ne olduğumu, neye ait olduğumu unutuyorum” (Berman, 2012:31).

İnsanlarla kent arasında karşılıklı ve aynı zamanda göreceli bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. “Kentler de düşler gibi, ‘bir arzuyu ya da arzunun tersi, bir korkuyu gizleyen resimli birer bilmecedir’.” (Calvino, 2014, s. 40)

Yukarıdakine benzer olayları yaşayanların duygularını anlatırken kır ile kent hayatını bir şekilde anlamlandıracağımız düşünüldükçe böyle bir örneğe başvurduk. Rousseau’nun romanı dışında Chicago Okulu’nun kurucuları arasında kabul edilen aynı zamanda kent sosyolojisi açısından oldukça önem arz eden Robert Park’ın sonrasında ise Simmel’in, Lynch’in, Raban’ın, de Certau’nın ve Kılıçbay’ın kent tanımlarına ve kent üzerine yaklaşımlarına bakacağız. Bazı teorisyenler şehir ve bazıları kent terimini kabul ettiklerinden dolayı bizde kavramsal olarak kişilerin kullandıkları şekliyle ele alacağız, ancak kendi araştırmamız boyunca kent terimini tercih etmiş bulunmaktayız.

Robert Park’ın değerlendirmesine göre kent: resmi organizasyon yapılarıyla, binalarıyla, ulaşım ve iletişim yapısıyla birlikte coğrafik ve ekolojik yapısının ötesinde aynı zamanda ekonomik bir birimdir. Ve kent yaşamı genelde daha karmaşık ve kolay fark edilmeyen çeşitliğe sahiptir. (Park, 1925: 2-3)

Lynch ise kenti şöyle tanımlar:

“Kent, çok çeşitli sınıf ve karakterlere sahip milyonlarca insan tarafından algılanabilen ve hatta zevk alınan bir nesne olmanın ötesinde, yapısını kendilerince sebeplere göre sürekli geliştiren pek çok yaratıcının da ürünüdür. Genel hatlarıyla bir süreliğine sabit kalsa da ayrıntıları sürekli değişir. Büyümesi ve formu üzerinde ancak kısmi bir kontrol sağlanabilir.” (Lynch, 2013, s. 2)

Lynch’in kent tanımında görüldüğü üzere kentlerde kontrol sağlamak bazı dönemlerde oldukça güçleşir ve muhtemelen kısmi bir kontrol sağlanabilir. Hele ki

günümüz de İstanbul gibi metropol kentlerde yaşam için ideal planlar yapılırken bu planlar daha çok ütopya halinde kalmaktadır, çünkü yaşayan bir kentli mevcuttur ve bu kentli yurttaşın arzularının bilinmesi ve *kent hakkı*'nın korunması çoğu planlamacı tarafından ön görülebilir bir durum değildir.

Raban'a göre kentin ne olup olmadığına baktığımızda ise;

Kent: “öylesine çeşitli amaçlara dönük, öylesine farklı toplumsal etkileşim ağlarıyla örülmüş bir labirenttir ki” bir ansiklopedi, birbiriyle ilişkisiz, hiçbir belirleyici, rasyonel ya da ekonomik plana bağlı olmayan renkli birtakım maddelerin birbirine eklemlendiği deli saçması bir karalama defteri haline gelir.” (Harvey, 2012, s. 17)

Yukarıdaki alıntı da görüldüğü üzere Raban'ın kenti rasyonel planlamanın her şeyi belirlemiş ve katı bir şekilde katmanlaşmış değil aksine hiyerarşi duygusunun ve değer türdeşliğinin çözülmekte olduğu bir yer olarak resmetmektedir. Ayrıca *Metropolis and Mental Life* adlı makalesinde Simmel kentli insanların rasyonel olduğu, hesap yapmanın örneğin; para, zaman hesabı vb. şeylerin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. (Simmel, 2016) Buna karşın Raban için kentli insan hesapçı ve rasyonaliteye bağlı olmayan belirsiz bir yaşamın olduğu yerdir.

Modern kentlerin ve modernizmin başlangıcı olarak kabul gören Paris kentine dair Balzac'ın aktardığı “Taşra ve kırsal kesimdeki hayatın sakin akışıyla Paris'in hızlı günlük temposu arasındaki tezatlığı çarpıcıdır.”(Harvey,2012:47) Balzac'ın tasvirlerine baktığımızda şehir, hep hareketlidir, hep canavarlık harikasıdır, şaşırtıcı bir hareketler, çarklar ve düşünceler yığılmasıdır, dünyanın başıdır der. Paris koşuşturma içerisindedir; insanlar ve olaylar curcuna halinde birbirine karışır. Bu hızlı tempo Paris'in zaman ve mekân sıkıştırmasıyla haz imal edilen büyük bir imalathane haline gelmesinden kaynaklıdır. Bu haliyle Paris, ahlak ve ilke ve samimi duygulardan yoksun bir kenttir. (Balzac,aktaran Harvey: 2012)

Kent için tanımlamalara bakmaya devam ettiğimizde Harvey'in şu açıklamasına rastlarız: “ŞEHİR HER TÜRDEEN ve sınıftan insanın –her ne kadar gönülsüzce ve agonistik bir biçimde de olsa –yan yana gelerek durmadan değişen, gelip geçici, ama yine de müşterek bir yaşantıyı ürettiği bir mekândır.” (Harvey, 2013, s. 117) “Şehirler, hızlı kentleşme ve büyük metropollerin oluşumu yüzünden, kırsal alanlar üzerinde hâkimiyet sağladı.” (Harvey, 2011, s. 41) Kentleşme hızının

artması ile artık günümüzde kentli nüfus kırsal nüfusu geçmiş, nüfusun büyük kısmı artık kentlerde yaşamaktadırlar. Bu kadar kültürel ve etnik farklılığı olan kişilerin, bilinmeyen yabancıların bir arada bulunduğu yer haline gelmiştir. “Şehir aynı zamanda endişe ve anominin de mekânıdır... Hem ahlaki hem fiziki kirliliğin, korkunç yozlaşmanın, kapatılması ve denetim altında tutulması gereken lanetlilerin yeridir.” (Harvey, 2011, s. 194) Bunun gibi pek çok olumlu ve olumsuz pek çok imgenin atfedildiği bir mekândır.

Kentin yukarıdaki anlatımlarda olduğu gibi birçok açıdan tanımlana geldiği gibi Kılıçbay’ın kent tanımı ise şöyledir; “tarihsel ve toplumsal çıkış noktası olarak, kendi kendini yöneten ve bir arada oturan bir topluluğun işgal ettiği ve bu işgalden ötürü iskân ettiği ve buna bağlı olarak, örgütlendiği mekân demektir.” (Kılıçbay, 1993, s. 29) Harvey’in *Sosyal Adalet Ve Şehir* kitabında belirttiği üzere “kentler, toplumsal artık üretiminin coğrafi yoğunlaşması sonucu oluşmaktadır.” (2013, s. 198)

Yukarıdaki tanımlara bakıldığında “kentler birçok şeyin bir araya gelmesidir: Anıların, arzuların, bir dilin işaretlerinin.” (Calvino, 2014, s. 13)

Kır ile kent arasındaki bu ayrıma baktıktan sonra aşağıdaki bölümde kentler için önem arz eden meydanların kavramsal açıklamasını aktaracağız.

Meydanlar ise kentin oluşumunda etkili olan açık mekânlar, sokak ve meydan olarak iki başlıkta incelenebilir. Meydanlar, kentsel iletişim ve birlikteliğin mekânlarıdır. Sokaklar ise, meydanların oluşumu ve çevresinin şekillenmesi ile gelişir (Krier,1979).

“Meydanlar aynı zamanda kamusal alanın önemli merkezleridir ve şehrin ana arterlerinin kesişim noktasında bulunan alanlardır. Kamusal alanın ayrılmaz parçaları olarak meydanlar, toplumsal yaşam için oldukça önemlidir ” (Doğan, Demir, Kurtul, & Taştekin, 2012) En temel hak ve özgürlüklerden biri olan miting, toplanma ve basın açıklaması gibi insan hakları olarak görülebilecek temel hakların Taksim Meydanı gibi kitlelere ulaşılabilen meydanlarda yapılmasına izin verilip verilmemesine bakılacak olursa; aslında bu alanların miting ve gösteri alanı olarak halkın iradesi ile halk tarafından bu gibi işlevler olarak kullanımı sorun olarak

görülmüş ve bu alanların kullanımı yasaklanma çalışılmıştır. Acarer'in söylediği gibi “geçmişten beri korkulan şeylerden biridir meydanlar. Meydan değişimin mutlak kalesi olarak algılanır. Meydan özgürlük korkusuyla özdeşdir” (2015, s. 329)

Meydanlar aslında dünyanın pek çok ülkesinde; aşk, muhabbet, özgürlük, şenlik alanı olarak görülürken, bizim coğrafyamızda; biber gazı, bazen izin verilmeyen; ama zorla yapılmaya çalışılan yürüyüşler ve kimi zamansa kimilerimizin derinden yaşadığı kimimizin ise hafiften hissettiği geçmişe dair acı anılarla anımsanır meydanlar. (Acarer, 2015)

Kevin Lynch'e göre **meydanlar**, “kentsel mekânlarda oluşturulmuş yoğun aktivite odaklarıdır. Tipik olarak meydanlar döşenmiş, yüksek yoğunlukta yapılar ve caddelerle çevrelenmiştir. İnsan gruplarını etkileyecek ve buluşmaları kolaylaştıracak özellikler taşır.” (Marcus ve Francis 1998; aktaran; Önder & Aklanoğlu, 2002,s.96) Ne gariptir ki Taksim Meydanını ve miting alanı olarak Taksim'e alternatif olarak gösterilen yerler bazı görüşmecilere göre insanları etkileyen hiçbir özellik taşımamakta ya da belki de bir takım çekici özelliklerinden yoksun bırakılmaya çalışılmaktadır. Burada meydanlar yeniden inşa sürecinde dikkat çekici nokta kimleri ve hangi sınıf açısından çekici hale getirilmeye çalışıldığı ve belirli meydanlardan hangi grupların uzaklaştırılmaya çalışıldığıdır.

Meydan bazılarına göre başlı başına bir kent demektir; Mehmet Ali Kılıçbay *Şehirler ve Kentler* adlı kitabında kent, belki de bir açıdan meydan demektir der. (Kılıçbay, 1993, s. 29) Meydanların genelde şehrin merkezinde ve genelde tüm tarihsel süreçlerde ticaret, kültür ya da politika amaçlarla kullanılmış olmasından dolayı olsa gerek bir meydan bazen bir kentin yapısını verebilir hele ki kamusal bir alan ise meydan mozaikin bir parçasını temsil ediyor gibidir. Taksim Meydanı'na baktığınız da örneğin son 3-5 yıldır eğer farklı toplumsal yapıdan insanlar görünüyor ise toplumun katmanlarını ve çeşitliliğini buradan fark edebiliriz.

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere meydanlardan bahsederken bazı literatürlerde tanımlandığı anlamda tek taraflı ve tek bir anlama gelen bir meydan ve kamusal alan tanımından değil, birden fazla kamusal alan ve meydan anlayışının varlığından (kilise, hamam, cami avlusu kamusal alanı, vb.) konuşmamız

gerekmektedir. Farklı yüzyıllarda farklı meydanların da bulunduğunu da söyleyebiliriz. Örneğin, Antik Yunan'da meydan gerçek bir kamusal mekân ama Roma da dinin mekânı haline geliyor. Osmanlı döneminde cami meydanı erkek meydanı şeklinde yani cami cemaati erkeklerden oluştuğu için cinsiyetçi bir meydan; ama daha sonra cumhuriyet döneminde meydanlar aslında kamusallaşıyor ve ailenin tüm üyelerinin eşit bir şekilde gidebildiği eşitlikçi bir düzlemde kadınlarında gidip, gezebildiği, oturabildiği, toplanabildiği alan haline geliyor. Aslında meydanların bu şekilde gerçekleşen toplumsal dönüşümü alınan politik kararlar ve değişen rejimlerle birebir ilişkilidir.

Türkiye de meydanlar üzerine ve Taksim Meydanı üzerine çeşitli zamanlar da yapılmış olan çalışmalar var olmakla birlikte, bu çalışmaların meydanlara bazı yönlerden bakış açılarının yetersiz kaldığını söyleyebiliriz. Örneğin; Belkıs Ece Şahin'in "Meydanların Kentsel Yaşama Katkısı Üzerine Bir İnceleme: Bursa Örneği" adlı yüksek lisans tez çalışmasında meydanların politik işlevleri üzerine hiç önem verilmediğini ve uyguladığı anket sorularında da meydanların eylem ve mücadele alanı olmasına yönelik hiç bir sorunun bulunmadığı görülmektedir. (Şahin, 2006, s. 271-273) Bunun gibi ulaşılmış olduğumuz bazı çalışmalar daha suya sabuna dokunulmadan yapıldığını söyleyebiliriz. Aslında meydanlar üzerine biraz tarihsel araştırma yaptığımızda meydanlar neredeyse her dönemde ideolojilerin merkezi olmuştur. Örneğin Beyazıt Meydanı'nın Osmanlı döneminde yönetsel açısından kullanılması keza daha sonra Cumhuriyet döneminde ilk baştan iktidar tarafından inşa edilen Taksim Meydanı'nın da bir ulus devletin ve modernizmin çatalında ve bir ideolojinin araçsallığı ile kurulduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayıdır ki biz burada daha önce yapılmış olan çalışmalardan faydalanarak, meydanlar üzerine bir analiz sunmaya çalıştık. Çalışmada Taksim meydanının fiziki sınırlamalarının çok ötesinde Antik Yunan şehirlerinde ve Roma dönemi kentlerinde meydanların tarihsel, kültürel, yönetsel boyutlarıyla ortaya konulmaya çalışıldığını okurlar olarak bunu fark edeceksiniz.

1.2. Kamusal Alan Kavramı

Sosyal bilimler literatürüne kamusal alan (public sphere) kavramı Jürgen Habermas tarafından kazandırılmıştır. Habermas'ın 1962'de *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* kitabını yazdığında kamusal ve kamu kavramlarının gündelik dilde kullanımının çok çeşitli anlamları olduğunu ve birbiriyle uyuşmadığını söyler. (Habermas, 2014, s. 57) Bu kavramın anlamsal karışıklığı aslında günümüz Türkiye coğrafyasında hala devam etmektedir. Günümüzde de kamu ile özel kavramlarının anlamları muğlaklaşmış olduğunu halk dilinde ki kullanımlardan hatırlarız. Örneğin kamu dairelerinde türbanlı çalışılmaz vs. gibi birçok yasağın ortaya döküldüğü ve siyaset arenasında da buna benzer kullanımların geçtiğini görmekteyiz. Burada kamu alanı halkın alanı değil, devletin alanı olarak çıkmaktadır karşımıza. Diğer bir örnek kullanım; kamuoyu yoklaması yapıldı denildiğinde ise halk yoklaması yapıldı, halka soruldu şeklinde anlaşılması vb. örnekleri çoğaltabiliriz. Bu kullanımlar anlamları bazen muğlaklaştırıyor ki Habermas da bunun üzerine gidiyor ve kamusal olanı ayırt etmek için kavramın tarihsel olarak etimolojik kökeninden başlayarak özel olanı ayırt ederek kamusal olanı ortaya koymaya çalışıyor. Son kertede bizim burada kamusal alan olarak meydanlar dediğimizde Jürgen Habermas'ın kamusal alanını kast ederek çalışmamızda kullanmış olmaktadır. Habermas "Kamusal alan" kavramıyla her şeyden önce, toplumsal yaşamımızın içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturabildiği bir alanı kastetmektedir. Yani yurttaşların genel yarara ilişkin meseleler üzerine kısıtlanmadan tartışma yürütebildikleri, kanaatlerini ifade edebildikleri alanı kastetmektedir. (Özbek, 2004:95) Yani bizim kamusal alan olarak meydanları söylememizde halkın devlete ilişkin meseleleri yani politik meseleleri tartıştığı alan olarak meydanları kastetmekteyiz.

Bundan dolayı diğer teorisyenlerin kullanmış oldukları kamusal alan tartışmasına burada uzun uzun değinilmeyecek sadece kavramsal olarak tanımlarına yer verilecektir. Max Weber'e göre kamusal alan; farklı sosyal sınıflardan, ırklardan, etnik yapılardan insanların karşılaştığı ve karşılıklı ilişkilerin, zıtlıkların ve diyalogların, anlaşmaların yapıldığı alandır (Weber, 2000).

Arendt'in Antik Yunan'da ki kamusal alan kuramına baktığımızda ise, Antik Yunan modelini idealize ederek kurduğu kamusal alan kuramında, *polis*'te özgür

olmayan kadın, çocuk gibi yurttaşların zorunluluklar alanına kısılıp kalmalarından bahseder ve ancak kamusal yasama girebilenlerin insani bir varoluşu yakalayabileceğini belirtir. Arent'e göre, bütün ekonomik etkinlikler zorunluluklar alanına aittir ve ekonomik sorunlardan azade olamayan kişi kamusal alana katılım sağlayamaz. (Aktaran; Bilgin, 2006, s. 6)

Arendt'in Antik Yunan hakkındaki kamusal alan kuramına baktığımızda, aslında Antik Yunan'da da özgür olmayan yurttaşların kamusal alana giremediklerinden açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Antik Yunan'daki kamusal alana girebilen kişi oranı ile Bizans İmparatorluğundaki ya da Osmanlı döneminde kişilerin kamusal alan da varoluş göstermeleriyle aynı oranda olabilir.

İstanbul'da Osmanlı döneminde meydanların olup olmadığını araştırmak için Francis Morion – Crawford'un *1890'larda İstanbul* adlı eserine baktığımızda; eserde Türklerin evi dışındaki sokak hayatından, dışarıda yemek yemesinden bahsederken meydan kelimesini şu cümlede kullanır: "... açık havada, sokaklarda, **meydanlardaki** ağaçların altında ve çarşının dükkanlarında, müsait olduğu zamanlarda yer, içerler.." (Crawford, 2012, s. 48) Bunun dışında da bakılan eserlerde ve yapılan sentezler de de kamusal alan anlamında bir meydan ibaresi geçmemektedir.

Çalışmada yapmış olduğumuz kamusal alan çerçevesinde meydanlara bakış açımızı ortaya koymuştuk, kamusal alanın yokluğu ve kamusal alan olarak meydanlarında yokluğundan bahsetmiştik Osmanlı döneminde açık alanların mesire yerlerinin padişah veya paşaların özel arazileri olduğu ve şahsa yapılmış olan alanlar olduğu bilinmektedir.

Bu böyle görünse de bize öyle geliyor ki bu durumda sorulması gereken sorulardan biri şudur: Bizans imparatorluğunda surlarla çevrili bir alanın içinde saray kültürü ve bütün kontrolünün yapılması mümkün olan bir yer de sırf törensel amaçlarla kullanılan bir hipodrom vb. meydanların olması bu mekânların Habermasçı anlamda kamusal alan olarak kullanıldığını net olarak söyleyebilmemiz mümkün görünmemektedir. Her şeyin ötesinde basit mantıkla sur içi alanı hem özel hem de denetimin yoğun olduğu bir bölge olarak zihnimizi karıştırmaktadır. Osmanlı

İmparatorluğu yönetiminde kamusal alan arz etmediğini belirttiğimiz gibi bu meydanların da Konstantinopolis’te de net bir şekilde kamusallık ifade etmediğini iddia ediyoruz. Burada temel amacımız Habermasçı kamusalın ve “kamusal alan”ın ne demek olduğuna dair kesin sınırlarla belirlenmiş bir tanım sunmak ve düşünce geliştirmek değildir. Asıl istediğimiz burada Habermasçı kamusal alan olarak Taksim Meydanı’nın kullanıldığını ve kullanılabileceğini vurgulamaktır.

Meydanların işlevi ve işlevlerinin anlamlandırılması için öncelikle Antik Çağdan günümüze kadar olan meydanların mekânsal gelişimine yüksek lisans tezi olması nedeniyle derinlemesine analiz yapamadık sadece genel özet olarak ele aldık.

1.3. Kamusal Alan Meydanların Demokrasi Açısından Önemi

Meydanlar bir semte karakterini veren yapı olmakla birlikte kamusal alan olarak o semtte ortaklaşa kullanılabilen bir alan olma özelliğiyle de demokrasinin bir temel özelliğidir. Kamusal meydan olarak baktığımızda aslında öyle iyi niyetle herkesin yani tüm yurttaşların meydanı anlamına gelmediğini de göz önünde bulundurmalıyız. Bir kere bu kamusallığın kimleri içerdiğine ve ne kadar içerdiğine bakmak gerekmektedir.

Meydan anlayışı eskiden kentin ortasındaki alanlar iken günümüzde alışveriş merkezlerinin ortasında oluşturulmaya çalışılan bir meydan anlayışı söz konusudur. Eskiden Venedik’te vb. yerlerde yoksul yerlerde gettolar oluşup duvarla kapatılırken şimdi zengin bölgeler duvar koyarak sokakla, meydanla iletişimlerini kesmeye sadece o duvar içindeki ortak ve “güvenli” alanda var olmaya çalışıyorlar, güvenli alışveriş merkezleri içindeki meydanlarda olmak istiyorlar. Her iki şekilde de sermayedar mallarını sergilerken onları bu tür “kamusal alanlarda” tutmaya çalışıyor. Diğer taraftan gerek AVM’lerde gerekse güvenli sitelerde çevrilen duvarlarla insanların birbirleriyle iletişimine, ortak kamusal alan kullanımına katı bir engel konulmaktadır. Sadece AVM’ler üzerinden bile düşünürsek İstanbul’da hangi şehirde kaç AVM var diye baktığımızda sadece İstanbul’da 100 AVM mevcuttur.

Fotoğraf 1: İstanbul’da AVM sayısı hakkında bilgi veren gazete AVM’siz güzelliği olan İstanbul fotoğrafı sunmuş

Kaynak: Sabah Gazetesi 14.04.2016

Dolayısıyla İstanbul içinde tel örgülerle ve duvarlarla tasarlanmış sayısız yerleşmeleri düşünebiliriz. Ayrıca Bursa 4'üncü Kent Sempozyumu'nda konuşmacı olan ve AVM'lerin bu kadar yaygınlaşmasını eleştiren TMMOB Mimarlar Odası eski Başkanı Oktay Ekinci'nin Cumhuriyet Gazetesi'nde 8 Haziran 2013 tarihli "Cenazenizi AVM'ler değil Bakkallar Kaldırır" başlığıyla da ele alınan yazısında aktarıldığı üzere; AVM'ler Türkiye'deki mahalle ve sokak yaşamı kültürünü ve mahalle bakkallarını yok edici unsurlardan biridir ve sahipleri kim olduğu belli olmayan içi yaldızlı mekânlar olduğunu bir gerçekliktir.

Sermaye, kamusal alanları metalaştırma arzusu ve kaygısıyla, devlet ise çoğu durumda bu anlayışı desteklemek yanında, kamusal alanı kontrol etme yönünde sürekli müdahaleler yapmaktadır (Bilgihan, 2006, s. 60). Taksim Meydanında yaşanan 1977 1 Mayıs olaylarını ya da Gezi Olaylarını düşündüğümüzde "aktif olan bir devletin müdahaleci politikaları sonucunda toplumun" sonraki süreçlerde meydana sahip çıkarak devlete karşı devleşmesi, meydan okuması söz konusudur (Habermas, 2014, s. 27).

Her ne kadar kamusal alan meydanlar fiziksel olmaktan öte sanal âleme kaymış olsa da son kertede, fiziksel ve gerçek siyasal şiddet gibi “kent ayaklanmaları sokakta doğuyor, sokakta yayılıyor ve sokakta şiddetleniyordu” (Sennett, 2011, s. 176). Öte yandan günümüzde “demokrasi” hareketlerinin başladığı meydanları düşünürsek Tahrir, Rabia vb. meydanlarda elbette hararetli tartışmalarla sokaklara, kamusal alan meydanlara dökülen bir halk vardır. Ancak bu Arent’in iddia ettiği gibi “ekonomik sorunlardan azade” kişiler yoğunluktadır diyemeyiz aksine örneğin Suriye’de ve Mısır’da ilk meydanlara dökülenler demokratik hakla birlikte ekonomik olarak hak talep etmek üzere olanlardı aynı zamanda.

Yakın dönemde 15 Temmuz darbe girişiminde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın halkı meydanlara davet etmesi ve sonrasında medyada sıkça dile getirilen milletin iradesi ve demokrasi gösterilerinin yapıldığı yer yine meydanlardır. Halkın bir kesimi değil belki de her kesimi de değil; ama çok farklı kesimlerin meydanlara çıktığını hepimiz tanıklık ettik. İnsanların meydanlara dökülmesiyle şiddetli olaylar meydana geldiğine dair medya da birkaç fotoğraf verildi. Halkın üzerine asker tarafından ateş açılması küçümsenecek bir şiddet değildir.

Sosyal medyadan halkı meydanlara davetler sanal kamusal meydanla gerçek kamusal meydanın birlikte işlevini göstermektedir. Darbe girişimine karşı duran halka yöneltilen şiddet, zamanında 68’lerde 77’lerde faşizme karşı duran askeri cuntaya karşı duran halka gösterilen şiddetle birdir belki sadede derecesi değişebilir. Meydanlara çağrı üzerine halkın azımsanmayacak kesiminin meydanlara dökülmesi söz konusu oldu, 12 Eylül 1980 öncesi olsaydı silahlar konuşurdu. Ancak bugünün koşullarında toplum askeri darbeye karşı olduğu gibi, insanlara ateş açılmasını da hoş karşılamıyor, 1977’ler kadar 12 Eylül’ler kadar toplumsal çatışma hoş karşılanmıyor, anormal görülüyor. Dolayısıyla halkın meydanlara inmesi üzerine diğer ülkelerdeki gibi olumsuz senaryo yazmamıza gerek kalmayabilir. Suriye, Mısır’da ve Libya’da yaşanan iç halk çatışmasını zamanın da sağ sol, komünist vb. ayrımcılıklarla yaşamış olan Türkiye toplumu çatışma kültüründen bir şey çıkmadığını ve birbirimize karşı hoş görü ve ortak kamusal alanlara her kesimin erişimi olması gerektiğini, toleranslı olmamız gerektiğini idrak etmiş olmamızı umuyoruz.

Taksim Meydanı'nın sosyo-politik olarak devlet ve halk açısından ne ifade ettiği ile ilgili derinlemesine görüşme yaptığımız Hanefi Avcı Taksim Meydanını ve Taksim için takınılan tutumları şu şekilde değerlendirir:

“Tabii her meydanın bir manası var, Taksim hem İstanbul hem Türkiye için daha farklı manaları çağrıştıran bir yer. Maalesef hep de böyle çok olumlu olması gerekirken hep de olumsuz şeylerle anıldı, geçmişte böyle. Taksim 1 Mayıs veya diğer gösteri yürüyüş gereğinde kullanılmak istendi, toplumsal faaliyet göstermek isteyen toplantı, gösteri yürüyüşleri yasası gereği kendilerince seslerini duyurmak isteyen insanlar hep orada toplantı yapmak istedi; ama devlet de inanılmaz bir ısrarla sürekli oraya yasaklama anlayışında bulundu, orayı kullandırmadı, orayı kullanmanın kendisi zararlı bir şeymiş gibi oraya gelen insanlara suç işlemiş gibi baktı. Aslında biraz temelinde zannediyorum şöyle bir şey de var; toplantı ve gösteri, yürüyüş hakkının yasal ve anayasal hakları, insanların o konudaki seslerini topluma duyurması, bu yasalarla anayasalarla kabul edilmiş bir şey, ama devlet, temel fikrinde sanki kabul etmemiş gibi, oradaki toplantıların, gösteri ve yürüyüşlerinin çok büyük kitlelere duyurulabileceği, bunu ise istemediği için toplantı, gösteri, yürüyüşler hep böyle kenarda milletin görmediği, halkın pek fazla gitmediği yerlerde yapmak istenmiş. Bugün tüm Türkiye’de tüm illerde böyle bir gelenek vardır. Yasa gereği toplantı, gösteri, yürüyüş yapılacak alanlar daha önceden belirlenir onun krokileri çıkartılır onaylanır, dünyaya duyurulur. Yani sesi duyurmak için önceden toplantı gösteri yapılacak alanlar bütün illerde belediyeler tarafından ilan edilir ve gösteri orada yapılır, ama ne gariptir ki tüm Türkiye’de bu alanlar halkın fazla gitmediği insanların fazla görmeyeceği genellikle تنها yerler seçilmeye çalışılır” ... (Avcı, 60 yaşında, 27.09.2016)

Derinlemesine mülakat yaptığımız Hanefi Avcı’nında belirttiği üzere devlet her zaman تنها yerleri miting alanı olarak göstermeye çalışmaktadır. Bunun İstanbul’daki günümüz örnekleri Kazlıçeşme ve Yenikapı miting alanlarıdır.

Diğer taraftan vatandaşların yasal hakkı olan yürüyüş ve meydanlarda miting hakkının devletin kolluk kuvvetleri tarafından ve siyasal söylem tarafından meşru kılınması ve izin verilmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEYDANLAR ve KAMUSAL ALAN

Mekânların ve bir özel mekân olan meydanların da insanlar gibi tarihleri vardır. Bu bölümde dünya tarihinde adı geçmiş olan meydanların ve bu meydanların tarihsel, toplumsal geçmişinin özetini yapmaya çalışacağız. Taksim- Beyoğlu bölgesinin ve modern anlamda inşa edilen meydanların sonradan ne şekilde dönüşüm yaşadıklarını kamusal tartışması üzerinden anlatacağız.

Meydanların dönüşümlerinin kavranabilmesi için genel olarak Antik Yunan, Roma ve Bizans'ın başkenti Konstantinopolis ve Osmanlı İmparatorluğu başkenti İstanbul'daki meydanlar olarak bütüncül incelememizin pragmatik bir nedeni vardır: Bunlar; çalışmayı yüksek lisans araştırmasına uygun zamanda tamamlamak ve özet olarak anlaşılır kılmak içindir. Eğer çalışmada meydanların tarihsel araştırmasını daha alt dönemlere ayırmış olursak araştırmayı uzatacağık bu da yüksek lisans çalışması dışına çıkartacaktır bizi. Ayrıca tarihsel olarak konuyu ayrıntılı ele almamız dönüşümleri kavramamızı zorlaştıracaktır. Bu nedenle yüzyıllar bazında değil, yönetimler baz alınarak çalışmanın ilerlemesini doğru bulduk.

Antik Çağ uygarlığında yerleşim alanları dışında, kamu yapılarının da yer aldığı alanda tüm sakinlere açık, ortak bir şehir mekânı vardır. Agora denilen bu mekân, “siyasal ticari, ve toplumsal ilişkilerin merkezi olup şehirlilerin özerk birliğine dayalıdır. Bu yapısından dolayı Klasik Çağ boyunca sürekli önem kazanmıştır.” (Alada, 2008, s. 118) Bu meydanlar eski hallerinden kopmalar yaşasa da Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezinde Konstantinopolis'te yani bugünkü adıyla İstanbul'da da varlığını forumlar olarak devam ettirmiştir. Daha sonra bahçeler ve parklar, meydanlar olarak görebilmekteyiz varlıklarını.

Meydanların tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşümünü anlamak için meydanların ilk olarak ne şekilde, nerelerde görüldüğüne ve kullanıldığına biraz daha ayrıntılarıyla bakacağız aşağıdaki bölümde.

Yüzyıllar boyunca Osmanlı'dan günümüze değin varlıklarını devam ettirmiş olan meydanlar dönüşüm geçirdiği gibi, kamusal alanların da meydanlarla birlikte - hatta kamusal alan kavramın da- dönüşüm geçirmiş olduğu düşüncesindeyiz. Meydanlar kentsel olarak önem arz etmektedir. İlk kentlerin Antik Yunan sitelerinde oluştuğunu ve ilk meydanların burada olduğu iddia edildiği üzere ve batı merkezci bakışla Weber gibi teorisyenlerin iddia ettikleri üzere doğu toplumlarında şehir medeniyeti olmadığını farz kabul ederek Antik Yunan'daki kamusal alan ve meydan anlayışını ele alıyoruz. Kamusal alan denildiğinde bunun içine meydanların dışında birçok yapı girebilir.

Tüm bu kavramsal açıklamaya bakmakla birlikte bu çalışmada Habermasçı bir tanım üzerinden meydanlara bakmaya ve son bölümde de Taksim Meydanı'nı bu açıdan ele almaya çalışacağız.

2.1. Antik Yunan'da Meydanlar

Antik dönem yurttaşları düşüncelerini başkalarına açmalarına büyük önem verilirdi. Bu görme, gösterme, teşhir etme Atinalıların sadece düşüncelerine değil, mekânlara bakışına da damgasını vurmuştu. Şehrin büyük tapınağı Panteon kentin her yerinden görünebilsin diye bir burnun üzerine yapılmıştı. Kentin büyük meydanı olan agorada bütün yurttaşların girebileceği şekildeydi, gizli olan çok az yer vardı. (Sennett, 2011, s. 26-27) Ancak burada agora gibi demokratik siyaset mekânlarına sadece yurttaşların katıldığını söylemekte fayda var. Yani bu kamusal alan agoralarda kimlerin özgürce mevcudiyet gösterdiğine baktığımızda mülk sahibi ve sağlıklı olan erkeklerdi. Agora hayatı zengin, fakir bütün yurttaşlara açık gibi görünse de buradaki tartışmalara katılmak için yurttaşın boş vakte ihtiyacı vardı, günler harcamak için belirli servete sahip olmak gerekliydi, yani agora yaşantısına katılabilenler sadece varlıklı, lüks içinde yaşayan mülk sahibi erkeklerdi. Bu durumun günümüzde ki mülk ve vatandaşlık hakkı üzerinden hala bağlantısını ortaya koyuyor. birçok şeyin ekonomik sermaye ile ve ayrıca günümüzdeki durumla benzerlik olduğunu şu açılardan ortaya koyuyor: Erkekler belirli alanlarda siyaset yaparken, siyasi konuları takip ederken, agorada olmasa da spor salonlarında kas

yaparken aynı zamanda işine, seyahatine, eğitimine devam ederken kadınlar evde yemek yapıp sadece erkeklere ve çocuklara hizmet etmesi beklenmesi, bu durumun din ile bağlantısı olduğunu açıklamaya çalışan, kadının sokağa çıkmaması gerektiğini iddia eden sözde bunun din ile bağlantısı olduğu düşüncenin doğrultusunda modern eğitim sistemi yerine sokağa çıkmadan apartmanda ya da evin içinde alınan medrese eğitimleri gibi; ya da belirli dönemlerde Türkiye’de belirli okullarda, üniversitelerde başörtüsü izni verilmediği için eğitim hakkı ellerinden alınmış kadınlar, dikkatinizi çekeriz ki sadece kadınlar, geleneksel ailelerce ve devlet erkinde maalesef evlerine yani özel alana kapatılmış oldular.

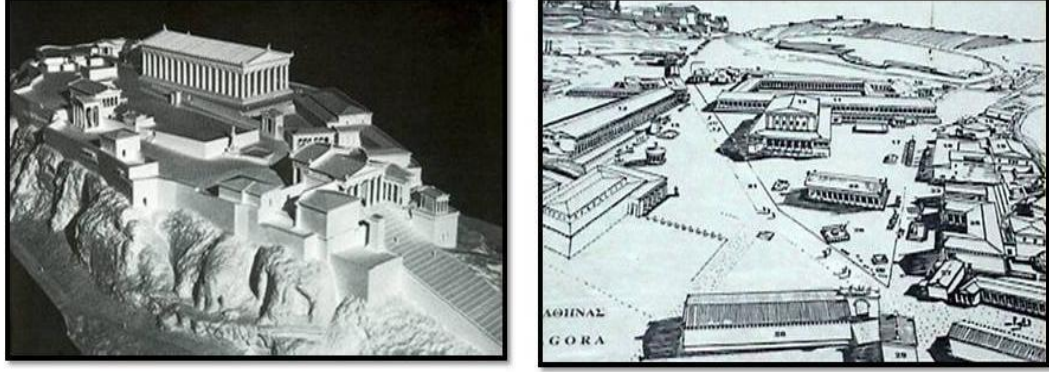
Bu durum aslında artık tersi bir hal alıyor yani farklı bir kamusal alan oluşuyor. Başörtülü kadınlar önemli işlerde çalışıyor, geziyor, lüks tatil yerlerinde tatil yapıyor. Bu durumda kamusal alanın egemenliği artık bölüşülmüş oluyor, siyasi iktidarların el değiştirmesi ve başörtüsü kullanmayanlara karşı kamusal dışlayıcı söylemin artması ile birlikte bir anlamda muhafazakâr kesiminde kamusal alanda görünürlüğü artmış durumdadır.

Ev ekonomisinin ayakta kalmasını kadınlar ve cahiller ya da bazı “aydın sanatçı” kişilerin tabiriyle Khora’da yani kırsal kesimde çalışan köleler, çobanlar sayesinde tüm “aydın kesim” kentte rahatça eğitim alabilmiş, okumuş aydın, entellektüel olabilmiş ve siyaset alanında kendilerini yetkinliğe ulaştırabilmiştir. Sennett’in agorada ve Stoa’larda eğitime yani beden/ dil eğitimi hakkına sahip erkeklerle günümüzde evdeki kadın emeği üzerinden hayatını idame ettirenleri düşündüğümüzde ta Antik Yunan’daki kamusal alan ve özel alan tartışmasının ne derece önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca agoranın yoğun hayatına katılmak için yurttaşın yakınlarda oturması gerekiyordu ancak “bu şehir devletin büyük bir kesimi agoradan çok uzakta, şehir surlarının dışında, khora’da yaşıyorlardı.” (Sennett, 2011, s. 44)

Atinalıların inşa ettikleri demokratik siyaset mekânlar; yani agora, stoa’lar, thlos (günlük tartışmaların yapılacağı bina) ve tiyatrolar sadece yurttaşların, efendilerin buyruklarına göre inşa edilip, düzenleniyordu (Sennett, 2011, s. 28).

Fotoğraf 2: Yunan Dönemi Agorası

Kaynak: (Benevolo, 1980)

Antik Yunan'da genellikle kamu yapıları ile çevrili, popüler veya politik toplantı yeri olarak kullanılan, seçim ve yargılama gibi önemli olayların da gerçekliği pazaryeri veya ortak meydanlar işlevi de gören agora ve stoaların hangi derecede kamusal alan olduklarını sorgulayacak olursak; Habermas *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*'nde kamusal olandan ve kamusal olmayan hakkında yani özel olanla ilgili Roma döneminde Yunanca kökenli kategoriler var olduğunu söyler. Yunan şehir devletlerinde, özgür vatandaşların ortak kullandığı (koine) polis'in alanı, tek tek şahıslara ait olan oikos'un (evin alanı, ev ekonomisi) alanından kesin olarak ayrılmıştır. Özel alan burada anlaşılacağı üzere eve bağlı olan ev ekonomisine bağlı olmalıdır. "...Polis'teki bir şahsın konumu, oikos'taki despotluğuna bağlıdır." (Habermas, 2014, s. 60) Ancak buradaki durum Cumhuriyetin kuruluş yıllarında milletvekili seçilebilmek için yani bir anlamda Antik Yunan'daki gibi polisin alanında bulunmak için belirli mülk sahibi olmak ve adres kaydı olması şartı yer almaktadır. Bundan dolayı olsa gerek Türkiye Cumhuriyeti Devletinde mülk adaletinin temeline bağlanmıştır. Adalet ancak mülk sahiplerinin hakkı gibi görülmüş ve kullanılmıştır. Son kertede "Adalet Mülkün Temeli" olmuştur. Ancak Antik Yunan'daki Polis'i özgürlük alanı olmayan günümüzdeki gibi bir devlet alanı gibi düşünmemeliyiz, zira "Yunanlıların bilincinde kamu, özel alanın karşısında bir özgürlük ve istikrar âlemi olarak yükselir." (Habermas, 2014, s. 60) Ancak modern tarihçi Sassa'nın yaptığı gözleme katılmamak mümkün değil; çünkü her ne kadar dişil olan, eril olanla aynı alana dâhil edildiğinde, kadın zaman zaman kamu alanına çıksa da, kamu alanında erkek ile kadının eşit olduğu kabul edilmiyordu, dişil olan

eril olandan bariz biçimde aşağı görülüp dışlanma yaşıyordu. (Aktaran; Sennett, 2011, s. 36)

Özet olarak toparlayacak olursak; Antik Yunan’da meydanlar gerçek bir kamusal mekân; yurttaşların ortak yarara ilişkin karar aldıkları bir yerdir. Buna rağmen Antik Yunan’da da cinsiyetçi bir yapının olduğu, dışilin kamusal alana değil, özel alana layık görülmesi söz konusuydu, keşke bu sorun sadece Antik Yunanla sınırlı kalsaydı; ama maalesef ki o günden bugüne erkek bakış açısında zihinsel bir gelişim sağlanamamış. Günümüzde hala yukarıda anlattığımız üzere zaman zaman din üzerinden kadının kamusal alanda görünür olmasını arzu etmeyen gruplar ortaya çıkmaktadır. Mesela çıkmış olduğumuz sokaklarda bir erkek için farklı saatlerde o sokakta bulunması, o sokaktan geçmesi sorun olmazken kadın o mekânı/sokağı kullandığında garip gelmekte ve o saatte sadece tek cinsiyete o mekânı kullanmak yasal hak olarak verilmişçesine kadınlara ne işiniz vardı o saatte gibi sorular sorulmaktadır, oysaki aynı saatte aynı kamusal alanı bir erkek kullandığında bu soru o erkeklere sorulmamakta, zira kamu güvenliği, nede olsa aynı eril yapı tarafından taraflı bir şekilde, sağlanmaktadır.

2.2. Roma Döneminde Kamusal Alan Meydanlar

“Eski Roma forumu (Forum Romanum) siyaset, ekonomi, din ve dostane sohbetlerin iç içe geçtiği Perikles döneminin Atina agorasına çok benzeyen bir kent merkeziydi.” Forumun agoradan farkı çeşitli kalabalığı dört yanı binalarla çevrili dikdörtgen bir alanın içine sokmasıydı. Roma forumunda bazilika ve peristil denilen bina formları yapılmıştır. Bu binalardan peristil merkezi bir avlunun ya da binaların etrafından dolanan uzun dizili sütunlardır; bazilika ise dikdörtgen şeklinde bir ucundan girip öteki ucuna gidilebilen bir binadır (Sennett, 2011, s. 97).

Roma’da bulunan forumlardan biri de İS. 196 yılında Roma İmparatoru Septimus Severus’un kent iskeletinin ilk unsurlarını oluşturacak iki nirengi noktasından biri Tetrastoon Forumu oluşturmasıydı. Yine aynı dönemde bugünkü Sultanahmet Meydanı olarak bildiğimiz yerde Hipodrom’un inşasına başlandı, ancak inşaat Septimus Severus zamanında

tamamlanamadı. Ayrıca kamusal alan olarak işlev gören Zeuksippus Hamamları yapıldı. (Çelik, 2016, s. 12)

Roma döneminde mekânın ve binaların geometrisi beden hareketlerini disipline etmek için kullanılıyordu, tam da bu anlamda bak ve itaat et buyruğu veriyordu; belirli bir dönem sonra bak ve inan mantığıyla kesişmişti. Bu binaların nasıl görüldüğüne ve insanların binalar karşısındaki ezilmesini Sennett şu şekilde anlatmıştır: “ Bir Romalı olarak avare avare dolaşamazdınız. Büyük binalar size bunların önünde çekidüzen vermeyi buyuruyordu adeta.” (Sennett, 2011, s. 99)

Sonuç olarak Roma’da kamusal alanda var olan yapılar bile insanın özgür bir ruhla dolaşmasına müsaade etmiyordu ise forumlarda ve hipodromdaki kamusalılık anlayışı ve kamusal alanlarda Habermascı anlamda yurttaşların kısıtlanmadan genel yarara ilişkin meseleler üzerine tartışma yürütebildikleri ve düşüncelerini özgürce ifade edip edemediklerini hususunda zihnimizde soru işareti oluşmaktadır.

2.3. Konstantinopolis’te Meydanların Tarihi

Bizans kentindeki meydanları incelemek için kısaca kentin tarihini ele alacak olursak; “330 yılında Roma İmparatoru I. Constantinus Roma İmparatorluğu’nun başkentini Roma’dan Bizantion’a taşıdığı zaman eski başkente sırtını çevirerek yeni bir devlet yaratmıştı.” Constantinus bu yeni başkente “ikinci Roma” dese de giderek adı Konstantinopolis olarak yerleşmiştir ve bu adı Osmanlı’nın fethinden sonra Türkler de kullanmıştır. (Çelik, 2016, s. 13)

Konstantinopolis’te her ne kadar geç Roma döneminden esinlenilmiş mimari ve kent tasarımı görülse de, Roma’dan bazı temel noktalarda ayrılıyordu. “En önemli fark Konstantinopolis’in ‘yayılmış’ sokak şebekesiydi. Roma’da görülen, forumların öbekler halinde ‘sıkıştırılmış’ düzenine karşılık, yeni başkent in dağınık forumları, revnaklı caddelerle birbirine bağlanıyordu. (Çelik, 2016, s. 14)

İmparator Constantinus için surların inşası ve Hipodrom ’un tamamlanışı başlıca imar programı haline gelmişti, “çünkü Roma geleneğine göre bir arena,

imparatorluk konutunun ayrılmaz bir parçası olarak kalmayıp, imparatorun tebaasıyla bulunduğu mekândı.” (Çelik, 2016, s. 16)

5. yüzyıla gelindiğinde, başkent Konstantinopolis’te Augusteion ve Constantinus Forumu dışında başlıca üç forum daha oluşmuştu: “Tauri Forumu, Bovis Forumu ve Arkadios Forumu.” “Bizans meydanlarının en geniş olan Tauri Forumu, bugüne kalan tek açık alandır ve Beyazıt Meydanı’na karşılık gelir.” (Çelik, 2016, s. 22) Yedinci tepenin, bugünkü Cerrahpaşa, başlangıcında yapılmış olan Arkadios Forumu Konstantinopolis’te yapılan son forumdur. (Kuban, 1996, s. 85)

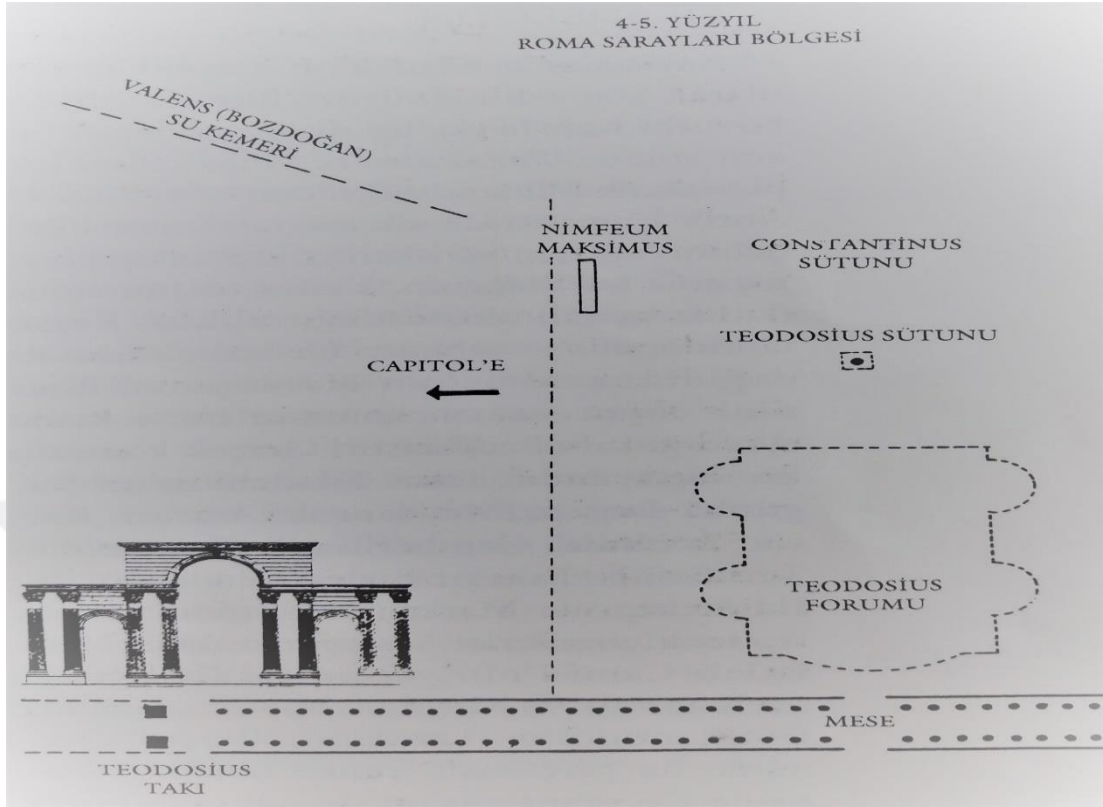
Elisabeth Malamuth da “Meydanlar ve sokaklara hayranlıkla seyredilecek şaşırtıcı eserler yayılmış” olduğundan bahseder (Prolong, 2011). Bu eserlerin bazılarına hala Sultan Ahmet ve diğer yerlerde yıkıntı bir şekilde de olsa görebilmekteyiz.

Bizans döneminde meydanın oldukça geniş olduğunu Alsan şu şekilde anlatır. “Meydanlar, abideler, caddeler, sokaklar, su kemerleri. Basülüs’lerin sarayı Gülhane parkındaydı, bugünkü eski sarayın yerinde. Ayasofya ve Sultanahmet meydanında müteaddid kiliseler, senato binası Akropol vardı. Meydan hipodromdu. Sonradan Atmeydanı oldu. Bu meydan altıyüz metre uzunluğunda ikiyüz metre genişliğindedir. Müsabakalarda üçyüz bin kişi bulunurdu.”

Alsan’ın bu şekilde anlattığını *Bizans: Yapılar Meydanlar ve Yaşamlar* kitabında şu şekilde anlatılmaktadır:

“Peki, ilk yüzyıllarda Roma ve Konstantinopolis’te sarayla yakın bağlantılı olan Hipodrom’a ne oldu? Hipodrom resmi törenlerin yeri haline geldi. 6. yüzyılda dini yortular hariç neredeyse her gün ve günde yirmiden fazla yarış olurken, Aleksios döneminde yılda sadece birkaç gün yarış oluyordu. Hatta 1087 yılında imparator İznik emiri Ebulkasım onuruna hipodromun tekrar açılması emri verildi. Yine de hipodrom her zaman saraya bağlı ve helezon şeklinde merdivenlerle çıkılan *kathisma*’dan imparatorun merasimleri izlediği bir yer olarak kaldı.” (Prolong, 2011, s. 39)

Fotoğraf 3:Tauri Forumu ve Teodosius Forumu Genel Plan Görünümü

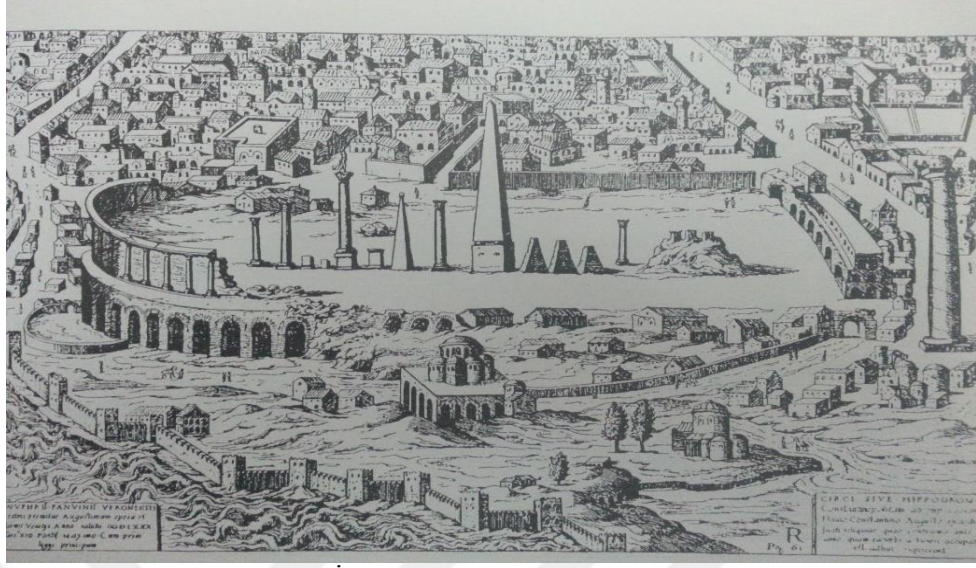

Kaynak: Kuban, 1996, s. 83

Bizans döneminde sarayın geleneksel tören düzeni ve görgü kuralları ayrıntılı olarak *De Ceremoniis* kitabında anlatılmaktadır. “Törenlerin Bizans devlet sisteminde büyük bir yeri vardı; bunlar imparatoru değişmez bir gelenek uyarınca ciddi bir debdebe alayı içinde yürüyen bir kutsal kişi olarak gösteriyordu.” Bu tören düzeni gerek taç giymede, gerek cenaze törenlerinde ve kamusal yaşamda olsun, dinsel tapınmada olsun her durumda vardı (Barker, 1995, s. 114).

Elisabeth Malamut’un söylediğine göre “Hipodrom her zaman imparatorluğun otoritesini halka göstermeyi eksik etmediği itibarlı bir gösteri alanı olmuştur.” (2011, s. 39) İmparatorluğun mutlak otoritesi için var olan bir meydana nasıl kamusal hayal edebilir isek, Osmanlı’da ki Beyazıt ve Sultan Ahmet meydanlarından da aynı kamusalılığı düşünebiliriz.

Fotoğraf 4: Hipodrom Panvinius’un Planı (15. yüzyıl)

.Kaynak: *İstanbul Bir Kent Tarihi, Kuban*

Bugünkü *Beyazıd* Meydanı, Bizans döneminde boğa pazarı idi. Direkler arası tarafında öküz pazarı kurulurdu (Alsan, 1973, s. 56). Forum Tauri (Tavri) denilen bugünkü *Bayazıd* Meydanı üniversite bahçesi ile binasını ve kule civarını da kaplıyordu. Tavri “öküz” demektir. Kentin bütün yolları buradan ayrılırdı (Alsan 1973:238). Ayrıca “Bizans döneminde önemli büyük meydanları birbirine bağlayan ana arterler mevcuttu.” Bunlara Mese denilirdi. (Çelik, 2016, s. 29)

Asıl büyük kenti yapan yine Roma İmparatoru Konstantin’dir. İlk kent bugünkü Sarayburnu’nda, Topkapı Sarayı’nın yerinde bulunuyordu. Yunan ve Roma kentlerinde olduğu gibi buraya bir Akropol, bir stadyum, tiyatro, mabetler, yapılmıştı. Halkın reyine müracaat için toplanmak üzere bir de forum açılmıştı. Burası Roma’daki eşini ve eski Yunanlıların “Agora’sını andırıyordu. Bugün başlı başına bir şehir olan Beyoğlu tarafında yalnız bir mahalle vardı. İstanbul’un meydanları şimdiki Eyüp ile Sarayburnu ve Yedikule müsellesinin içinde toplanmıştı. Bugünkü Eminönü ve Balıkpazarı’nın o zamanki adı Töğma’dır. Burası pek kalabalıktı; şimdi Beyoğlu tarafında bulunan eğlence ve sefahat yerleri ve evleri burada toplanmıştı. Daha ileride ve Mahmutpaşa’da Forum Teodos vardı (Alsan, 1973, s. 237). Çünkü o zamandan beri İstanbul’un ana caddeleri ve ana planı pek az değişmiştir.

Apollon heykeli konulmuş; büsbütün yıkılmak tehlikesine karşı, 1701 senesinde dip taraftaki taş duvar örülmüştü (Alsan, 1973, s. 238).

Marie France Auzepy'nin *Bizans Yapılar Meydanlar* kitabının İstanbul Hipodromu bölümünde anlattıklarına göre; Bizans İstanbul'unda 5. ve 6 yüzyıllarda halkın imparatora seslenebildiği tek siyasal mekân hipodromdu. Ve Hipodrom halk ile imparator arsında çıkan çatışmalara pek çok kez sahne olmuştur. Örneğin 6. yüzyılın başında çıkan Nika isyanıdır. Bu isyanda imparator müsabakada yer alan mavileri kayırmıştır. Bunun sonucunda imparator halktan bazılarını astırarak sonunu çözmeye çalışmıştır ve halk bu insanların bağışlanmasını istemiştir, isteklerinin reddedilmesi üzerine karışıklıklar artarak tüm şehre yayılmış, şehrin dörtte biri yangınlarla yok olmuştur. Ayasofya katedrali harabeye dönmüştür. Sonunda imparator galip gelip, Hipodrom'da korkunç bir kıyım gerçekleştiriliyor ve kaynaklara göre 30.000 ölüden bahsedilmektedir. Demoi (9. yüzyıla kadar yarışları düzenlemeye yetkili at sahibi halk) imparator olmak isteyen birinin halkın, ordunun ve senatonun tezahüratını kazanmaktan başka yolu olmadığını biliyordu. O zamana kadar spor müsabakaların ve halkın eğlencesi için kutlamaların yapıldığı ve siyasetin ifade edilebildiği tek mekânın 8 yüzyıla doğru iktidar sahipleri için potansiyel bir tehlike olduğu yukarıdaki gerekçeden dolayı ortadaydı. Yaşanan olaylarla politik rol sona ermemiş, 7. yüzyıl sonlarına kadar imparatorları titreten bir renk ve demotai'ler olmuş ancak tahminen 8. yüzyıl civarında isyankâr demotai imparatorluğun sadık adamlarına dönüştürülmüşler. 9 yüzyıl. dönüşüm tamamlanmış ve yarışlar imparatorluk merasimleri içerisine alınmıştır. Bundan böyle Hipodrom'un belli başlı siyasal kullanımları devam etse de her zaman imparatorluğun dış ve iç düşmanlarının halkın önünde aşağılandığı, idam edildiği, zafer kutlaması esnasında muzaffer imparatorun halkın tezahüratı eşliğinde düşmanlarının boğazına bastığı yer haline gelmiştir. (Prolong, 2011, s. 49-70) Kentte yapılan Latin kuşatmasında hipodromun tribünleri yanar bu da geleneksel olan hipodromun sonu demektir, Hipodrom 13. yüzyılda da seyrek de olsa halkın toplanma alanı olarak işlev görür. (Müller-Wiener, 2016, s. 67-68)

Bizans dönemindeki Konstantinopolis'in meydanlarından bahsettik. Bu bölümde de Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan Şehr-i İstanbul'un meydanlarına bakacağız.

2.4. Osmanlı İmparatorluk Başkenti Şehri İstanbul'da Meydanlar

İstanbul on altı yüzyıl boyunca, “yani 1. Constantinus’un (324-327) Doğu Roma İmparatorluğu’nu kurduğu 330 yılından, 1924’te Ankara’nın Türkiye Cumhuriyeti’nin başkenti ilan edilmesine kadar,” iki büyük uygarlığın yani Bizans ve Osmanlı’nın başkenti olmuştur. Bu iki imparatorluk öncesi erken dönemlerde Helenlerin ve Romalıların buluşma noktası olan kent, farklı kültürlerin birlikte yaşamalarına ve aynı zamanda çatışmalarına sahne olmuştur. (Çelik, 2016, s. 10)

Öyle ki Constantinus’un ve Fatih’in şehri olmuş görünen İstanbul’da “her kapı, her kule, her meydan, her cami, her meydan bir mucizeyi, bir katliamı, bir sevdayı, bir sırrı... akla getirir.” (Amicis, 1981, s. 137) Örneğin At Meydanı 17. yüzyıl boyunca "infazlar, yeniçerilerin ve sipahilerin ayaklanması gibi pek çok kanlı olaya tanık olur." Diğer yandan halk bayramları burada kutlanır ve at oyunları ciritle burada oynanır. (Müller-Wiener, 2016, s. 69)

Burada kafa karışıklığını gidermek amacıyla Konstantinopolis kentinin adı Osmanlı döneminde İstanbul olarak kullanılmasına değinmekte fayda olacaktır. İstanbul adı zaten kentin Bizans’lı sakinleri tarafından 10. yüzyıldan beri kullanılan bir kelimedir, anlamı ise Yunanca’da “kentte” anlamındaki “eis tin polin” kelimesinden gelmektedir. Yani kentin adının Konstantinopolis’ten İstanbul’a dönüşmesinde Osmanlı hükümdarlarının bilinçli bir karar almasıyla olmadığı bilinmektedir. (Çelik, 2016, s. 27)

Osmanlı’daki meydanlara, Batının meydan anlayışı örnek alınarak yaklaşmak yerine Osmanlı meydanları ve işlevleri kendi içinde değerlendirildiğinde, meydanların varlığından belki de kamusal meydanların varlığından haberdar olabiliriz. Dönem olarak baktığımızda Osmanlı dönemindeki meydanlar ile günümüz

Türkiye’indeki meydanlar karşılaştırılması kavramsallaştırmaya tekabül edebilir ayrıca “... ne birey ne de toplum ölçeğindeki özellikler böyle bir karşılaştırma için uygun değildir” (Alada, 2008, s. 93). Osmanlı’nın hiçbir döneminde ve hiçbir yerinde kamusal alan anlamında meydan anlayışının olmadığını söyleyemeyiz. Belki çarşısı, cami avlusu ve meydanları, belki de bir hamam bile kamusal alan meydan işleviyle kullanılmış olabilir. Tabi bu kamusal alan gibi ya da meydan gibi görebileceğimiz cami avlusu ve önlerinde ki büyük meydanlar aslında Cumhuriyet döneminde ve modern zamanda olan meydan anlayışından farklıdır, bu meydanlar dinsel işlevi olan ve kamusallığını da cinsiyet ayrımı üzerinden tanımlayacağımız, erkeklerin boy gösterdiği, kadının yeri olmayan meydanlardır. Hatta Osmanlı döneminde meydanların cinsiyetçi olması günümüzde de gündelik dilde kullanılan örneğin, “er meydanı” gibi kalıplarla devam ettirilmektedir. Er Meydanı adlı şiiri okuyan Cumhurbaşkanı Erdoğan meydanlardan kadınları dışlayan dili kullanmaya devam ettirmiştir.

Osmanlı döneminde de meydanlar kadınlar için kamusal alan olmasa bile farklı mekânlarda bu pratiği geliştiriyorlardı. Örneğin“... sıradan kadınlar için hamama gitmek sadece temizlenmekten öte biraz özgürlük duygusu tatmak içindi”. (Kuban, 1996, s. 286)

Osmanlı döneminde dini yapıyla bütünleşmemiş, bugünkü anlamda yani modernist bir bakış açısıyla anladığımız, meydan yokluğu 19. yüzyıla kadar sürmüştür. (Kuban, 1998, s. 157) Dolayısıyla bizim aradığımız meydan Hipodrom tarzı bir alan mıdır yoksa Agora tarzı bir meydan mıdır, günümüz kent meydanları tarzında veya alışveriş merkezleri içindeki bir meydan mıdır? Mekânsal özellikler ve işlevsel bir bağlantı üzerinden giderek meydana ve kamusallığına bakmamız daha anlamlı olabilir. Örneğin fetihten sonra hızla kent alanında külliyelerin inşasına başlanması İstanbul’un kent formunda bir kırılma oluştuğunu düşünebiliriz. “ Kendi içlerinde bütünselliği olan ve merkezi bir yapı çevresinde düzenlenen bu külliyeleri, dış çevreye bağlayan ana arterler yoktur. Bu nedenle külliyelerin Osmanlı kentlerindeki içe dönük yaşam biçimini anıtsal ölçekte yansıttıklarını söyleyebiliriz.” (Çelik, 2016, s. 34) Erkeklerin kapalı mahalle ortamında ya da büyük kalabalık cemaatlerin toplandığı çarşı camilerinin iç ve dış avlularında bulunduğu

söyleyebiliriz. Politik yaşama katıldıkları açık olarak kanıt olmasa da, burada toplum halinde var olduklarını inkâr edecek de kanıt yoktur. Kuban'ın da belirttiği üzere “Cami İslam kentinin forumudur.” Ne var ki bu açık ve dışa dönük yerine içe dönük olması sebebiyle de forumlardan farklılık taşır. Dikkat edilirse gerek Bizans dönemi geleneğinden kalma veya topoğrafyaya bağlı nedenlerce de büyük camilerden büyük kısmı Roma forumları yakınında inşa edilmişlerdir. Ayrıca Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da tek merasim meydanı da Roma- Bizans döneminde Hipodrom Meydanı olan At Meydanı'dır. (1998, s. 157) Ne var ki bu meydanlar erkek meydanı ve dini otoriteyi temsil ettikleri için tam kamusalılık taşıdıkları söylenemez.

Çelik'in *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul* adlı çalışmasına baktığımızda Bizans döneminde büyük meydanları birbirine bağlayan ana arterler mevcuttu. Osmanlı'nın kent yönetimine geçmesiyle birlikte yeni imar faaliyetleriyle kent nahiye ve mahalle gibi daha küçük birimlere ayrıldı. Bunun sonucu olarak 15. yüzyıldan sonra kent kendi kendine yeterli nahiyeler ve mahalleler şeklinde gelişmesini sürdürünce, “büyük meydanların ve geniş arterlerin önemi azaldı; bunlar azar azar çevrelerindeki mahaller tarafından adeta yutulular.” (2016, s. 30) 16 yüzyıl seyahatname ve gravürlerinden anlaşılmakta ki Topkapı ve Edirnekapı caddeleri törensel giriş ve çıkış için kullanılmıştır. Oturmak için daha çok çıkmaz sokaklar kullanılmıştır. (Müller-Wiener, 2016, s. 31)

“Osmanlı kentlerinde de büyük açıklık alanların pazar ve eğlence yeri olarak kullanıldığı görülür ve kentsel meydan kavramına en yakın alanlar buralardır. Ayrıca cami ve avlusunun, Batıda kentsel meydanlarla karşılanan birtakım toplumsal ihtiyaçların karşılanması için yeterli olduğu görüşü birçok yerde ileri sürülmekte”dir. (Vardar İbid, aktaran; Bilgin:S.34:YKY)

Bize öyle geliyor ki Osmanlı'da da özel alan yani imparatorluğun ev alanı (oikos) yani saray alanı ile sarayın dışında kalan külliyeler vs. ayrı olduğuna göre özel ve kamusal ayrımına gidebileceğimizi göstermektedir. Buna göre meydanların da kamusalılığı bir derecede tartışılabilir kılmaktadır.

Osmanlı'da Batılı anlamda meydan çizimleri II. Abdülhamit 1902 yılında Paris'in baş mimarı olan Bauvard'a İstanbul'u güzelleştirmek için planlar yaptırmak istemiştir; ancak Bauvard İstanbul'a bile gelmeden İstanbul'un fotoğrafları üzerinden Sultan Ahmet, Beyazıd ve Eminönü için etrafı büyük, gösterişli binalarla çevrili

dikdörtgen meydanlar öngörmüştür. Bu imajlar dönemin yöneticileri tarafından uygun görülüp, uygulanması için fermanlar çıkartılmış ise de hiçbir yönden uygulanamamıştır (Tekeli, 2013, s. 90-91).

Fotoğraf 5: Eminönü'nde Meydan Yapılmadan Önceki Yeni Cami Civarı

Kaynak: İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması(1936-1951)

Her ne kadar Roma ve Osmanlı İmparatorlukları döneminde hamamlar ve mesire yerleri bizim çalışmamızda bir anlamda kamusal meydan olma işlevi gösterse de bazı kaynaklara göre Osmanlı kentlerinde kamusal alan olarak meydan anlayışına rastlanmadığı iddia edilmektedir. Örneğin; derinlemesine analiz etmiş olduğumuz “Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri” ve “Osmanlı’da Kentler ve Kentliler” kitaplarında kamusal meydan anlayışına dair bir ipucu bulunmamaktadır.

“... İslam kentlerinde kamu alanından söz edilemez. Özel kişilere, hükümdarlara ve vakıflara ait özel mülkiyetin yanında, kamusal ya da bütün cemaatin ortak mülkiyeti altında bulunan alanlar vardır. Ama son kategoriye girenleri kamu alanıyla özdeşleştiremeyiz, çünkü buralarda Roma hukukundaki kamu alanında olduğu biçiminde, kamu yararı yükümlülükleri uygulanmaz.” (Dumont & Georgeon, 1996:10)

Osmanlıda kamu alanından söz edilemez demektir yani bu bağlamda bakıldığında da kamusal meydanlardan da söz etmemiz mümkün görünmemektedir.

Osmanlı’da meydan “Batılı anlamda bir buluşma yeri olmaktan çok imparatorluk muhafız alayının manevra sahasıdır.” (Dumont & Georgeon, 1996:14) Bu durumun batı merkezci bir bakış ve bilim anlayışıyla ele alındığını ima etmek istiyoruz burada, çünkü bu durumu farklı tarihçilerin değerlendirmesi üzerinden örnekleyecek olursak Nadir Özbek’in belirttiği üzere ancak “oryantalist bir perspektifle bakıldığında on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda kamusal alanın ve sivil toplumun gelişmediği görülür.” (Özbek N. , 2008, s. 39)

Kuban’ın da belirttiği üzere 19. yüzyılın başında kentin tek meydanı hala At Meydanı denen Sultanahmet Meydanıydı. (1996, s. 364) Taksim Meydanı, Eminönü Meydanı gibi meydanlar 20. yüzyıl da inşa edilmişlerdir.

Belki de Osmanlı’da “Batı kentlerindeki durumdan daha farklı bir kamusal mekân ve meydan anlayışının bulunduğu da belirtmek gerekir.” (Bilgihan, 2006, s. 77) Osmanlı döneminde temsili kamusal mekânlar olarak ise tören alanlarını görürüz. Doğu Roma İmparatorluğu’ndan miras kalan Sultanahmet Meydanı, en önemli tören alanı olarak burada göze çarpmaktadır. Ayrıca padişahın namaz için camiye gidişlerinin de bir tören havasında yapılması ve namazı kıldığı caminin önünde gerçekleştirilen seremoni de temsili kamusal alanın yansıması olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca idamların, Batıda olduğu gibi, geniş açıklıklarda yapılması da temsili kamusal alanın kent mekânına bir başka yansımasıdır. (Bilgihan, 2006, s. 80)

Antik Çağda köleler ve kadınlar, çocuklar özgür değillerdir kamusal alandaki faaliyetlere katılamaz oldukları gibi burada da Taksim meydanının kamusal alan olma özelliğinde her zaman “herkesin olma” özelliğinden bahsedilebilir mi? Bu durum kent halkı açısından zaman zaman %1 iken zaman zaman %50 ya da %90 olmuş denilebilir.

İmparatorluğun geçmişteki gücünü ortaya çıkarmak için ve bu gücü simgesel olarak başkentte yeniden inşa projelerinde ifade etmeyi uman, modernleştirici ve çağdaş bir kent imajı geliştirici projeler hazırlanıyordu. Bunlardan bir kısmı bulvarlar açmak, bir kısmı da yeni meydan oluşturmak veya meydanların düzenlemesini

sağlamak içindi. Bunlar; Hipodrom (At Meydanı), Beyazıt Meydanı, Galata ve Yeni Cami Meydanı gibi büyük meydan projeleriydi. Tanzimat reformlarında ki merkeziyetçilik, kent planlamalarında da yansımıştı. II. Mahmut döneminde Helmuth von Moltke İstanbul'un sokak örüntüsünü düzenlemek için bir plan yapmakla görevlendirilmişti. 1839 tarihli bir belgeye göre bu proje şu şekilde idi: Topkapı sarayının dış kapısı olan yerden Aksaray'a bağlantı yapacak yani eski Divanyolu'nu (Bizans döneminin Mesesi'ni) izleyerek Beyazıt Meydanı'ndan (Forum Tauri) Aksaray'a ulaşarak oradan da Theodosios surları üzerindeki Topkapı'ya bağlayacaktı. Bunun gibi 4 farklı güzergâh da proje yapılmıştı. Bu projede yolların iki tarafının da ağaçlandırılması, cami ve diğer anıtların önlerinde, uygun mekânlarda meydanların açılması yer alıyordu. (Çelik, 2016, s. 135-137)

Görüldüğü üzere ancak Tanzimat'la birlikte kent alanına düzen verilmeye başlanması ile kamusal alanlar inşa edildi (Dumont & Georgeon, 1996:6). Kamuya açık ilk park kavramı 1860'larda Osmanlı başkentine girdi, Taksim- Pangaltı yolu inşa halinde iken Taksim'deki "mezarlıkların Şişli'ye taşınması üzerine boşalan alana bir bahçe yapılması düşünüldü." Kışlanın arka tarafına kusursuz dikdörtgen şeklinde, Beaux-arts ilkelerine uygun düzenlenmiş Osmanlı'nın ilk kamusal parkı olarak tasarlanmış olan Taksim Bahçesi parkı 1869 yılında kamuya açılmıştır. Pera halkının gözdesi olan bu parkta yaz mevsiminde turneye gelen Fransız İtalyan operetler oynardı. (Çelik, 2016, s. 92) Bunun dışında Pera halkına hizmet için Tepebaşı parkı da kurulmuştu, ancak "İstanbul yarımadası ise ilk parkına kavuşmak için elli yıl beklemek zorunda kalacak, 1914'te şehremini Cemil Paşa (Topuzlu) Topkapı sarayı dış bahçesini parka çevirecekti." (Çelik, 2016, s. 93)

2.5. Osmanlının Son Döneminde Meydanların İnşasının Modernleşme ile Bağlantısı

Meydanlar bilhassa kent meydanları Osmanlı İmparatorluğundan sonra ulusal kimliğin inşasında Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihine ilişkin önemli bir konumdur. Bugün Türkiye'nin 81 kentini düşündüğümüzde hemen hemen hepsinin kent meydanları bulunmaktadır; ancak bu meydanlar arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Örneğin bir il merkezini düşünecek olursak; meydan ya kavşak noktasında ya da bir belediye binasının karşısı ya da bir tarafında valilik, kaymakamlık binasının olduğu bir tarafın da küçük belediye parkının olduğu 81 tane “bir örnek” olabilir.

Lefebvre “mekânın tarihini daha somut biçimde ele almak için ulus ve milliyetçilik incelenebilir.” demektedir. (Lefebvre, 2014, s. 134) Bu bağlamdan yola çıkarak, ulus ve milliyetçiliğin modernleşme bağlantısıyla soyutlamayacağı gerçeğiyle yüzleşerek ulus devletin mekânı ne şekilde kullanmış olduğunu sonraki bölümlerde tartışacağız.

“Zaman, modernitenin toplumsal mekânında yok olur.” (Lefebvre, 2014, s. 120)“Mekânın okunması mümkün müdür diye soran Lefebvre “iktidarın mesajının her zaman kasıtlı olarak karmaşıktır ve mekân her şeyi söylemez” diye belirtir. (Lefebvre, 2014, s. 162) Tıpkı Lefebvre'nin ifade ettiği üzere modernleşme ile ulusun yaratımı ve meydanların inşası da bu şekildedir. Ve belki de okuma yapıyoruz dediğimiz mekânlar “mekânların en düzenbazı ve hilecisi” olduğu için istediği şeyi söyler ve fazlasını gizler. (Lefebvre, 2014, s. 163)

Berman *Katı olan Her Şey Buharlaşıyor* adlı kitabında şöyle ifade ediyor: “Bulvarlar merkezi pazarları, köprüleri, kanalizasyonu, su yollarını, opera ve kültür saraylarını ve büyük parklar ağını da içeren geniş bir kentsel planlama sisteminin sadece bir parçasıydı.” (Berman, 2012, s. 206) Kentsel planlama da ulus inşasında olduğu gibi bir otorite tarafından yapılmaktaydı. Dolayısıyla gerek meydanların gerekse bulvarlar ve sokakların farklı rejimler ve yönetimlerce farklı farklı şekillerde planlanması da ideoloji ve mekân ilişkini göstermektedir.

Yukarıda Berman'ın bahsettiği Fransa Paris'te modernleşme planları arasında yer alan bu kentsel planlamalarla yapılan dönüşümler Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyetin ilk yarım yüzyılınca yoğun bir şekilde devam eden bir planlama süreci haline gelmiştir.

Mekânsal dönüşümlerin Osmanlı'nın son dönemlerinde modernizmin belirtileri olarak Karaköy, Aksaray, Çemberlitaş, Şişhane Meydanı ve Ayasofya Meydanı gibi meydanların açılmasını ve düzenlenmesi sayabiliriz. Mekânsal dönüşümlerde "... büyük yangınlar kent dokusundaki değişiklikleri belirleyen başlıca etken haline geldiler. 1856 Aksaray yangını ve 1865 Hocapaşa yangını İstanbul yarımadasının yeniden şekillenmesinde özellikle önemli olmuştur." Örneğin 1856 Aksaray yangınından sonra yapılan planla çıkmaz sokaklar yok edilmişti. Ayrıca Storari Yenikapı ya uzanan yolla Divanyolu uzantısı olan Aksaray caddesi çakıştığı yerde bu iki arterinde önemini belirleyen köşeleri yuvarlamıştı, bu yeni kavşak Batılı anlamda umumi meydan olmamış olsa da bazı kesim için öyle algılanmış ve basında güzel bir meydan olarak belirtilmişti. (Çelik, 2016, s. 69-70)

Yangınlardan bağımsız da olsa modernleşme süreci doğrultusunda meydanların açılışına Karaköy meydanını da örnek verebiliriz. Altıncı Daire'ye Galata Bölgesini düzenleme ve yeni bir meydan yapma yetkisi verilince mülk sahipleriyle anlaşmazlıklar yaşanmış olsa da "umumi menfaat" istimlaki kaçınılmaz kılınmıştı. "Galata köprüsünün ayağında yapılan meydan, muhtemelen Ortaçağlarda kentin 'Piazzetta'sına (küçük meydan) denk gelen yerdeydi." (Çelik, 2016, s. 92) Modernleşmenin simgelerinden bir tanesi de 1888 yılında Sultan Abdülhamid emriyle başkentin muhtelif yerlerine inşa edildiği gibi Tophane Meydanı'na da bir saat kulesi inşa edildi. Bu kuleler Batılılaşmanın simgesini ifade ediyordu (Çelik, 2016, s. 168) Altıncı dairenin son önemli proje, yapmış olduğu meydan ise Cadde-i Kebir'e çıkan güzergâhtaki Şişhane Meydanı'dır. Daire'nin 1868 bütçesinde kendisine yeni bir makam yapımı için ödenek ayrılmış, bu binada Pera'ya çıkan sırtta "Şişhane Meydanı'nın göbeğine oturtulan 'Altıncı Daire Sarayı', o dönemin Paris'inde görülen biçimleri yansıtıyordu..." Haussmann'ın kent tasarımı projeleriyle benzerlikler göstermektedir bu meydanın tasarımı. (Çelik, 2016, s. 95-96) Her şeye rağmen Haussmann'ın planlanmış kenti gibi olmamıştı, İstanbul'un iskân düzeni

Paris'teki gibi tek tipleşmeyi yaşamamıştı; çünkü "İstanbul'da düzenlemenin sınırlarını yangınlar belirliyor ve tek tek yeniden planlanmış mahallelerin aralarında ki bağlantı göz ardı ediliyordu. (Çelik, 2016, s. 106)

18 Eylül 1865'te İstanbul, tarihinin en büyük yangını olarak görülen Eminönü'nde başlayıp Beyazıt ve Sultanahmet çevresine kadar olan yerle bir eden Hocapaşa yangınıdır. Yangında tahrip olmuş bölgelerin yeniden inşasından ve anlaşmazlıkların çözümünden vb. sorumlu bir komisyon kuruldu; Yolların Islahatı Komisyonu yani Islahat-ı Turuk Komisyonu (ITK) tarafından yürütülüyordu. Yangınlarla kent dokusundaki değişikliklere ikinci örnek ise; Bir zamanlar Constantinus Forumunun merkez noktasını oluşturan Constantinus Sütunu (Çemberlitaş) Hocapaşa yangını öncesine kadar yoğun yapılaşma arasında yer almaktadır. Hocapaşa yangınında yanan evlerin geri kalanı ve ayrıca bazı dükkânlar, bir han ve Çemberlitaş Hamamı'nın bir kısmı da Çemberlitaş (Constantinus) Sütunu'nun tarihsel önemi vurgulamak için yıkılıp orada Çemberlitaş Meydanı'nın açılmasıdır. Kentin Bizans geçmişi konusunda ki duyarlılıkla bu kararın alınmasına bakılırsa Batılı bilim insanlarının etkileri olmuş olabilir. ITK'nın 1868 yılında vermiş olduğu raporda Ayasofya Camisi ve Süleymaniye Külliyesi'ne bitişik ahşap evlerin yıkılmasını ve bu anıtların ortaya çıkartılmasını öneriyordu. Bu fikir o yıllarda Avrupa'da geçerli olan Haussmann'ın kentsel korumacılık kavramından ödünç alınmıştı. (Çelik, 2016, s. 76-77) Aslına bakılırsa bu fikir 20. Yüz yılda da devam ediyordu. Örneğin Eminönü Meydanı açılması için 1957'lerde de yıkımlar yapılmıştı. (Bkz. Fotoğraf Eminönü Meydanı)

Diğer taraftan Divanyolu Beyazıt Meydanı'na bağlanmış, "Divanyolu'nun doğu ucunda Ayasofya'ya bitişik binalar yıkılıyor ve önünde bir meydan oluşturuluyordu." (Çelik, 2016, s. 83) Divan yolunun genişletilmiş hali yeni bir anıtsal kişilik kazandırdı. "Constantinus sütunu (Çemberlitaş) çevresinin açılması, Hipodrom (At Meydanı) girişinin vurgulanması ve yeni açılan Ayasofya Meydanı'yla bu güzergah, Bizans'ın Mese'sinin sahip olduğu şanlı konumuna bir ölçüde yeniden kavuştu." (Çelik, 2016, s. 108)

Fotoğraf 6: 1957'de Eminönü'nde yıkımlar

Kaynak: Klasör Prost arşivi

Çağdaşlaşma ve bunun için kamusal alanlar planlaması için atılan adımlar sadece meydanların veya kamusal parkların inşası değil, ancak konumuz gereği genel olarak açılan meydanlar üzerinde durduk; bunların dışında kent mekânında açılan yeni arterler; ya da metro inşaatı için “The Metropolitan Railway of Constantinople, from Galata to Pera” adlı şirketin kurulması ve bugün ki Karaköy Tünel metro hattının inşasının yapılması ve gibi sayabileceğimiz birçok proje var, ama metro inşasında olduğu gibi güç finans çevrelerindeki “ve sözü edilen ‘amme menfaati’ İstanbul’da yaşayan Avrupalıların menfaatleriydi.” Şirketin imtiyazı ve ulaşımı sağlaması 1923’te Cumhuriyetin ilanından sonra kamu taşımacılığının millileştirilmesine kadar sürdü. (Çelik, 2016, s. 129) Bunun gibi birçok şirket çeşitli projeler sunup imtiyazlar istemekteydiler. Örneğin 1876 Tünel’in girişimcisi olan Gavand büyük bir kısmı yer altında olacak Kumkapı’dan Beşiktaş’a kadar bir demir yolu projesiydi ve yine 1902 yılında üç Amerikalı mühendis Sarayburnu ile Salacak arasında denizin dibinden tüp geçidin içinden yani Avrupa ile Asya arasında denizin altından işleyecek bir tren projesiydi. Bu projeler gerçekleşmemiş olsa da günümüze ışık tutması açısından kayda değerdir. O dönemde “kuşkusuz, bu projelerin ardındaki

amaç para kazanmaktı. Teknolojik alanda geri kalmış imparatorluk ‘terakki’ ve ‘medeniyet’ pazarlayan Batılı yatırımcılara eşsiz kar imkânları sağlıyordu.” (Çelik, 2016, s. 129-132)

Gerçekleşmeyen Meydan Projeleri: Bouvard’ın Meydan Projeleri’ne baktığımızda gerçekleşmeyen projeler olduğunu söyleyebiliriz.

II. Abdülhamid’in Avrupalı bir seyyahın gazetede İstanbul’un sokaklarının temiz ve meydanlarının güzel olmadığına dair eleştirili yazısı üzerine, evvela seyyahların göz önünde olan yerlerin güzel bir hale getirilmesi için Fransız mimar Bouvard’a Osmanlı başkenti için proje hazırlaması için teklif göndertir. Fransız mimar Bouvard’ın İstanbul için çizdiği projelere baktığımızda yeni bir imaj içeriyordu. Yeniden planlama alanı olarak seçtiği üç meydan vardı: At Meydanı, Beyazıt Meydanı ve Yeni Cami Meydanı. Çelik’in belirttiğine göre bu meydanların çizimleri halen mevcuttur. (Çelik, 2016, s. 143-144)

Hipodrom (At Meydanı) : Bizans döneminde Hipodrom’un törensel faaliyetler için kullanıldığını daha önceki bölümlerde belirtmiştik, Osmanlı dönemi boyunca bu alan törensel bir mekân olarak kullanılmadıysa da hep açık alan olarak kalmıştı. 1850’ler At Meydanı’nda bulunun yılanlı sütun ve Dikilitaş’ın temellerinde İngiliz arkeologlar kazı yapmıştı. 19. yüzyılın ikinci yarısında At Meydanı’ndaki bu büyük alanı düzenlemek için birkaç çaba oldu ise de gerçekleşmedi. 1899’da Alman İmparatoru kente bir çeşme bağışladı, bu çeşme At Meydanı’nın kuzey ucuna yerleştirildi. Bouvard’ın projesinde Hipodrom (At Meydanı) orijinal seviyesine indirilecek ve iki tarafında yer alacak iki sütun arasında bir merdivenle meydana anıtsal bir giriş düşünülmüştü. Bu arada Alman İmparatoru Kaiser Wilhem çeşmesi (Alman Çeşmesi) göz ardı ediliyordu. Etrafı budama ile şekil verilmiş ağaçlar bulunun simetrik bir Fransız bahçesi çeşmelerle tamamlanacaktı. Yılanlı sütun, dikili taş ve örme sütunun sıralaması da “simetriyi sağlıyor ve meydana hafifçe Paris hatta Concerde Meydanı havası veriyordu.” (Çelik, 2016, s. 145)

At Meydanı çevresindeki imar edilmiş alanın düzenlenmesi çok karmaşık bir durumdu. Çünkü 1616 tarihli Sultanahmet külliyesi yer alıyordu, buna rağmen külliyenin medresesi yıkılacak yerine Fransız bahçesi ve ayrıca 16. yüzyıl yapısı olan

At Meydanı'nın batısındaki İbrahim Paşa Sarayı yıkılacak yerine meydanı boydan boya kaplayacak dev polis müdürlüğü binası yapılacaktı. Kuzey güney yönünde yeni açılacak caddelere nazır bahçelerde planlanmıştı. Bouvard'ın Paris'teki işlerinden dolayı İstanbul'a gelmeden, İstanbul üzerine proje çizmek için sipariş verdiği büyük boy İstanbul fotoğraflarına bakarak çizdiği hazırladığı bu proje bu kadarla da sınırlı kalmıyordu. 1868'de açılan Ayasofya Meydanı'nda caminin bahçe duvarına kadar uzanan bir mahalle söz konusuydu, bu mahallenin de yıkımını ve bu yıkılan mekânında Ayasofya Meydanı'na katılmasını ve burada Fransız bahçeleri oluşturmayı önerdi. Bütün bu tasarımlarında Bauvard topografyayı göz ardı etmişti. (Çelik, 2016, s. 148-149) Gerek topografyanın elverişsizliği ve gerekse imparatorluğun bütçe yetersizliğinden bu proje hayata geçirilmedi.

Beyazıt Meydanı:

Bouvard Beyazıt Meydanı'nın tarihsel ve toplumsal bir mekân olmasını bir tarafa bırakıp sıfırdan bir şehir merkezi kazandırmayı amaçlıyordu.

Beyazıt Meydanı'n girişinde yani Bizans'ın Tauri Forumunun bulunduğu alan 1867'de kısmen düzenlenerek, Harbiye Nezaretinin önünde anıtsal bir açık alan yapılmıştı. Meydanın kuzey tarafında 19. yüzyıl başında inşa edilmiş Harbiye Nezareti'nin İslami üsluptaki kapısı ve yan tarafında ise iki köşk bulunmaktaydı. Meydanın doğu ve batı sınırlarında ise 15. yüzyıl yapısı olan Sultan Beyazıt Camisi ve medresesi bulunmaktaydı. Bouvard meydanı gerçek haliyle görmediği yani fotoğraflar üzerinden bakarak tasarladığı için meydanın boyutlarını olduğundan daha büyük bir eksen düşünmüş ve büyük bir dikdörtgen şeklinde ve bunlarda 4 eşit dikdörtgene bölünerek her birinin merkez noktasında bir örnek fışkiyeleri olacak şekilde tasarlamıştı. Bununla birlikte Harbiye Nezareti yıkılacak yerine belediye sarayı binası (Hotel de Ville) yapılacak, Beyazıt medresesi yıkılacak ve yerine avlulu ve kubbeli ikiz binalar yapılacaktı. Bu ikiz binalardan biri sanayi ve ziraat müzesi yani modernleşmenin diğeri devlet kütüphanesi olarak eğitim ve kültürün simgeleri olacaktı. Bunlar Paris'teki Concorde Meydanı'ndaki ikiz binaları çağrıştırıyordu. Bauvard'ın bu projesi topografyaya uymaması ve mevcut kent dokusuna karşı keyfi tutumu nedeniyle uygulanmadı. (Çelik, 2016, s. 150-151)

Yeni Cami Meydanı:

Yeni Cami Meydanı için “Bouvard sahilleri açmayı ve Yeni Cami’nin önünde geniş bir meydan yaratmayı önerdi.” Bauvard’ın projesinde mahalli kültür ve yerleşik hayat biçimlerini göz ardı edilmişti. Ama yine de Padişah ve maiyetinin Bouvard’ın projelerinde ki İstanbul’u beğenmişlerdi, beğenmelerinde şaşılacak bir yön yoktu. (Çelik, 2016, s. 160) “Zira Bouvard’ın çizimlerinde, harap ve düzensiz Şark’lı İstanbul gitmiş, yerine Paris’in sükûnet içindeki kendine güvenli havasına sahip bir İstanbul gelmişti.” (Çelik, 2016, s. 161)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TAKSİM’İN TARİHSEL OLARAK DÖNÜŞÜM SÜRECİ

3.1. 1900’ler Öncesinde Taksim Beyoğlu’nun Sosyo-Politik yapısı

Taksim’in Tarihçesini anlatmaya başlamadan önce Carr’ın “Tarih Nedir” adlı kitabından alıntılar aktaracağız. Bu bölümde Taksim’in tarihçesini ve hatta tüm anlatıları Carr’ın söylediklerini göz önünde bulundurarak okuyalım. Carr’ın vurguladığı ilk nokta şudur; tarihin olguları bize hiçbir zaman ‘arı’ olarak gelmezler, çünkü arı bir biçimde var olmazlar. Her zaman kayıt tutanın/yazanın zihninden kırılarak yansılar. İkinci nokta ise; tarihçinin araştırdığı insanların zihniyetlerini, eylemlerinin gerisinde ki düşüncelerini anlaması gereğidir. Üçüncü nokta da şudur: Biz geçmişi ancak günümüz açısından inceler ve geçmiş anlayışımızı bugünün gözleriyle, kavramlarıyla, değerleriyle oluşturabiliriz. Tarihçi çağının insanıdır ve çağına insan varoluşunun koşullarıyla bağlanmaya çalışır (Carr, 1991: 29-32).

Carr’ın söylediği üzere ele aldığımız hiçbir tarihsel olay arı bir şekilde değildir, olayı gören ve yazıya dökenlerin zihninde kırılmaya uğradı, kendilerince anlamlandırdılar ve yazdılar. Bizde onların anlamlandırdıkları şeyi kendimizce bir daha anlamlandırmaya çalışıyor ve bugünden geçmişe bugünün değer yargıları içinde bakıyoruz. Tarihçi Kafadar’ın da söylediği gibi “Tarih, yok olanla değil bir zamanlar var olanla ilgilidir.” (2012,s.14). Bizim bu çalışmada yapmaya çalıştığımız da yok

olduklarını göstermeye çalışmak değil, anlattığımız şeylerin bir zamanlar var olduklarını göstermeye çalışmaktır.

Örneğin ilk bakışta her ne kadar Taksim Meydanı ile Beyoğlu arasında fiziki sınırların yakınlığı dışında bir bağlantı yokmuş gibi dursa da tarihsel olarak Beyoğlu'nu araştırdığımızda Cumhuriyet döneminde Taksim Meydanı'nı neden kamusal bir meydan olarak inşa edilmeye ve kamusal parklar yapılmaya çalışıldığını anlamlandırabiliyoruz. Ulusal kimliğin sunulduğu, teşhire çıkartıldığı Taksim Meydanı ile modernleşme arasındaki bağlantıyı düşündüğümüzde benzer bir durum Osmanlı'da da vardır. Modernleşmenin başlangıcı Osmanlı döneminde Beyoğlu olarak görülür. Örneğin ilk belediye teşkilatının kurulmasında Paris'teki 6. Belediye dairesi örnek alınarak başlanması ve Beyoğlu'nun 6. Daire adı verilmesi üzerine düşünürsek eğer, Osmanlı döneminde önem arz eden Beyoğlu'nun erken Cumhuriyet döneminde de modernleşme ve ulus inşasında büyük önem arz ettiğini ve Taksim Meydanı'nın seçildiğini fark edebiliriz. (Çelik, 1996) Beyoğlu'nun Taksimle hem fiziki yakınlığı hem de modernlik projelerinin üretiminde Taksim Meydanı'nın toplumu şekillendirmek üzere seçildiğini ve ideoloji üretim mekânı olarak kullanılmasından dolayı, çalışmamız da bu bölümde hem Taksim'in hem de Beyoğlu'nun sosyo-tarihsel tartışması yapılmıştır.

3.1.1. Taksim'in 1900'lü Yıllar Öncesinde Mekânsal Durumu

İstanbul denizin ve suyun başka bir anlam kattığı gönüllerde taht kurduğu bir kent olduğu gibi Taksim Meydanı da suyun Taksim edilmesiyle yaşam bulan ve adının anlamını sudan alan, sonrasında da bütün dünyaya da bu meydanı ve bölgesi ile anımsanan bir yer ola gelmiştir. Taksim neresidir, Beyoğlu'nun tarihi nasıl anımsanır diye baktığımızda Taksim Beyoğlu'nun bir semtidir.

Akar'ın söylediği gibi Beyoğlu'nun sınırlarının idari, fiziki ve kültürel sınırları hatta eski ile yeni sınırları birbirinden değişiktir. (1993:58) “Perikles gibi bir Atinalı için Yunanca da şehir anlamına gelen *polis* kelimesi harita üzerindeki bir yer

bir yerden çok daha ötede bir şey demekti; insanların birliğe ulaştıkları bir yer demekti.” (Sennett, 2011, s. 32) Polis kelimesinden olan bu anlam çokluğuna benzer şeyi günümüzde Taksim için söyleyebiliriz. Ernest Gellner’in Türkiye için söylediği muhteşem ifadeyi Taksim’e uyarlırsak; Taksim sadece İstanbul içinde değil Türkiye’de istisna içinde bir istisnadır (Gellner;Gülalp, 2003, s. 11). Bugün siyasal sınırlarla halkın söylemsel sınırlarının ne kadar değişik olduğunu görebiliriz. Taksim mi Beyoğlu’nu kapsar, yoksa Beyoğlu mu Taksim’i kapsar? Bu sorunun yanıtını bulmak ve Taksim’in oluşumunu anlamak için Beyoğlu’nun tarihine bakacak olursak; İ.Ö 750 ile 550 yıllarında “Yunan Kolonileştirme Hareketi” diye bilinen göçler olmuştur. Bu tarihlerde Beyoğlu’nun bugünkü Galata Bölgesi’nin en eski adı “Sike” Türkçesi İncirlik olduğu bilinmektedir. (Arkan,1993:141) Bizans döneminde ise Galata bölgesi ticaret alanı olarak en önemli ve yoğun olan bölgelerden biri olduğu bilinmektedir (Tanyeli, aktaran; Alada, 2008:36). Osmanlı döneminde ise; “Galata fetihten beri başkentin gayrimüslim merkeziydi.” (Çelik, 1996, s. 35)

Eski Galata ve Pera’nın olduğu yere ikisine birden bugün Beyoğlu diyoruz. Bu bölge için Osmanlı’lar ve Avrupalılar Pera adını kullanırken Türkler Beyoğlu demişlerdir. Ulusal Kurtuluş Savaşından sonra kent ve mahalle adlarının Türkçeleştirilmesi sırasında “Pera” adı kaldırılıp yerine yalnızca Beyoğlu adı kullanılmıştır, Galata adına dokunulmamıştır (Arkan, 1993:58).

Bir söylentiye göre Beyoğlu’nun adı Kanuni Sultan Süleyman devri Sadrazamlarından İbrahim Paşa’nın çok sevdiği Alvasio Giritti’den gelir. Alvasio Venedikli bir aileden gelmektedir, İstanbul’a geldikten sonra Taksim’de bir sarayda oturmaya başlamıştır, zamanla onun oturduğu yer, asilzade olduğu için, “Beyoğlu” diye anılmaya başlamıştır (Uykucu, 1973:175).

“Bir şehrin hayalimizde aldığı cins çehreler, üzerinde düşünülecek şeydir. Bu, insandan insana değiştiği gibi nesilden nesile de değişir.” Atalarımız 15. yüzyıl başlarında Anadolu Hisarı’ndan, Üsküdar’dan İstanbul’a yani Surların içi ve bilhassa Galata civarına fethedilecek bir ülke ve ganimetleri elbet bir gün fetihçiler arasında paylaşılacak bir hazine şeklinde bakıyorlardı (Tanpınar,2013:121). Sonunda 15. yüzyıldan itibaren Pera tarafına ayakbastılar, böylece binaların sayısı arttı. 19. yüzyıla kadar büyük çarpıcı gelişmeler yaşanmadı burada. 19. yüzyılda esas dönüm

noktasıdır, şöyle ki 1839 Tanzimat Fermanı ile yabancıların etkisinin artması, Osmanlı toplumunda gayrimüslimlerin ve genel olarak Batı etkisinin daha önce kıyaslanmayacak ölçülerde artması söz konusuydu. Bu arada rastlantı olmuş olacak ki 1830-1870 de iki büyük yangın meydana geldi, yani Beyoğlu bütün bu tür şeylerin odağıydı o dönem. 3000’den fazla binanın yanıp yok olmasıyla yeni zenginlere yeni imkânlarıyla boşalan arsalar üzerine şık konaklar yaptırma fırsatı doğdu. Bugün gördüğümüz Beyoğlu büyük ölçüde bu yangından sonra oluşmuştur (Belge, 2006, s. 226). On dokuzuncu yüzyılın sonunda Osmanlı Batılaşma reformları için Pera’yı seçmişti ve kentin geri kalan kısmı için model olması isteniyordu (Çelik, aktaran: Bartu, 2013, s. 46) . Bunun dışında diğer etken ise “savaşın sonra kentte sayıları giderek artan Fransız, İngiliz ve İtalyanların hükümetten düzenli kent hizmetleri talep etmeleri idi.” (Çelik, 1996, s. 37)

Eski Pera’nın kentsel alan olarak, bugünkü Galatasaray dediğimiz yerde sona erdiğini biliyoruz. Bu sınırların genişlemesini 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Öyle ki bugün Divan Otel’in bulunduğu yerler Taksim’den Harbiye kadar olan yerlerde ekili tarlalar ve mezarlıklar yer almaktaydı (Arkan,1993:58-59). 1869’larda Taksim’den Pangaltı’ya kadar iki taraflı ağaçlı geniş bir yol yapıldı. “Kentsel alanın genişlemesiyle birlikte, kent kenarındaki mezarlık alanları kentin ortasında kaldı, bu alanlar boşaltılarak, Batı’da görülenler tarzında parklar yapılmaya başlandı.” Örneğin Taksim’deki eski Katolik Mezarlığı yerine bir park yapıldı. Taksim Kışlası’nın yanında yapılan bu ilk park Pera’nın canlı eğlence mekânı haline geldi (Dumont & Georgeon, 1996:26).

Gülersoya’a göre “Beyoğlu yerleşiminin 19. yüzyıla girildiğinde bile, nerede bittiğini gösteren yapılar kışlalardır. Büyük çaplı askeri yapılar her zaman şehrin dışına ya da kenarına kurulur.” Beyoğlu kışlaları da; Harbiye Askeri Okul, Taksim Topçu Kışlası, arkasında Taş Kışla, Gümüş Suyunda Mızıka Kışlası. Bunların inşa edildiği alanlara baktığımızda konut ve yerleşimlerin Taksim alanı kenarında bittiğini gösterir (Gülersoy, 1986, s. 6). 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Taksim ve Maçka’nın boş tepeleri ise yer yer kışlalarla donatıldı. (Çelik, 2016, s. 164) Pera’nın batısında kalan Taksim’in sırtlarına açılan bu yerleşim yerinde Osmanlı’nın Batı

düzenine göre yapılanmasının simgesini gösteren yapılar inşa edilen büyük kışlalardır. (Çelik, 2016, s. 184)

Siyasi ve kentsel alanda fiziki yapılan kışlaların, hastanelerin değişmesi yeni yapıların yapılması elbette önemlidir ancak sosyal tarihi de görmezden gelinemez. Bugün Taksim Meydanı'nı herkesin alanı ve kamusal alan yapan şeyler nelerdir dediğimizde görüşmecimiz şunu belirtir:

“Eski Beyoğlu’nun, İstiklalin tarihidir herhalde. Hatta şey filan bile duymuştum, bilmem kaç yıl önce takım elbisesiz İstiklal’e alınmazdı kimse falan. İstiklal’le başlayıp, meydanın genişliğiyle, gezinin farkıyla efsaneleşen bir şey Taksim Meydanı. Ve olaylarıyla, coğrafi konumundan çok daha önemlisi siyasi olaylarıyla, ölüleri, partileri ve izinsiz çalışmalarıdır.” (Erkek, 29 yaş- 08.09.2016)

Görüşmecilerimizden birinin belirttiği gibi aslında bugün Taksim herkesin alanı ve kamusal alan gibi bir görünür kimliği varsa bu coğrafi konumundan çok yaşadığı toplumsal olaylardır.

3.1.2. İmgesel Olarak Taksim

Arkan Beyoğlu’nun tanımlanmasının ve ne olduğu konusunda anlaşmanın pek kolay olmadığını söyler. Bunlardan birinci sorun ve neden: Beyoğlu’nun bize hoş gelmeyen taraflarının kabul edilip edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Kötü diye nitelendirdiğimiz taraflarını inkâr ediyorsak işte o zaman düşlerimize göre yeni bir mahalle kurmayı düşünüyoruz demektir. Böyle bir mahalle kurmak için o kadar çok boş yer varken, şimdi Beyoğlu’nu değiştirmek, Beyoğlu’na yazık etmek olmaz mı? diye sorar. (Arkan,1993:54). Bu arada Arkan’ın “Beyoğlu” kitabı 1988 de çıkmıştır. Gördüğümüz gibi Beyoğlu o günden bu güne, ortalama 30 yıldır, üstüne bizim bilmediğimiz nice rüyalarda yer almıştır. Gürbilek’in söylediği gibi, rüyanın içeriği rüyada görülenden çok onu gören hakkında fikir verir. (Gürbilek,2010:23) Beyoğlu rüyasını kuran ve görenlerin de baş etmeye çalıştığı bir şey, bir endişe vardır. Bu endişe belki de Arkan’ın da belirttiği gibi Beyoğlu’ndaki sokaklar nice erkeğin gizli anılarında silinmez bir yere sahiptir. Binlerce delikanlı, erkekliklerini ilk kez burada kanıtlamış, ardından gidip şerefe içmişlerdir. Bir bölümü de aslında

erkekliklerini yitirmiş, sünnet olup, pantolon giymekle erkek olunmadığını burada kavramışlardır (Arkan, 1993:33) Dolayısıyla Beyoğlu kötü anılardan kalan izlerin silinmek istenildiği yer, aynı zaman da kötü anılar bıraktığı için silinmek istenilen bir yerdir. Sadece bunlar da değil Beyoğlu aynı zamanda kozmopolit bir yer olması, eskiden İstanbul'un Türk-Müslüman bir kent olmadığını hatırlatması, "Batı"lı hayat tarzıyla özdeşleştirilmesi nedeniyle de belki de Benjamin'in yapıtlarındaki Paris anlatısına çok benzemektedir. Öyle ki Taksim ve Pera bölgesi de insanları "yüreği ve duyarlılığı, karşı konulmaz bir şekilde kentin ışıklarına, güzel kadınlarına, moda dünyasına, lükse, parıltılı yüzeylerin ve ışıltılı sahnelerin akışına çeker.." (Berman, 2012, s. 201) Dönüp İstiklal caddesine ve pasajlardaki ışıklara, Taksim Meydanı'na bir kez bakmadan edemez oradan geçen insan. Sait Faik'in 1954 de dediği gibi "Beyoğlu bir âlemdir, Beyoğlu yaşayan, cıvıldaayan, kaynaşan, rahatlayan, gülen, eğlenen, yalnızlığa çare bulan, hem şıkır şıkır, hem koku gibi buram buram ışıklı nefis bir caddedir. Beyoğlu'suz bir İstanbul düşünülemez." (Aktaran; Freely & Freely, 2014, s. 116)

Yukarıda aktardığımız gibi kimine göre vazgeçilmez, cıvıl cıvıl olan Beyoğlu kime yazarlara göre gizemdir ya da "gizemini yitirmiş bir Beyoğlu"dur. (Scognamillo, 1990, s. 136) Belki de tüm yukarıda aktardığımız nedenlerle bağlantılı olsa gerek; mesela Tanpınar'ın kendisi bohem bir hayat tarzına sahip olmasına ve Beyoğlu'nda yaşamasına rağmen Beyoğlu'na antipati beslemesini görmekteyiz. Oysa ki eserlerinde Boğaziçi vazgeçilmez unsurlardandır.

" 'Yedi sekiz ırkın, birkaç dilin, bir o kadar din, örf ve ahlakın aynı tekne de çalkana çalkana hazırladığı gevşek, her an ekşimeğe hazır, mayasının kokusu bizi her an başka işgal eden acayip ve karışık hamur" olan Beyoğlu ve "boğuk şekilde şakırdayan Türkçesi"yle' Beyoğlu'nu hatırlatan kadınlar ise Tanpınar'ın estetiğinin dışında kalır. 'Beyoğlu hamlesi yarım kalmış Paris taklidiyle hayatımızın yoksulluğunu hatırlatırken; İstanbul, Üsküdar semtleri kendisine yetebilen bir değerler dünyasının son miraslarıyla, biz farkında olmadan içimizde bir ruh bütünlüğü kurar, hülyalarımız, isteklerimiz değişir'" (Tanpınar; aktaran Kıran,2016: 23, 24)

Tanpınar bunu derken sadece semtlere dair değil aynı zamanda o semtlerle iç içe geçen ulusal kimliğe ve o kimliği şekillendiren kültüre dair sınırlardan da söz etmektedir. Beyoğlu'nu sadece eğlencelerini düşünen, sefaret memurlarının, Ermeni,

Rum ve Yahudi tüccarların, sömürücü bir hayatın mekânı olarak görür ve eserlerinde Türk – Müslüman ulusun çerçevesinin dışında kalan bir yer olarak antipati ile yaklaşır. Bu durum her ne kadar estetik bir tercih gibi olduğu düşünülse de, belki de öteki hikâyesini ve yaşadıklarını politik olarak dilsizleştirilmesini mümkün kılan politik bir duruştur (Tanpınar, aktaran; Kıran,2016: 24).

Fatih Sultan Mehmet'in Beyoğlu'nun eski havasını ne şekilde anlamlandırdığına bakarsak; "Bağlamaz Firdevs'e gönlünü Galata'yı gören, Kafir olur ey Müslümanlar o tersayı gören." der. İstanbul fethedildiğinde Galata ve Pera adlıları kullanılıyormuş. Galata bugünkü anlamda yalnızca Galata bölgesini değil, aynı zamanda bugünkü Galatasaray'a kadar uzanan "Pera" denilen bölgeyi kapsamaktadır. (Arkan, 1993:34) Burada ki "Tersa" Hristiyan kadın demektir. Fatih o kadını (Tersayı) görenin cennet bahçesine girmek istemeyeceğini söylerken Galata'da bir kadın vardır, fetihçi eril gücü yani Fatihi feth edecek bir dişi vardır Galata'da. Fatih'in ve kendini "Fatih olarak" görenlerin içinde bulundukları durumu, yani "...girilen ilişkide erilliğini yitirme endişesini, dışının içinde yitip gitme korkusunu..." görebilmekteyiz. (Gürbilek,2010:88) Bunun gibi nedenlerle de Beyoğlu bir kayıp duygusudur. Erilliği kaybetme ve tam olamama duygusudur, yani silinmek ya da "dönüştürülmek" istenilen bir yerdir Beyoğlu.

Bu erillik ve dişillik metaforu sürekli değişmiştir, Osmanlı Tanzimat sonrası ve Cumhuriyet döneminde fetihçi eril kendi kendine erilliğini yitirmiş, bundan dolayı her şeyden etkilenen, bilhassa Batı'dan etkilenen bir dişil konumunda kendini hissetmiştir. Dolayısıyla aslında Müge Akkar'ın kentsel dönüşümünün belirli bir olgu olarak, belirli bir zaman aralığında sürekli gerçekleştiğini söylediği gibi (2006:29) Beyoğlu'nda ki her anlamdaki dönüşüm de sürekli'dir. Bugün de Beyoğlu'nu dönüştürmeye çalışan iktidar, 1980'de de dönüştürmeye çalışmıştı, tekrardan Fa(e)tihi'nin eril gücüne ulaşabilmek gibi bir mistik misyonları mı vardır? Taksim Meydanı için mekânsal erillik ve dişillik metaforların 2016'lılı yıllarda da ilginç bir şekilde hafızalarda devam ettiğini yapmış olduğumuz saha araştırmamızda görüşmecilerimizden birinin Taksim Meydanı için şu tanıımı yapmış olmasından anlamaktayız: "*Bir insanın adı çıkacağı gibi Taksim Meydanı'nın da adı çıkmış, adı*

çıkmiş bir meydanda insanlar daha rahat hareket edebiliyor. Bu da diğer meydanlardan çok rahat bir ortam kılabiliyor.”(Kadın,28 yaşında, 08.09.2016)

Diğer taraftan İstanbul’da Taksim Meydandan aşağı Şişhane’ye inerken hemen hemen her yerde, ‘... Tarlabası yeni görünümüne kavuşuyor’ gibi, afişlere rastlamaktayız. Engels burjuvazinin konut sorununu çözmek için bildiği bir yöntem vardır der, bu yöntemin de sorunu tekrar tekrar ürettiğini söyler. Burada iktidar bir sorunu çözmek değil o sorunun ve yoksulluğun mekânda oluştuğunu dillendirerek, o bölgedekileri başka bölgelere göndererek ve yoksulluğu, konut sorununu vs. her neyse sorun olarak gösterdiği şey onu yeniden başka bir bölgede üretecektir. Beyoğlu’nu kentsel olarak dönüştürme çabaları altında da iktidarın rüyada ya da hayal ettiği Beyoğlu’nu inşa etme isteğinin altında bir takım endişelerinin olduğu yukarıda belirtilmektedir. Galata bölgesi bir zamanlar hiç kimsenin olmadığı gibi, Beyoğlu bölgesi de bugün hem hiç kimsenin hem de herkesin olmaktadır. Öyle ki saha çalışmamız sırasında görüşme yapmış olduğumuz kişilerden Hasan P. Taksim Meydanı ve çevresi için şöyle bir tanımlamada bulunmuştur: “Boş ki insanlar doldurabiliyor, burası boş bir tuval gibi aslında.” (Erkek,29 yaşında- 29.09.2016) Taksim Meydanı için görüşmeler sırasında bunun söylenmesi imgesel açıdan önemlidir, öyle ki gerçekten geçmiş yüzyıllarda ve günümüzde iktidarlarca yukarıda değinmiş olduğumuz rüya örneğinde olduğu gibi Taksim üzerinde bir tuval gibi üzerinde istenildiği gibi bir şeyler kurgulanıp, tasarlanıyor.

Bu yukarıda aktardıklarımız böyle bir düşünce çerçevesinde iken bu düşünceler her bir insan için ya da mesela bir Levanten için de Beyoğlu aynı şeyleri mi ifade ediyor diye kendimize sorabiliriz. Şöyle ki; Scognamillo’nun yazdığı *Bir Levantenin Beyoğlu anıları*’nda bizlere aktardığına baktığımızda “Ben başkaları gibi bu Beyoğlu’na Galata Köprüsü’nün öte tarafından gelen ve Beyoğlu’nda bir küçük Paris’i, bir küçük Avrupa’yı cep boyu bir Batı’yı bulan, bunda doğal özlemlerini gideren birinin gözü ile bakamam.” demektedir. (Scognamillo, 1990, s. 42) Yapmış olduğumuz saha araştırmasında görüşmecimizin belirttiği gibi “Mistik bir enerjisi var... Hatırladığım kadarıyla Osmanlı zamanından kalan işlek şehir kenti olarak görülmüş bir yer o yüzdendir belki de eskiye dayanan mistik bir havası var buranın.” (Erkek,21 yaşında-19.09.2016) Taksim’in işlek ve yoğun bir yer olmasını birçok

görüşmeci vurgulamakla birlikte “burada insan kendini bazen yabancı hissediyor.” Demeleri de metropolün havasından mıdır ya da belki Taksim’in mistik havasından mıdır bilinmez. (Erkek,23 yaşında-29.09.2016)

Tarihsel olarak çok çeşitli imgeleri barındıran Taksim ve çevresini hafızalarda imgesel değerlendirmesine burada noktalarak, Osmanlı İmparatorluk döneminden Cumhuriyetin kuruluşuna kadar olan süreçte Taksim ve çevresi nasıldı diye araştırmalarımıza aşağıdaki bölümde devam ediyoruz.

3.2. İmparatorluktan Cumhuriyete Taksim Çevresi

Bugünkü İstiklal Caddesi’nin belleğine baktığımızda eskiden Pera denilen Galata’nın yukarısındaki tepelik bölgede yani tünelin olduğu yerde Beyoğlu merkezinin ana caddesi olan “Grand Rue de Pera (İstiklal Caddesi) boyunca ilk Avrupa büyükelçilikleri ve kiliseler yapılmıştır.” Osmanlı Türkleri’nin camileri, medreseleri, Mevlevi tarikatı, Yunan Katolik, Yunan Ortodoks, Ermeni Gregoryen, Ermeni Katolik, Roma Katolik olmak üzere birçok mezhebin farklı kiliseleri ve Yahudi Sinagogları bu çevrede bir arada bulunmaktadır (Freely & Freely, 2014, s. 9).

Pera- Beyoğlu bölgesinde o yıllarda sık sık yangınlar meydana gelmektedir. Bunlardan biri 1830’daki yangındır ve büyük tahribata neden olmuştur Pera’da. 1870 de başlayan Beyoğlu yangını ise 1830’dakinden daha büyüktür. Bugün İstiklal Caddesinin başından yani su makseminin olduğu yerden Galatasaray’a kadar olan, görebildiğimiz ne varsa 5 Haziran 1870 de çıkmış olan korkunç büyük yangından sonraki tarihe aittir. Bu yangında semt büyük zarar görmüş, binlerce kişi ölmüş ve neredeyse oturacak mesken kalmamıştır, Taksim, Tarlabası ve Galatasaray semtlerini tahrip etmiştir. “Afetin yarattığı sorunlara çözüm bulmaya çalışan hükümet, mühendis ve mimarlardan oluşan bir komisyon kurarak, bu semtin yeniden inşası için en verimli yöntemleri saptamaya girişti.” (Çelik, 2016, s. 83) Komisyon tarafından tasarlanmış olan projede yangın alanında geniş caddeler, geniş meydanlar, anıtlar, tiyatro ve oteller gibi modern yapıların inşası düşünülmüyordu. Ancak uygulama için devasa yatırımlar gerektiği için projede değişikliğe gidilip birçok meydan ve diğer anıtlar iptal edilmiş. Sadece iki meydan tasarlanmıştı. Ancak topoğrafya hesaba katılmadığı için proje uygulanmadı (Çelik, 2016, s. 83-86).

“1870 Pera yangınından sonra kâgir bina zorunlu hale getirildi. Taksim ve Tepebaşı’nda iki park düzenlendi ve buralarda ki gayrimüslim mezarlıkları kentin dışına, Şişli’ye taşındı.” (Çelik, 1996, s. 39) Bu dönemde diğer önemli gelişmelerden biri ise Taksim’den Harbiye’ye doğru oldu. II. Abdülhamid döneminde Taksim-Harbiye şeridi yoğun inşaat faaliyetlerinin başladığı bir alan olmasıyla, 1840’larda kır yolu olarak görülen Taksim –Şişli yolu yoğun nüfuslu yerleşim bölgesine dönüştü (Çelik, 2016). Bkz. (Fotoğraf:)

Fotoğraf 7: Şişli Hamidiye Etfal Hastanesi, 1899 Kaynak: Hüsameddin, Sultan II.

Abdülhamid Arşivi (İBB Kültür Arşivi, 2008)

Sultan Abdülaziz Avrupa başkentlerine benzer ve belki de rakip olacak şekilde semti yeniden inşa için, yeni bir kent modeli -ki Paris modeli örnek alınmaya çalışılmıştır-, büyük meydanların, geniş bulvarların, anıtsal yapıların yapılması için mimar ve mühendislerden bir ekip kurar, ancak sunulan planların imparatorluğun bütçesini aşacak şekilde olması ve bölgenin topoğrafyanın göz ardı edilmesi nedeniyle, uygulanmasının imkânsız olduğu fark edilmiştir. (Freely & Freely, 2014, s. 113,114, 169)

“Osmanlı kültürel ve toplumsal mizahında sokaklar fiziki ve ahlaki kokuşmuşluğun mekânı olarak görülürken,”... “...Karikatürcüler İstanbul sokaklarını halkın kendini tehlikeye atarak dolaştığı yerler olarak çizmekteydi.” (Brummet, 2003, s. 466) Tüm bunlarla birlikte Onar’ın sokakların temizliği ve şehir

intizamı konusunda ki yukarıda mizah dergilerinde aktarılan meselelerin benzerlerine karşılık imparatorluğun değerlendirilmesini aşağıdaki alıntı ile ele almak istedik.

“ Tanzimattan sonra şehir mefhumunun ve belediye teşkilatının geçirdiği istihaleler ve o vesile ortaya çıkan ve Meclisi Vala-i Ahkamı Adliye gibi Tanzimatın ruh ve dimağını teşkil eden en yüksek meclislerin mazbatalarına giren görüşler; ictimai bakımdan üzerinde ehemmiyetle durulacak bir mesele ortaya koymaktadır. Vakıflar gibi hususi müessese ve teşebbüslerle şehirler kurmuş, büyük sanat eserleri, sosyal teşekküller meydana getirmiş, medeniyet müesseseleriyle Ortaçağın en ileri İmparatorluklarına numune olmuş bir milletin en basit bir şehir ve medeniyet mefhumunu bile unutarak temiz ve medeni binaları, şehir intizamını gayrimüslimler ve ecnebler gibi başkalarına mahsus bir ihtiyaç ve imtiyaz derecesinde görece kadar bir aşağılık duygusuna kapılması ve düşmesi, bunu gayet tabi bir şey gibi kabul ve itiraf etmesi; anlaşılması ve izahı çok güç bir istihale, içtimai bir hadisedir...”
(Onar, aktaran; (Yayla, 1977, s. 951)

Bunun izahının güç olduğunu söyleyen Onar’a hak vererek belki de neden bu şekilde eleştiri ve mizah haline geldiğini ve kimlerin gözünde bu hale düştüğüne dair bir soru işareti uyandırabilmek için *Bir Levanten’in Beyoğlu Anıları*’ndan alıntıyı aktaracağız. “ Ve eski Pera’nın salonlarında, özel otellerinde, zengin evlerinde veya koloni kulüplerinde verilen balolar, beş çayları, maskeli maskesiz toplantılar da az *günah* kokmuyorlardı...” (Scognamillo, 1990, s. 43) Aslında kitabın daha önceki sayfasında *günah* kelimesini kullanırken fuhuş ya da alafranga eğlenceyi kastetmediğini belirten Scognamillo burada kullandığı *günah*la neyi kastetmediğini söylerken, neyi kastettiğini de tam olarak açmamış olsa da bir bütün olarak yukarıdaki durumlarla ve Onar’ın alıntısıyla birlikte zihnimizde anlamlandırabiliriz. Öyle görülüyor ki Batı merkezilik her alanda olduğu gibi şehrin temizliği konusunda bile yüceltilerek kurgulanmış, beyaz adam tarafından 600 yıllık imparatorluk başkenti İstanbul artık pis bir şehir ve hasta Osmanlı olarak damgalanmış durumdadır.

1876’da belediye kötü inşa edilmiş çirkin binaları yıkmak için karar almıştır. Dönem olarak belediye yönetiminde İstanbul’da ikamet eden gayrimüslimler büyük çoğunlukta yer almaktadır, zaten Altıncı Daire Belediyesi kurulduğunda, tasarlanan projelere finansman olarak hizmet sağlanması ve bütçe olarak imparatorluğun hazinesine vergi parası girmesi için belirli mal varlığı olanlar belediye meclisine seçilebilmesi zorunlu tutulmuştur. (Çelik, 1996, s. 38) Bu yıllarda Edouard Blaque

belediye başkanlığında bulunmaktadır. (Freely & Freely, 2014, s. 169-170) Bu durumda “yabancılar borç alma olanağı göz ardı edilemezdi.” Altıncı Daire belediyesi neredeyse bağımsız belediye olarak çalışmakta ve belediyenin yaptığı reformlardan çoğunlukla Altıncı Daire’de ki üst gelir grupları faydalanabilmekteydi. Çöp toplama, aydınlatma gibi hizmetlerden Taksim’in dere yataklarında ya da Kasımpaşa’da, Pangaltı’nın arka sokaklarında yaşayan fakir Rum, Ermeni, Türk ahalisi faydalanamadılar. Dolayısıyla “açıkça gösteriyordu ki amaç hizmetlerin demokratik bir biçimde dağıtılmasından çok Avrupalılara sunulmasıydı.” (Çelik, 2016, s. 59-60) Yine saray dışında cadde ve sokaklara ilk hava gazı aydınlatmasının verildiği yerde İstiklal Caddesi Cadde-i Kebirdir (Mazak, 2009, s. 135). Brendan Freely ve John Freely *Galata, Pera Beyoğlu* adlı kitaplarında aktardıkları üzere; bilhassa “1868’de yabancıların mülk edinmesine izin verilmiş” ve bu süreçten sonra nüfusunun birçoğu gayrimüslim olan bir yer haline gelmiştir. (Freely & Freely, 2014, s. 112).

Bu büyük yangından sonraki yıllarda Cadde-i Kebir boyunca çiftliklerin arasında varlıklı Levanten, Ermeni, Rum ailelerin köşkleri sıralanmaya başlamıştı. Yabancı tüccarlara hizmet için yabancı saatçiler, terziler, doktorlar gelince ve oteller, dükkânlar, tiyatrolar ‘iyimseler için küçük Paris’, ve kötümserler için İkinci Sınıf Paris’ olmuştu.” (Freely & Freely, 2014, s. 108)

Lynn Hunt’un belirttiği gibi “her yapı belirli bir güdünün, enerjinin ve adanmışlığın toplumsal nesnesini temsil eder. Bu onun anlamıdır ve bu anlam onun fiziksel biçimindedir.” (Çelik , Favro, & İngersol, 2011, s. 9) “Mekânları insanın kendi suretlerine uygun olarak ve tutarlı ve bütün hala getiren şehir bir iktidar yeri hizmeti görmüştür... Şehir birbirinden farklı insanları bir araya getirir” (Sennett, 2011, s. 20) Beyoğlu da o dönemde bir iktidar merkezi haline gelmişti. “Şimdiki Taksim Meydanı’nda Grand Champs des Morts adında daha büyük bir mezarlık vardı.” (Freely & Freely, 2014, s. 107). Bu gibi mezarlıklar mahalleler arasında geniş açık alanlar oluşturuyordu. (Çelik, 2016) 18. ve 19. yüzyılın ikinci yarısında Taksim’den Maçka’ya kadar çoğu yerleşim yerleri dışında yapılan Taksim Kışlası, Gümüşsuyu’ndaki Tüfekhane, Gümüşsuyu Askeri Hastanesi, 1847’de Tıp Okulu olarak açılan ve sonradan kışlaya dönüştürülen Taşkışla gibi askeri kışlalar devasa

büyüklikleriyle yeni kentsel mekânda yeni bir görünüm kazanıyorlardı. (Kuban, 1996, s. 363) Bu kışlalar, boyutları ve mimari ifadeleriyle “Batı geleneğine özgü anıtsallığı sergiliyordu”. (1996, s. 372) (bkz. Fotoğraf:)

Fotoğraf 8: Taksim Topçu Kışlası, 1880-1893

Kaynak: Abdullah Freres, II. Abdülhamit Arşivi İBB Kültür Arşivi, 2008)

Taksim Meydanı’na adını verdiren anıt İstiklal Caddesi’nden Taksim’e girerken sol taraftaki su maksemi’dir. Yani burası suyun taksim edildiği yerdir ve Taksim Meydanı adı da buradan gelir (Gülersoy, 1986, s. 8-9). “Meydanın fizik olarak sınırı da, bu su anıtı ile başlıyor. Ondan aşağısı Taksim değildir. Eski adı ile Cadde-i Kebir’dir. Cumhuriyet dönemindeki adı ile “İstiklal Caddesi”dir.” (Gülersoy, 1986, s. 7) Peki adını Osmanlı yapısından alan Taksim Meydanı neden önemlidir?

“Cumhuriyetle birlikte özellikle idari yapıların önünde meydanlar oluşturulmuştur. Erken cumhuriyet dönemine ait tipik mekânlar İstasyon Caddeleri ve Atatürk Bulvarlarıyla birlikte vilayet konakları ve bunların önündeki vilayet meydanlarıdır. Törenler burada gerçekleşmekte, halk da siyasal bilgi akısını burada sağlamaktadır.

Bu anlamda, meydanlar ve caddelerin bir devlet projesi olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.” (Bilgihan, 2006, s. 80)

Meydanların dilini kentliler için analiz ettiğimizde nasıl bir şey olduğunu bulmaya çalışacağız. Taksim Meydanı birbiriyle keşişen hareketli ögelerden oluşur. İnsanlar tarafından buluşma mekânıdır. Planlamacılar tarafından caddedir, bazen çıkar gruplarına karşı var olduğunu göstermek için direniş protesto alanı, yani kim neye karşı rahatsız ise dile getirme yeridir.

Yukarı ki bölümlerde Taksim Meydanı’nı coğrafi ve toplumsal konumunu aktarmaya çalıştık; çünkü Beyoğlu ile Taksim Meydanı’nın oluşum süreci aslında birbirine kaşık ve kaşığın sapı gibi bağlantılı durumdadır, sapı olmadan işlevsiz olan kaşık nasıl olursa Bizans’ın Pera’sız ve Beyoğlu’suz bir Taksim Meydanı’nı anlatmaya çalışmak o kadar işlevsiz olurdu.

Aşağıdaki bölümde ise Cumhuriyet döneminde Taksim Meydanı’nın inşasına ve anlamlandırılmasına bakmaktayız.

3.3. 1923 Sonrası Taksim Meydanı ve Çevresi

Cumhuriyet dönemindeki meydan anlayışının temellerinin Osmanlı İmparatorluğunun Batılılaşma hareketiyle başladığı yukarıdaki bölümlerde açıklanmıştır. Bu yüzden meydan inşası ve ulus inşası arasında ki bağlantı sadece yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ilgili değildir. Bu bölümde Cumhuriyet döneminde meydan anlayışının ne şekilde devam ettiği genel bir başlık altında incelemek mümkün olacaktır.

Taksim Meydanı Cumhuriyet döneminde kurulmuş, “şehrin nabzının attığı önemli odak noktalarından biri”dir. “İstanbul’un modern kesiminin temsilcisi ...” “Osmanlı İstanbul’undan sonra aşağı yukarı yeni Türkiye’nin de temsilcisi...” olmuş ve “toplumun buhranlı dönemlerinde, birçoğu, bu alanda büyük olaylar yaşanmıştır.” Yani Taksim “1940 öncesi başka bir alan”dır. (Gülersoy, 1986, s. 5) Nedir peki daha önceki Taksim’in yeri, işlevi, konumu diye baktığımız da “Tünelbaşı, Tepebaşı’ndan başlayıp, Sıra Selviler’de hatta Parmakkapı’da biten bir Frenk yerleşiminden sonra

gelen ondan sonraki boşluklara, tenhalıklara uzanan yolların kavşak noktası”dır (Gülersoy, 1986, s. 6).

Görsel olarak Taksim Cumhuriyet Anıtı, meydanın mekânsal merkezini belirleyen önemli bir simgedir ve aynı zamanda ulusal bir temsilin, Osmanlı’nın son dönemlerinde başlayan modernizm düşüncesinin de sürdürülmekte olduğunun göstergesidir. Taksim’deki Cumhuriyet Anıtı 1960’lar sonlarına kadar önem arz etmekteydi; ama resmiyet taşıdığı içinde insanların bir kısmına uzak idi (Öztaş, 2010, s. 65).

Fotoğraf 9: Taksim Meydanı Genel Görünüşü-14 Temmuz 1941 (AKM büyük tiyatronun yerleşimi için öngörülen işlemler not alınmış)

Kaynak: İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması(1936-1951)2010, s.206

Bir önceki bölümde ele aldığımız Osmanlı İmparatorluğunda yapılan meydan projelerinde anlatıldığı üzere sütunların vs. etrafının açılarak anıtsallaştırılmasını ve ayrıca yeni açılan meydanlara saat kulesi gibi modernizmin simgelerinin kullanılmasına değinmiştik. Burada Taksim Meydanı’na anıta neden ihtiyaç duyulduğuna ve bu anıt sevdasının başlangıcına baktığımızda; Batıyla ilişkiler arttıkça gidip gelen devlet adamları meydanların gereksinimini ve meydanlar da anıtların eksikliğini hissetmişlerdi. Cumhuriyet ilan edilip yeni bir evre başlayınca Cumhuriyet anıtı gereksinimi duyuldu, bunun için yola koyulanların bile tam bilincinde olmadığını söyleyebiliriz; fakat onların da nedenini bilmeksizin iten bu

anıt gereksiniminin yüz yıllık bir geçmişi olduğu aşikârdır. Elbette Taksim Anıtı'nın dikilmesinin siyasal, toplumsal bir anlamı da vardır. (Öztaş, 2010, s. 68)

Öztaş, anıtın nereye konulacağı konusunda Taksim'in seçilmesinin bir rastlantı olmadığını ve karar vermelerinin çok güç olmadığını söyler; çünkü son 20-30 yıldır modern kent bu yönde gelişmekteydi. (2010, s. 69) Anıtın yapımı için İtalyan Profesör Canonica seçilmiştir, yapımı biten anıt dönemin meclis reisi Kazım Paşa tarafından 8 Ağustos 1928 tarihinde büyük bir törenle açılışı yapılmıştır. Günün gazeteleri meydanı dolduran on binlerce kişinin olduğunu, Beyoğlu'nun şimdiye kadar böyle bir kalabalık görmediğini yazmaktadır. Anıtın Harbiye'ye bakan yüzü 30

Ağustos Zaferi'ni ve Galatasaray yönü ise Cumhuriyet Türkiye'sini simgelemektedir. Taksim Meydanı'na Cumhuriyet Anıtı'nın yapılması, burada meydan ve çevre düzenlemesine yol açmıştır. (Öztaş, 2010, s. 70-73)

Nazım Hikmetin şiirlerinde Taksim Meydanı'n açılışıyla ilgili sözler şöyle geçmektedir:

.....

“Yeni meydanlar açılmış uzaktaki şehrimde ben içeri düştüğümde beri.” (Öztaş, 2010, s. 73)

Lefebvre'nin söylediğinden hareketle, bir mekân olarak Taksim Meydanı içi boş, soyut, evrensel, durağan ve ölü bir şey olarak tanımlanamaz. Çünkü “mekân canlıdır. Yaşar ve yaşatır. Üretir ve de üretilir.” Bu, onun akışkan, değişken, karmaşık bir özü olduğuna işaret eder (Lefebvre, 1991a: 39 Aktaran Kurtar: s.5). Taksim Meydanı'nın da çok karmaşık bir belleği olduğunu şöyle anlatır:

“Yunanistan vatandaşı bir insanın bile geçmişi var burada şimdi. Rus vatandaşı bir insanında geçmişi var, burada özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'ye sığınmış olan Avrupa vatandaşlarında bir geçmişi var. Burada herkesin bir anısı olmuş burada. Burası da İstanbul'un dediğim gibi Türkiye'nin hukuk mücadelesinin verildiği bir alan olduğu için Taksim Meydanı bu sebepten dolayı herkesin ve her kesimindir.” (Kadın, 32 yaşında-26.09.2016)

Mülakat yaptığımız kişinin söylemlerini dikkatle okuduğumuzda Taksim Meydanı üzerinde yaşayan ve yaşatılan insanlar olduğunu yani mekânın canlılığıdır, İmparatorluk zamanında İstanbul'da yaşayan ancak şu anda farklı ulusların çatısı

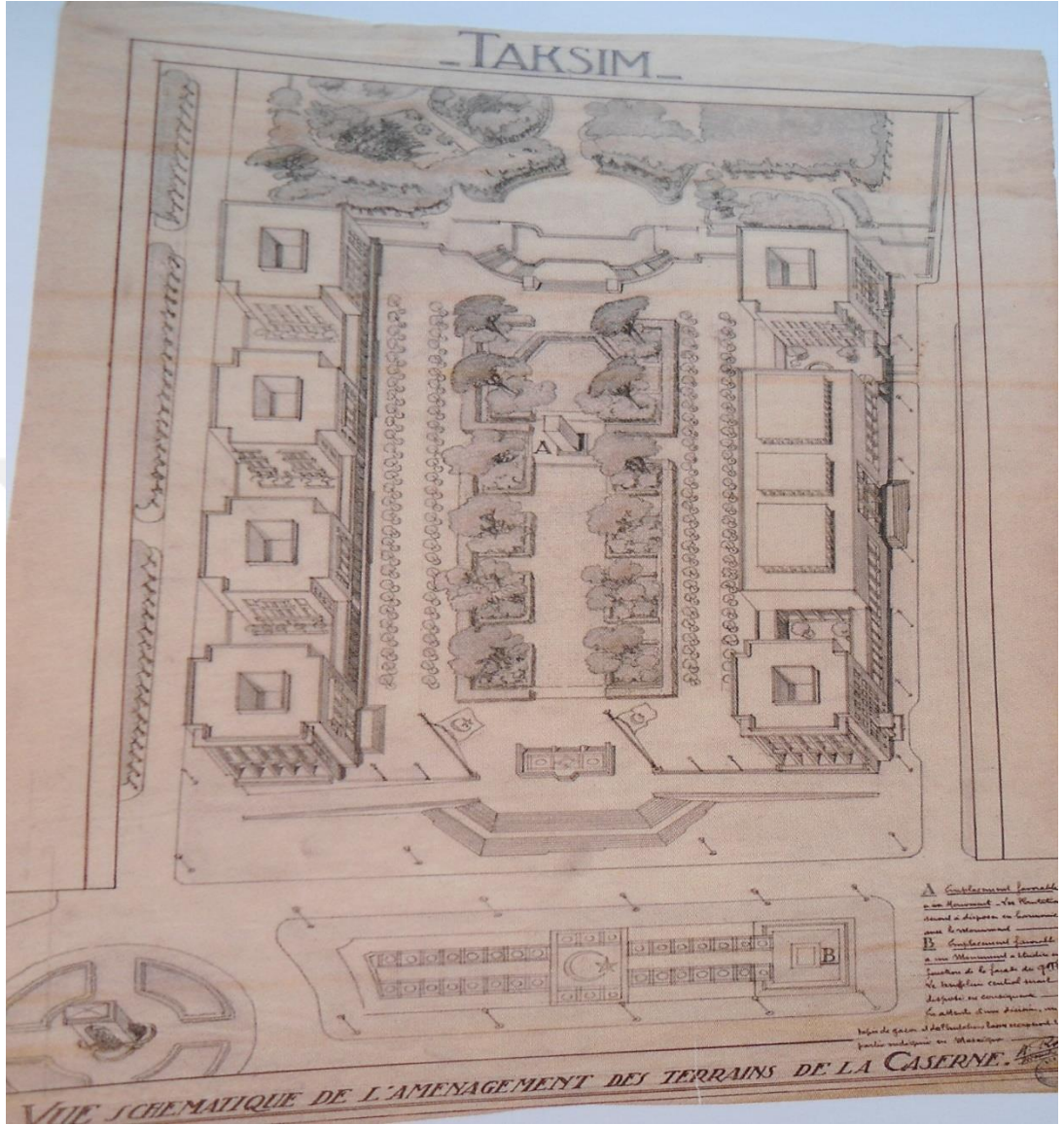
altında yaşıyan ya da yaşamak zorunda olan birçok ülke vatandaşlarının anılarının olduğu dolayısıyla hala birçok kesim için geçmişini canlandıran bir mekândır.

Taksim Cumhuriyet anıtı yapıldıktan sonra Taksim Meydanı ve çevresinin düzenlenmesine önem verilmiş ve bunun için kent planlamacıları davet edilmiştir. İstanbul'a kent plancısı olarak gelen kişilerden biri de Prost'tur. Söz konusu bu planın uygulamaya konması uzun yıllar almış olsa da temel de plan günümüzde hala tartışması yapılan Topçu Kı lasının yıkılarak yerine park yapılmasını yani askeri arazinin halka sunularak mekânın kamusala açılmasını mümkün kılmıştır.

Prost, kent içinde büyük yeşil alanlar ayırmaya da önem vermiştir. 1 Nolu Park olarak Yenibahçe'de yer alacaktı. İkinci park olarak ise Dolmabahçe, Maçka, Taksim, Harbiye arasında geniş yeşil alan  n görülmekteydi (Tekeli, 2013, s. 140). Yani Taksim Gezi Parkı Harbiye'den Dolmabahçe'ye kadar planlanmıştır aslında. İlhan Tekeli'nin anlattığına göre Taksim'de bu gezi alanın yapılması üzerinde ısrarla durulan bir konudur, ancak bunu topluma sunma söyleminde bir değişiklik olmuş, İstanbul'un fethinin 500. Yılı kutlaması dolayısıyla simgesel bir anlam yüklenmiştir, bunu da Fatih'in gemilerini Haliç'e indirdiği yere park yapılmaktadır diye anlatılmaya başlanmıştır. Ayrıca olimpiyat oyunlarının İstanbul'da yapılması istenmektedir. (Tekeli, 2013, s. 147)

Proje sonrasında "Taksim Meydanı büyük  l de genişletilerek bir tarafında tiyatro, konferans salonları, toplantı salonları, kulüpler, posta, otobüs garları ve otomobil parkları bulunur hale getirilecektir." (Tekeli, 2013, s. 142)

Şekil 2: Taksim İnönü Gezisi. Taksim Kı lasının arazisi için önerilen düzenlemenin şematik gösterimi.

Kaynak: Henri Prost, Aralık 1939

Sultan Abdülaziz döneminde yaptırılan Taksim Topçu kışlası yıkılarak yerine Gezi Parkı inşa edilmiştir. (bkz. Fotoğraf) Planlamaların uygulanması süresince, planın uygulayıcısı olarak Lütü Kırdar vali ve belediye başkanıdır, görevi süresince savaş dönemi olmasından dolayı uygulamalar israf olarak görülmüştür, 1939-1948 yılları arasında imar operasyonları sırasında, meydan ve yol genişletmelerinde 1148 bina yıkılmıştır. Tüm bu yıkımlar “kentin güzelleştirilmesi” yani İstanbul’un çağdaş ve güzel bir kent olması için kentin sağlıklı, harap kesimlerinin temizlenerek yenilenmesi amacı içerisindedir. (Tekeli, 2013, s. 149)

Fotoğraf 10: Yıkılan Taksim Kışlası

(Kaynak: Bilsel, 2010, s. 357)

“1960’lı yılların sonlarından itibaren kent meydanları, muhalif kesimlerin dönüştürücü etkisi çerçevesinde dikkate değer bir değişime uğramıştır. Öğrenci ve işçi sınıfının gösteri alanları olarak meydanlar devletin kontrol ettiği kamusal mekânlar olmaktan çıkmaya başlamış, giderek artan biçimde gösteri ve protesto eylemlerinin alanı olarak tanımlanır hale gelmiştir.” (Bilgihan, 2006, s. 83)

Taksim Meydanı ilk inşa yıllarında geçirdiği dönüşümün ardından, mekânsal olarak şimdi ikinci bir dönüşüm geçirmektedir; elbette Taksim’i bize verili ve değişmez bir mekân olarak kurgulayamayız, ancak değişim olarak hızla değişmesinin de bir sınırı olmalı yazık ki Taksim Meydanı genelde İstanbul kenti Baudelaire’in dediği gibi “yazık ki şehir bir faninin kalbinden daha hızlı değişiyor.”

Taksim’in değişimi ne Cumhuriyet dönemiyle ne de AKP dönemiyle başlamıştır, mekânın dönüşümü hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde söz konusudur ve süreklilik göstermektedir.

Bunu Prost Planları sürecinin anlatıldığı *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet’in Modern Kentine: Henri Prost’un İstanbul Planlaması* kitabında görebilmekteyiz. Bu dönüşümlerin en belirgin özelliği Cumhuriyet yöneticilerinin çağdaşlaşma ideali ile İstanbul ve Ankara’nın Almanya ve ulusalcı akımın başlangıç yeri olan Fransa’dan

getirilen Fransız şehir plancıları tarafından modernleşmeci kent anlayışı çerçevesinde yürütülmüş olmasıdır. 1935 yılında İstanbul'un planlaması için davet üzerine gelen Prost, 1936 da 2 yıllık anlaşma imzalar; daha sonra 1949'yılına kadar İstanbul'da kalacaktır. Bu süreçte 2 No.lu Taksim Gezi Parkı yapılacaktır. Prost İstanbul için yaptığı "planlama çalışmalarını 'İstanbul'un değişimi' ya da 'dönüşümü' olarak tanımlamaktadır." (Bilsel, 2010, s. 129)

Erken Cumhuriyet Dönemi Taksim Meydanı'nın inşa arzusunu anlamak için meydanların oluşumu ve meydanların dönüşümünü sosyo-politik olarak Fransa'da zirve yapan kökten modernleşmeci dönüşümlerle birlikte düşünebiliriz. Napolyon ve Haussmann döneminde yeni yollar ve meydanlar kentin dolaşım sistemindeki atardamarlar olarak tasarlanmıştı. Berman'ın deyişiyle "Bugün orta malı olmuş bu imgeler 19. yüzyıl kent yaşamında bir devrimi ifade ediyordu." Berman'ın "bugün orta malı olmuş" ifadesini *Yıldızlar Altında İstanbul* adlı kitabında İleri şimdilerde genç kuşaktan birileri Fevzi Çakmak adını işitmiş midir ve "Cumhuriyet Anıtı'nda heykelini ayırt edebilir mi?" diye sorar. Söz konusu İleri'nin anılarında Taksim Anıtı'nı anlatırken anıtın önünden her geçişte anıttaki heykeller hakkında babası tarafından açıklama yapıldığını şöyle ifade eder: "Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Fevzi Çakmak sanki birer efsane kahraman gibi, anıtın yanından her geçişimizde tek tek gösterilirlerdi. 'Bak işte Atatürk! Bak işte İsmet Paşa! İşte bak Fevzi Çakmak!'" (İleri, 2012, s. 98) Aslında Berman'ın ifade ettiği şeyi İleri anılarında duygusal olarak aktarır. Bugün yaşadığımız kentler de meydanlarda, yollarda gördüğümüz heykeller, büstler, anıtlar bize çok doğal ve hep var olan bir şeyler gibi gelse de cumhuriyetin ilk yıllarında bu anıtların bir devrim niteliğinde olduğunu ve öyle görüldüğünü İleri'nin bu anlatımından anlıyoruz.

Cumhuriyetin ilk yıllarda kentlerde yapılmaya çalışılanlar ve Taksim Meydanı çevresinde, Tarlabası dönüşümünde günümüzde yaşananların benzerini 1850'li yıllarda Fransa'da Haussmann öncülüğünde yapılmıştı. Başlayan yıkımlarla, yeni bulvarlar açarak trafiğin şehrin merkezine akması sağlanacak ve ayrıca kenar mahalleleri temizleyip, "karanlık ve boğucu iltihaplı yığınlar arasında" "nefes alacak yer açacaklardı" (Berman, 2012:206). Bunu yaparken de binlerce insana iş alanı açılacak dönemsel olarak bu işlerde istihdam edilmesini sağlayarak aynı zamanda bu

kitleleri pasifleştirmiş olacaktı. Son olarak da, açılmış olan geniş ve uzun caddeler sayesinde halk ayaklanmalarına ve barikatlara karşın askeri birliklerin daha rahat hareket edebileceği alanlar yaratmış olacaktı. (Berman, 2012) Nitekim Beyazıt Meydanı yakınında Ordu Caddesi'nin genişletilmesi ve Taksim Meydanı civarında da Tarlabası Bulvarı'nın yeniden genişletilmesini ve yeni Caddeler açılmasını göz önünde bulunduracak olursak; İstanbul'da ve hatta belki de Türkiye genelinde kentlerde de benzer amaçlarla bu projelerin yapıldığını düşünebiliriz.

Taksim Meydanı inşa edilmeden ve güncelliğini kazandıran bir meydan haline gelmeden önce Beyazıt Meydanı'nın durumuna bakacak olursak; 1937 de Prost'un nazım planına göre Beyazıt şöyle ifade edilir: "Eski şehire hâkim bir vaziyette bulunan münevverler akropol üniversite, Beyazıt ile Şehzade(başı) arasındaki inkişaf edecek en iyi sıhhi şartları haiz vasi bir mahalle olacaktır. Bugünkü üniversite meydanı ve etrafı talebeye mahsus büyük bir park ile üniversitenin merkezi idare binasına tahsis edilecektir." (Tekeli, 2013, s. 138)

Ne yazık ki Prost'un nazım planı uygulanamamış ve sonrasında Menderes döneminde Ordu Caddesi ve Beyazıt Meydanı düzenlemesi mahallelerde büyük yıkımlar yapılarak, istimlak edilerek yapılmıştır. Beyazıt Meydanı ve Taksim Meydanı ile ilgili görüşmecilerin belleğine başvuracak olursak:

"Ben yedek subaylığımı Davutpaşada yaptım, Davutpaşa, İstanbul Asayiş birliği, tam teşekküllü bir birlik içinde topçusu-tankçısı-piyadesi olan bir birlik. Ve İstanbul da bir olay – hareket olduğu zaman bu harekete müdahale etme yetkisi de Davutpaşaya ait. Bir gün bir telefon geldi beyazıt meydanında gidiyoruz. Beyazıt da olayların başladığı bir zaman, zaten ondan sonra ihtilal oldu ya. Önce Üniversiteye girin kimseye dokunmayın dediler, sonra dışarda halk toplanıyor. 1960 senesi, çünkü 1960 ihtilalinden bahsediyoruz. Beyazıt Meydanı'nda halk birikince bir emir geldi ve dediler ki: 'Beyazıt Meydanı'nın tramvay yoluna kadar, kordon altına alın ve geriye itin.' Öyle yaptık." (Ergen, 80 yaşında, 17.09.2016)

Görüşme yaptığımız başka biri ise Beyazıt Meydanı'ndan şu şekilde bahseder:

"Eskiden mitingler ya Beyazıt' da olurdu ya Taksim'de olurdu. Beyazıt'ta Adnan Menderes zamanında miting çok oluyor diye orayı kat kat yaptılar eylemlerin önüne geçebilmek için daha önce düzdü orası. Taksim gibi bir meydandı yani Beyazıt'da 1980'lere kadar üniversite olaylarına gebe. Beyazıt'ta öğrenci ayaklanmaları oluyor hiç hoşuna gitmiyor hükümetin, ta Menderes zamanında meydan delik deşik ediyor meydanı düzenleme adı

altında. Bir meydan eğer yok edilecekse önce deşiliyor. Saraçhane Meydanı'na, Beyazıt, Taksim Meydanı'na dikkat et, hepsi aynı yöntem.”
(Erkek, 65 yaşında- 02.10.2016)

Bugün Taksim Meydanı'na baktığımızda gerçekten de benzer bir dönüşüm vardır. Önce ilişkisi yokmuş gibi dursa da eylemlerin yasaklanması ve turistik alan olarak bırakılarak estetize edilmiş bir mekâna dönüşme süreci aynıdır. Asıl olarak Taksim Meydanı'nı ve dönüşümünü anlamak için İkinci İmparatorluk dönemi Paris'indeki dönüşüme değinmek gerek; çünkü İstanbul'un planlaması için getirtilen Prost'un Tarihi Yarımada üzerindeki girişimi Paris'in “Haussmann'laştırılmasına” benzerdir; yeni yolların ve semtlerin oluşmasıyla büyük bir dönüşüm öngörülmüştür burada. (Pinon, 2010)

Paris'in Haussmannlaşma'sına bakacak olursak; şöyle ki Bonaparte 1853'te Haussmann'ı bayındırlık işlerinin başına getirir. Paris'in yeniden inşasına başlar, devasa genişlikte bulvarlar yapar, kenti yerle bir eder (Harvey, 2013:48). “Haussmann, Paris'in eski yoksul semtlerini yıkıp geçerken istimlak yetkisini güya kamu yararına kullanıyor ve bunu medenileşme, çevrenin ıslahı ve kentsel yenileme adına gerçekleştiriyordu.” (Harvey,2013:58).

Hatta 1853'ler de III. Napolyon'un dönemindeki Baron Haussmann örnek alınarak Paris'te inşa edilen büyük meydanlar, Taksim'e ve Türkiye'nin büyük bir alanına uygulanmış olduğu iddia edilebilir. (Yıldırım, 2012) Bunun uygulanması için Fransız bir mimar olan Prost seçiliyor. Haussmann zamanı büyük meydanlar ve geniş bulvarlar yapılmak istemesinin arkasında, halk isyanını kolay biçimde bastırmaya yönelik askeri bir kaygı olduğu, yaygın biçimde dillendirilen bir iddiadır.

Fransız kent tasarımcısı Henri Prost ilk olarak 1936 yılın da Atatürk tarafından İstanbul için bir master plan hazırlaması için İstanbul'a davet edilmişti. “Prost'un planının bir kısmında Haussman'vari bulvarlar ve Avrupa'dan görüntüleri yeniden üreten güçlü görsel yön öne çıkıyordu.” Tek parti dönemi boyunca yani sonraki on beş yıl boyunca planlar uygulamaya kondu. Prost'un İstanbul'dan ayrılmasından sonra bu planlar tek parti döneminden sonra başa geçen Demokrat Partili, kentsel imarı şahsi meselesi ilan eden, Menderes tarafından faaliyete geçirildi. Sonuçta, Prost'un planları “yirmi yılı aşkın süre boyunca kentsel modernizasyon

sürecinin temelini oluştuyordu. Karayolları ve deniz ulaşımı üzerinden modern kent yaratma imgesi sürdü.” (Akpınar, 2010, s. 170)

Henri Prost’un o dönemde önerdiği şeylerden bir kısmı II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan ekonomik zorluklardan dolayı uygulanamamıştır. Taksim İnönü Gezisi, 2. Nolu Park (Maçka Parkı, Lütü Kırda Spor ve Sergi Sarayı, Cemil Topuzlu Açık Hava Tiyatrosu), Emin Önu Meydanı’nın genişletilerek düzenlenmesi, Üsküdar’da Meydanı’nın ve rıhtım düzenlenmesi vs.lerde uygulamaya konan düzenlemelerden bazılarıdır. (Bilsel, 2010)

Prost Planına göre Beyoğlu bölgesinde kentsel dönüşüm öngörölmüş ve dönüşümün gerçekleştirileceğı bu eski mahallelerde oturanlar için kentin uygun alanlarında yeni sağlıklı yerleşim alanları sağlandıktan sonra, “eski mahalleler tümüyle yeni plana göre yeniden inşa edilmeli” diye belirtmişti. (Bilsel, 2010, s. 124-125) “Taksim – Maçka arasında bulunan eski Ermeni Mezarlığı ve askeri araziler ilk aşamada bir yeni yerleşim alanı olarak planlanacaktır.” (Bilsel, 2010, s. 126) Göröldüğü üzere Prost planlarında bir mağduriyet yaratılmamaya çalışılmış ve bunun için planlı çalışılmıştır.

“Lefebvre, siyasal iktidarların kentsel örgütlenmeyi belirledikleri, kentsel örgütlenmenin ise, insan yerleşimlerini belirleyebileceğini belirtmektedir.”(Aktaran Güler:53) Bu söz üzerinden Henri Prost’un yaptıklarını anlamaya çalışırsak belki Prost sadece daha düzenli ve insani ilişkilerin olacağı bir yerleşim bölgesi yaratmaya çalışmaktaydı. Diğer taraftan elbette Haussmannlaşma ve meydan ilişkisini modern kentlerin hemen hemen her merkezinde hemen hemen aynı isimli açılmış büyük bulvarlar ve caddeler görmekteyiz. Bilhassa iddiaların ötesinde gerçekçi bir şekilde baktığımızda iktidarların kentsel örgütlenmesini Taksim Meydanı’nda da görebilmekteyiz (Bkz. Fotoğraf 2 ve3).

Şehircilik uzmanı H. Prost imar planı hazırladığında, Dolmabahçe’den Nişantaşı’na yükselen Kadırgalar Vadisi’ni büyük bir park haline getirmeyi planlıyor ve bu plan dâhilinde Taksim Gezisini yetkililere öneriyor. Buna istinaden 1940’ta istimlak edilerek Taksim Topçu Kışlası kaldırılmıştır. Taksim kışlası kaldırıldıktan sonra Taksim Gezi’si yapılmış ayrıca meydanın çevre düzenlemesi de yapılmıştır.

(Öztaş, 2010) Adından da beklendiği üzere Taksim Gezi'si "Beyoğlu'nun ortasında gerçekten de güzel yeşil bir alan, halkın yorgunluk atmasını ve soluk almasını sağlayan bir gezinti yeri olmuştu." (Öztaş, 2010, s. 75) Görüşmecilerimizden Metin G. eskiden Taksim Meydanı'nın kendisinde ifade ettiği anlamı şöyle tarif eder: Şimdi insanların olduğu gibi meydanın kendisi de kimliksizleştirilmeye çalışılıyor.

"Taksim Meydanı'nı gezmek diye bir kavram vardı eskiden, şimdi böyle bir şey yok, bizi meydana çekecek unsurları birer birer kaldırıyorlar. Anıların hepsi silinmiş, yok edilmiş. Taksim Meydanı'nın gezilmesi, Gezi Parkı'nın adının gezi olması bunların hepsinin bir anlamı var, gezi alanıydı buralar, şimdi ise burasını ve burası gibi yerleri AVM'ler aldı. Kaç yıl oldu düzenlenmeyeli Taksim. Parke taşı bile döşenmiyor, hoş döşense ne olacak Eminönü de parke taşı döşeli ama bir meydanın varlığı bile yok orada. Denizi göstermemek için meydanın önüne ya da tam ortasına şantiye kuruluyor her zaman, hiç dikkat ettiniz mi Eminönü Meydanı'nda belediyenin şantiyesi nerede kuruluyor genelde?" (Erkek, 65 yaşında-02.10.2016)

Bir yerin kullanım açısından önemi öyle geliyor ki anılardan kalanlarla da önem taşımaktadır. Beyoğlu'nda doğmuş, büyümüş olan Scognamillo, Tünelden Taksim' kadar olan çocukluğunda ki hatırladığı yapıları sayarken; "Taksim Meydanı, Kristal Gazinosu, tarihi kışla, ilk stadyum, Taksim Bahçesi, havuzunda kırmızı balıklar, ortasında müzik köşkü ve Taksim Gazinosu..." devamında ise şunu der: "Taksim'den sonra anılar, anılardan doğan görüntüler iyiden iyiye bulanıyor, çünkü Taksim bayağı uzak geliyordu ilkokul yıllarındaki bir çocuğa." (Scognamillo, 1990, s. 56) Bir çocuk gözünden uzaklık ya da belirli bir yerde zaman geçirmiş olmanın önemini ve Taksim'in nasıl anlam bulduğunu bu cümlelerden fark etmekteyiz, bununla birlikte bugün Taksim Meydanı'na uzak olan ve Taksim'in kullanıcısı olmayan kişilerin belleklerinde de Taksim bulanıktır.

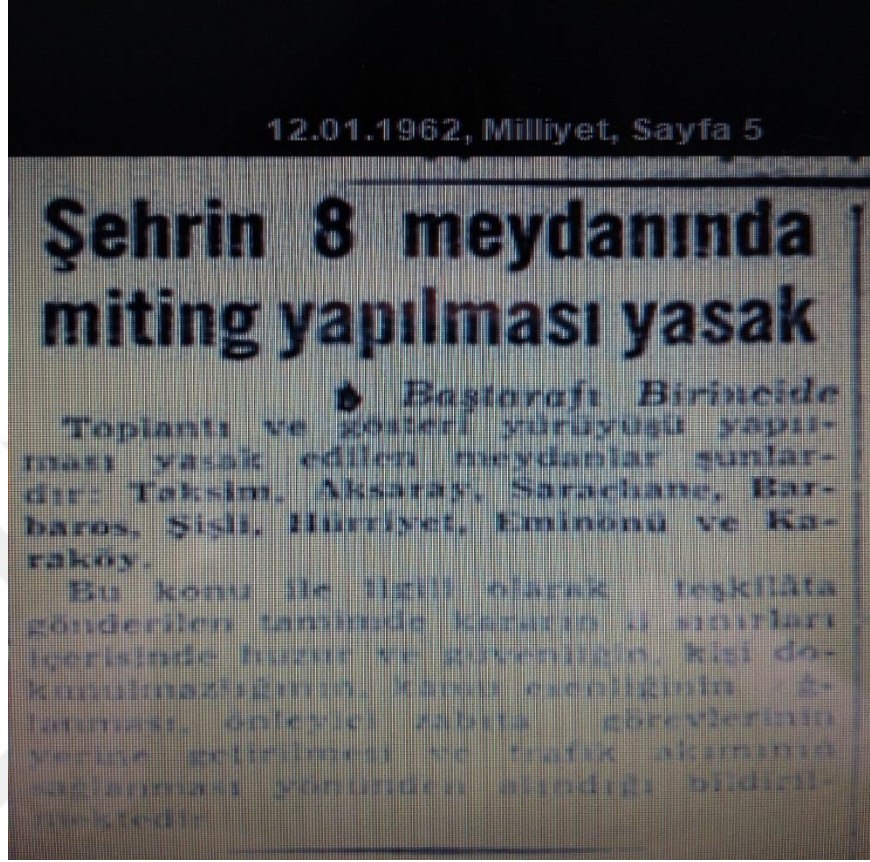
Alsan'ın meydanları aşağıdaki şekilde anlatışından meydanların Cumhuriyet döneminde kullanılış şeklini ve amacını görebilmekteyiz. Kentin "kan damarları olan yollarını tayin ile buralara doğru olan halk yayılışını kolaylaştırırlar; toplantılar, geçit resimleri buralarda yapılır; iş hayatı içinde birbirini pek az gören, toplu yaşamının manasını kuvvetle hissedemeyenlerin eksikliklerini bazen tıklım tıklım dolan bu meydanlar tamamlarlar; yurda ve millete büyük hizmetler yapan kahraman adamlar buraya dikilen abidelerle ebedileştirilir; milli ülkülerin, atlatılan büyük felaketlerin ve erişilen büyük saadetlerin hatıraları oralarda tunç veya mermer üzerine işlenerek umurun şükran hisleri ifade olunur, vakit vakit hatırlanır." (Alsan, 1973, s. 237)

1950’li yıllarda Taksim Meydanı’na baktığımızda Cumhuriyet Bayramları, 30 Ağustos Zafer Bayramları ve diğer bayramlar burada kutlanılmakta, ayrıca seçim mitingleri de yine Taksim Meydanı’nda yapılmaktadır. Örneğin 1957 seçimlerinde İsmet İnönü seçim konuşmasını bu meydanda yapmıştır. (Aldoğan, 2013, s. 59)

Tüm bunlarla birlikte Taksim her zaman zafer kutlamalarının yapıldığı milletin ak yüzü olan bir meydan değil aynı zamanda ölüm naralarının atıldığı bir yer olmuş. 6-7 Eylül Olayları’nın patlak verdiğinde yağmalama için Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin kendi azınlıklarını rehin almış gibi davranmaları sonucu ortaya çıkmış, Türk gizli servisinde bir ajanın Selanik’te, Atatürk’ün evinin bombalandığına dair bir haber yapınca ve bu haberde dönemin medya organlarınca kışkırtılan halk İstanbul’da yaşayan gayrimüslümlere karşı düşman kalabalık bir grup oluşur, bu kalabalık denetlenemez ya da denetlenmez, Taksim Meydanı’nda birikir ve önce Beyoğlu’nda ki ve sonra İstanbul’un diğer yerlerinde gayrimüslimlerin ev ve iş yerlerini yakıp yıkarak yağmalarlar. (Pamuk, 2006, s. 166) Yani Taksim Meydanı 1 Mayıs 1977’den öncesinde de toplumsal hafıza olarak insanların beyninde sarsıntı bırakan olayların yaşandığı bir mekândır.

Taksim Meydanı’nın dışında inşa edilmiş birçok meydan kaybolmuştur, meydan değeri yitirtilmiştir. Bu meydanlar kaybol-durul-madan önce Taksim Meydanı gibi yasaklı alan haline getirilmişti. Aşağıdaki Milliyet Gazetesi’nin 1962 yılında yapılmış olan haberine baktığımızda meydanlarda gösteri ve mitinglerin bir şeyler gerekçe gösterilerek yasaklanmış olduğunu anlıyoruz.

Fotoğraf 11: 1962 Yılında Aksaray, Eminönü ve Taksim Meydanlarında Yürüyüş Yasak

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 12.02. 1962

Örneğin yine İstanbul'un Aksaray Meydanı gibi; fakat Aksaray Meydanı işlevi yitirmek üzereyken ve sonrasında Taksim Meydanı'nın yayalaştırma projesinde olduğu gibi halk ve polis çatışması olmamış ve halk yığınları meydanlara taşmamıştır. O halde Taksim Meydanı'nı farklılaştıran bir şeyler vardır. Bunlar nelerdir? Yani basit bir düşünceyle meydanlar kaldırılıyor, kamusal alanlar yok ediliyor dersek; meydanlar bir taraftan kaldırılıp, diğer taraftan farklı bir fiziksel mekânla alışveriş merkezlerinin içerisine yerleştirilmektedir. Hayat 1970'li yılların başından bu yana post modern bir kültür içine girdiği ve ciddi bir değişiklik gösterdiği gibi, Taksim'de de 1970'li yıllardan sonra ciddi bir anlamsal değişme yaşandığını söyleyebiliriz.

En son 2015 yıllarında ve öncesinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri için Kazlıçeşme'den görüntüleri hatırlarsak eğer; meydanların ilk oluşumunun iktidarın kendi gücünü ve otoritesini sağlamlaştırma niyetiyle bağlantılı olduğunu

düşünülebilir, bunu Yenikapı Miting alanından da görebilmekteyiz. Taksim Meydanı da Cumhuriyetin ilk yıllarında iktidarın kendini sergilediği vitrinlerden biridir. Taksim Gezi Parkı Gezi Eylemlerine kadar “hiçbir yerden başlamayıp, herhangi bir yere gitmeyen ve kimsenin akşamları korkudan gezmeye çıkmadığı gezinti yerlerinden biriydi belki de çoğu kişi için (Harvey, 2012, s. 53).

Cumhuriyet döneminde Taksim civarında 1970 öncesinde meydana gelen değişiklikleri özetledik, şimdi de aşağıdaki bölümde 1970’ler sonrasında Taksim Meydanı ele alınacaktır.

3.3.1. 1970’ten Günümüze: Tarihsel ve Politik Kimlik Olarak Taksim

Yapılmış olan tez araştırmalarında ve diğer çalışmalarda meydanları ve mekânları şekillendiren süreçler arasından neredeyse doğrudan küreselleşme ve kapitalizm baş etmen olarak kabul edilmektedir. Kapitalizmin ve küreselleşmenin mekânları dönüştürmesinde ve yeniden şekillendirmesinde etken olduğu yadsınamaz; ancak bu meydanlar bağlamında özele indirgenerek bakıldığında sürecin küreselleşme öncesinde başladığını görmekteyiz.

Aslı Aygün Öztürk’ün *Kamusal Alan Olarak Meydanlar: Mekân ve Yaşamla Kurduğu İlişki* adlı tez çalışmasına baktığımızda neo-liberal süreçlerin, küreselleşmenin meydanlar üzerindeki etkilerini araştırdığı görülür. Meydanların dönüşümünü direkt olarak küreselleşme süreci üzerinden ele alırsak bu bakış açısı bizim Taksim Meydanı’nın ve parkının ilk inşa yıllarındaki planlamalarının ne şekilde sekteye uğradığını göz ardı etmemize sebep olabilir. Ya da Aksaray Meydanı’nın yok oluşunu göz ardı etmemize neden olabilir. Ayrıca tezin saha kısmındaki tartışmada Taksim’in kamusalılığından çok fiziksel özellikleri üzerinde durulmuş, boyutu, sınırları, genişliği, ulaşılabilirliği üzerinde durulmuştur. Ancak gerçekte bir meydanda olması gerekenler bunlar olsa da meydanlar açısından kamusallığın sağlanması açısından ulaşılabilirlik, kullanılabilirlik üzerinden düşünürsek böyle büyük bir sorunun olmadığı aşikârdır. Günümüzde bütün yollar Taksim’e çıkmaktadır neredeyse. Ayrıca ulaşım sistemi meydanlara vatandaşın

ulaşılmasını sağlıyor iken diğer taraftan devletin denetim mekanizması tarafından kullanılmaktadır. Normalde Öztürk'ün söylediği ancak Öztürk'ün de tezinde kabul ederek desteklediği aşağıdaki bakış açısını göz önünde bulundurursak; meydanların politik olarak siyasi erk tarafından dönüştürülmesine destek sağlamış oluruz.

“Beyoğlu bölgesi itibariyle de düşünüldüğünde suç oranlarının yüksek olduğu bir çevresi vardır. Tüm bu sebeplerle çocuk, yaşlı ve engellilerin kullanımı için çok uygun değildir. Ayrıca kullanıcıların büyük çoğunluğu alandaki sigara ve egzost kokusundan rahatsızlık duymaktadır (İnceoğlu, 2007). Bu durum “kullanıcı profili çeşitliliğini azaltmaktadır” (Öztürk, 2009, s. 43).

Öztürk'ün çalışmasında olduğu gibi meydanlar üzerinde yapılmış olan diğer çalışmalarda meydanların tanımlanması yapılmıştır; etrafının büyük binalarla çevrilmiş olması, sınırların ve girişlerin belirgin olması gibi belirli tanımlamalar yapılmıştır. Bir meydanın belirleyen özelliklerin bu olmadığını, bu tanımların klasik meydan tanımlarının yani misal olarak Henri Prost'un meydan tanımlamasında ya da Paris'te inşa edilmeye çalışılan meydan anlayışından kaynaklandığı söyleyebiliriz. Ayrıca her ne kadar Taksim'deki araç trafiğinden, eskiden otobüslerin Gezi Parkı merdivenleri önünde konumlanmış olmasından şikâyet edilse de; bunlar meydanın kullanımı ve kamusal alan olmasını sağlayan etmenlerin bir parçası olabilir. Dünyadaki meydan örneklerine bakıldığında kent sakinlerinden yalıtılmış bir meydan düşünülemez. Meydanlara ulaşım kolay sağlanmalı ki kamusallık arz etsin.

Lefebvre'ye göre yerleşme, konut, toplum içinde bireyselleşmenin gelişmesi, özgürlük gibi kavramlar kentsel hakların manifestosunu oluşturmaktadır (Lefebvre, 1996: 173; aktaran Güler:52). Buradan yola çıkarak -Habermasçı anlamda kamusal alan olan meydanlar- devletin dışında aynı zamanda devlete eleştirel bir söylemi olan özgürlük alanlarıdır. Harvey'in Paris modernitenin başkentinde ele aldığı üzere meydanlar ezilenler için platformdur. Ve yine “Lefebvre'nin *Mekanın Üretimi*'nde ele aldığı üzere sermaye meydanları kullanarak kapitalizm mekânda üretim yapmaya çalışır.

“Taksim Meydanı benim için her şey benim için vatanseverliği ifade ediyor. Taksim Meydanı'nın aynı bu şekilde kalmasını istiyorum, özgür

olmasını istiyorum. Benim için en güzel özgürlük...” (Kadın, 55 yaşında-05.10.2016)

“Taksim Meydanı benim devamlı geldiğim bir yer, İstanbul’un can göbeği; ama yeniden yenilenmesi lazım; ama Taksim Meydanı satılacak, Türkiye de ki birçok yer satılıyor, burası da zenginlere peşkeş çekilecek. Buraya ne cami ne de alışveriş merkezi yapsınlar, Havalar sıcak olduğunda ağaçların altında dinlenmek varken alışveriş merkezinin ya da caminin içine mi gireyim. Bak orada açıkta müzik yapıyor birileri. Bu millet nasıl eğlenecek AVM de mi eğlenecek.” (Erkek, 50 yaşında-19.09.2016)

Şekil 3: Mekânı Şekillendiren Unsurlardan Bazıları

Kaynak: Melek Toprak

Bir taraftan kapitalizm bunu dayatırken toplumsal hareketler meydanları kamusal alan olarak devlete karşı propaganda alanları olarak kullanırlar. Bunun en güzel örneğini Taksim’de, Kadıköy’de görebilmekteyiz. Eylemciler bu alanları yani sermayenin merkezini işgal ederek iddialarının ve taleplerini güçlü bir biçimde seslendirebilecekleri için seçerler. Bu meydanları düşündüğümüzde her türden sınıflara, kimliklerin direnişin mekanizmalarına kucak açan yerlerdir.

İstiklal caddesinin trafiğe kapatılması da Taksim Meydanı’nın gerek kullanım amacı gerekse kullanıcı profilini etkilemiştir. Bir tarafı tünele ve bir tarafı Taksim Meydanı’na ulaşan İstiklal Caddesi 1985 yılına kadar araç trafiğine açıktı ve

direkt Meydana kadar araçla ulaşım mevcuttu. 1985 Bahar aylarında İstiklal Caddesi yaya trafiğine kapatılmıştır.

Fotoğraf 12: İstiklal Caddesi, Trafiğe Kapanıyor

Kaynak: Milliyet Gazetesi, 17.08.1984

Yukarıdaki Milliyet Gazetesi'nin 1984 tarihli haberinde dönemin Beyoğlu belediye başkanını İstiklal Caddesi yolu üzerinde yeşillendirileceğini ve serbest oturma grupları yer alacağını söyler. Bu verilen bilgiler ışığında Beyoğlu'nu İstiklal Caddesini anlatan hiçbir gezi, anı kitabında serbest oturma alanlarına dair bir bilgiye ulaşamadık, aksine yapmış olduğumuz görüşmelerde İstiklal Caddesi yayalaştırılması esnasında sonra kocaman ağaçların yolun iki tarafından kesildiğini öğrenmiş olduk.

Tarlabası Bulvarı'nın açılışı Taksim Meydanı'nı şekillendiren ve büyük ölçüde etkileyen uygulamalardan biridir. İlk basımı 1990 yıllarında olan Scognamillo'un anı kitabında bulvarın açılışı hakkındaki hislerini şöyle dile getirmiştir: "Tarlabası yıkılacak, yıkılıyor derken sonunda bir kısmı yıkıldı ve pisliğin bir yönü temizlendi, bir yönü ise belki ileri de iyice paklanmak üzere iyiden iyiye ortaya çıktı." Zamanla her şey yerine oturacak, akan trafik ile Tarlabası

Caddesi'nin görünümü değişecek çağdaş ve “metropolis'in havasına uygun bir caddesi, değilse bir anayolu olacaktır, olmaktadır.” Ayrıca yıkılan Tarlabası için ah vahlar çekmeyeceğini, buraya dair nostaljisinin köklü olmadığını sadece çocukluğundan anımsadığı kadarıyla yani 1930'larda Tarlabası'nda Rumların yaşadığını ve “İstiklal Caddesinin, Grande Rue de Pera'nın bir antitezi” olduğunu ifade etmiştir. (Scognamillo, 1990, s. 113)

Taksim ne normal boş bir alandır ne de Türkiye'deki diğer meydanlar gibi rastgele bir meydandır. Taksim'in bir kolektif belleği vardır. Örneğin 6-7 Eylül 1955 Rumlara karşı olan olaylar ve 1 Mayıs 1977 orada yaşanmıştır. Bu tarihlerden öncesi ve sonrası için birçok örnek verilebilir.

“Her şeyi yıkmak, aklımızın estiği kadarı ile daha güzelini yapmak zorunda değiliz, eğer daha güzelini yapacaksa boş alanlar bizi bekliyor, yapacaklarımızı boş alanlara yapabiliriz. Mutlaka eskiyi yıkıp, eskinin üstüne yapmak gerekmez.” (Arkan, 1993:32) fotoğraf

Toplumsal muhalefeti ve politik gösterilerin mekânı olan Taksim Meydanı'nı 1977'den ortak ve paylaşılan alan olarak görüldü ve hiç bir gün politikacılar; belediye başkanı ve başbakan ya da Cumhurbaşkanı vatandaşlarına “*senin olan yer ve şeyler benim değildir.*” diyemedi. (Lefebvre, 2014, s. 84) Bunu diyemediği için Taksim Meydanı yüzde yüz halkın alanı olmadı, çünkü her iktidar döneminde Taksim üzerine planlar yapılmış ve ona sahip olunmaya çalışılmaktaydı. Son kertede günümüzde Taksim Meydanı hala “herkesin bir parçası olduğu ama kimsenin tamamı olamadığı” bir kolektif mekândır (Yücel, 2009, s. 114). Görüşmelerde Taksim Meydanı'nın kendileri için önemine baktığımızda öyle ki gerçekten de bazıları için neredeyse bedenlerinin bir parçası gibi.

“Taksim Meydanı kendi semtimde içten yaşadığım fikirlerimi burada kalabalıkla birlikte özgür olarak dile getirdiğim yer, yani burası benim özgürlük alanım ve yıllardan beri böyle. Hani sadece benim olsa tamam, oraya dokundun mu benim ve benim gibi birçok insanın can damarına dokunuyorsun ve dokunuyorsan zaten amacın da budur, kıskırtmak için dokunuyorsundur. Burası benim özgürlük alanım.” (Kadın, 30 yaşında-29.09.2016)

Diğer taraftan Yüksel Ergen Bey'le yapmış olduğumuz derinlemesine mülakat çalışmasında Taksim Meydanı'nın ne zaman politik bir kimlik olarak algılanmaya

başladığı sorusuna cevap bulmuş oluyoruz. Ergen çocukluk anılarında Taksim Meydanı’ndan şu şekilde bahseder:

“Çocukluğumuzda Taksim ailemizle beraber, o ışık sistemini, suları seyretmeye gittiğimiz bir yer. Politik bir şey söz konusu değildi, ancak, işçi ayaklanmalarından sonra asıl politik bir hüviyet kazandı, ondan önce meydandı... Taksimden önce başka büyük meydanlar yoktu. Bak şimdi, hiç hesapta yokken Zeytinburnu’n da koca bir meydan, alan oluşturdular. Kazlıçeşme. Ondan sonra böyle alana ihtiyaç duyuldu, Baştan böyle bir ihtiyacı zaten Taksim karşılıyordu. Ondan başka da bir alan düşünülmemişti. En uygun alan buydu, Taksim...Atatürk’ün heykeli var, onun etrafına gidiyorsun, ve her türlü toplantını yapıyorsun, aşırı zaten talepler olmuyor, normal bir yaşam şekliydi. Hareketler sonradan başladı, Taksim birden bire popüler oldu çıktı. Ondan öncesi yok veya ben bilmiyorum.” (Ergen,80 yaşında, 17.09.2016)

Yukarıdaki bağlam üzerinden politika merkezi ve sosyo-politik bir yer Taksim Meydanı dersek yanlış olmaz sanırım: Taksim Meydanı’nın toplumsal muhalefet gruplarının politik gösteri alanı olduğunu yapmış olduğumuz derinlemesine mülakatlarda anlamaktayız, şöyle ki saha çalışmamız esnasında bazen bir görüşmede birden çok politik kimliğine dair vurgu yapılmış ve genelde görüşmecilerimizden sadece bir tanesi değil, birçok kişi de bunu dile getirmiştir. Örneğin görüşmecilerden biri Taksim Meydanı’nın politik olarak ifade ettiği anlamı da vurgulayarak şöyle aktarır:

“ilk önce konumu, çünkü bakıyorsunuz Tarihi Yarımada’ya olan yakınlığım merkezinde yer alması ne derler ona transit noktada geçiş noktasında yer alması, her yere bir şekilde ulaşımın sağlanmasıdır. Daha sonra ben mesela çeşitli siyasal eylemlerle birlikte mesela o 77 de olan 1 Mayıs’ta beraber artık burada bir anma alanı gibi gerçekleştiği farklı bir temsiliyet noktası gibi bir şey oldu. Açıkçası herkesin ortak noktası olma sebebini bu olarak görüyorum yani.” (Kadın, 29 yaşında-19.09.2016)

Bir diğeri ise şunu söyler: “Burası tarihi su taksimi yapılmıyormuş herhalde, ama onun dışında pek çok siyasal örgütler için toplanılan bir yer.” (Kadın, 22 yaşında-08.09.2016)

Taksim Meydanı’nın Türkiye Cumhuriyeti dönemi boyunca “İstanbul’un en gözde meydanlarından biri olmuş”; her türlü etkinlikler, resmi bayram kutlamaları ve seçim mitingleri, müzikler, festivaller toplantılar burada yapıldı. Yani Taksim

Meydanı gerek hükümet tarafından gerekse halk tarafından kullanılmıştır. 1977 yılında Bülent Ecevit seçim konuşmasını yapmak için otobüsün üstünde İstiklal Caddesinden Taksim Meydanı'na doğru çıkmıştır. Bülent Ecevit'in halkı meydanda coşturmak için kürsüye önce şarkıcı Şenay'ın "Sev Kardeşim" şarkısıyla önce halkı coşturduğu ve sonrasında Ecevit'in seçim konuşması yaptığı aktarılmaktadır bizlere ve bu mitingden sonra Bülent Ecevit yine başbakan olmuştur. (Aldoğan, 2013, s. 60)

Fotoğraf 13: Fotoğraftaki kişi mülakat yaptığımız, 1977 de sendika görevlisi olan Yüksel Ergen, Halkın üzerine ateş açıldığında ve bomba patlatıldığı anda 1 Mayıs 1977'de Taksim Meydanı'nda

Kaynak, Yüksel Ergen'in Kişisel Fotoğraf Albümünden, Melek Toprak

1 Mayıs 1977 yılında Taksim Meydanı'nda, çok acılı, yaşayanların ve tarihin unutamayacağı katliam uygulanmıştır. Yaklaşık 500 bin kişinin katılımı ile İşçi Bayramını kutlaması için miting düzenlenmektedir, Mitingin sonuna yaklaşıldığında etraftan silah sesleri duyulur. Sular İdaresi binasının üstünden ve meydandaki otelin çeşitli noktalarında bulunan nişancılar tarafından halkın üzerine ateş açılmıştır. "İnsanlar panik halinde kaçışmaya başlarlar... Panik büyürken, panzerler halkın arasına girecek ve kitleleri sıkıştırarak meydanın hemen yanı başındaki Kazancı

Yokuşu'na itmeye başlayacaktır.” Bu arada son bir kez daha ateş açılmasıyla panik daha da artmıştır ve artık panzerler cesetlerin üzerinden geçmektedir. Ve kazancı yokuşunda tesadüfen terk edilen bir kamyonunda ezilme vahametinin artmasına sebep olur. (Acarer, 2015, s. 329) Derinlemesine mülakat yaptığımız dönemin sendika sorumlusu, 1976 ve 1977 1 Mayıs Mitinglerine katılmış olan Yüksel Ergen Bey olayı şu şekilde anlatır:

“1976 1 Mayıs’ında kürsüdeyim. 7 görevliden birisi bendim(Fotoğrafi gösteriyor)... Oradaydım işte. Ben ayaktaydım, her kes yatmıştı, milleti cesaretlendirmek için ayağa kalkayım da, onlarda kalksın diye. O arada panzer geldi beni de yatırmak için dibime, şurda (resimde gösteriyor) ses bombası atarak ayağımın dibine. Üzerimde basınç! Basıncı hissettim. (Yüksel Ergen, Sendika Başkanı, 80 yaşında, 17.09.2016)

Mülakat yaptığımız 1976 1 Mayıs mitingine ve Gezi Olayları’na katılmış olan Nail Bey 1977 1 Mayıs Olayları hakkında şunları belirtir:

“O zamanki adıyla Etap Oteli Taksim'deki, üstten kurşunlanma oluyor, halkın arasına atılıyor, zaten insanların çoğu ezilerek öldü. Kaçışıp ezilerek öldüler... Bir kurşunun içeriden ya da dışarıdan atıldığı belli olabiliyormuş. Camlar söküldü ve incelenmedi. O odalar hangi odalardı, o odaları kim tuttu, mutlaka bunların kayıtları vardır. Ama 1 Mayıs bir türlü ortaya çıkmadı ki çok büyük bir kırılma anıdır. Kitleleri meydanlara çıkmaktan soğutan ya da korkutan bir olaydı. Bence de başardılar. (Erkek, 57 yaşında,03.10.2016)

Görüşmemiz esnasında yeni açılan Yenikapı, Kazlıçeşme miting alanı gibi alanların Taksim Meydanı’na alternatif olarak ve miting alanı olarak kabul edilip edilmeyeceğini sordüğümüzda, Taksim Meydanı’nın işçiler için kutsal bir meydan olduğunu şu şekilde ifade eder:

“Olmaz, o kadar bir ölünün olduğu bir yer, işçilerin kutsalı orası. Başka yer olmaz. İsteddiği kadar başka yer açsınlar işçiler başka meydana gitmez. Az değil yaaa.! 36 kişi katledildi. O bizim meydanımız. O kararı vermişiz zaten. 1 Mayıs alanı orası. Ha, bu günkü yönetim kabul etmezse, sonraki yönetimler kabul edecek. Başka alan kabul etmiyoruz.” (Ergen, 80 yaşında,17.09.2016)

Gazete manşetlerinde ve anlatılanlarda görüldüğü üzere yaşanan bu olay daha doğrusu yaşatılan bu olayın aydınlatılmaması ve günümüze kadar faili meçhul bir olay olarak gelmesi devlete olan güveni zayıflatmakta ayrıca devletin bunun düzenleyicilerini desteklediği hissiyatı uyandırmaktadır. Bu olayın faillerinin

meydana çıkartılmasına izin verilmediği gibi Taksim Meydanı'na çıkmaya, 1 Mayıs İşçi Bayramı için meydanda olmaya izin verilmez.

Görüşmecilerimizden Nail Bey meydanın ve gösterilerin yasaklanmasının 12 Eylül 1980 darbesinden sonraki süreçte olduğunu söyler:

“Orada izin vardı, ama 80'den sonra izin bitti, izinsiz gösteriye döndü. Taksim'e çıkmak solun hayali oldu. Ki bence 1 Mayıs Taksim'de kutlanmalıdır; çünkü işçinin meydanıdır, 1 Mayıs'ta bir katliam olmuştur. Ben 1 Mayıs dediğim zaman Taksim'le beraber anmak zorundayım... O zaman, hacca gitmeyi ele alırsan, gitsin Eyfel kulesinin etrafında dönsün, hacı olsun gelsin. Hayır, Mekke'ye gidiyor. Niye, oradaki vazifelerini yerine getirmek istiyor. Bana göre de Taksim Meydanı'nda bir kıyım olmuştur, Taksim Meydanı'nda bir bedel ödenmiştir. Onun için Taksim Meydanı'na çıkılmalıdır. Yenikapı'ya gidin 1 Mayıs kutlaması yapın! Ben bunu kabul etmiyorum. Böyle bir şey olamaz, bu dayatmadır. Taksim 1 Mayıs Meydanı'dır. Taksim 1 Mayıs Meydanı olmalıdır. Orada insanlar ölmüştür, bedeller ödenmiştir ve ortaya er geç çıkması lazımdır. Artık dediğim gibi çok da yıpranıldı o konuda. İnsanların ilk korkulu günleriydi. Tabi o süreci ne kadar izlediniz veyahut takip ettiniz tarihsel olarak bilmiyorum; oraya gelene kadar Çorum var, Sivas var, Yozgat var (katliamlar), çeşitli bombalamalar var, zaten kitlenin korkutulması için, o süreçte - 80'e gelene kadar- bir sürü şey oluyor. Ama bence bunların arasındaki en büyük kırılma noktası, insanların meydana çıkmasındaki korku, Taksim'dir.”(Derinlemesine görüşme, Kaynak: Nail Bey, Görüşmeyi yapan; Toprak,03.10.2016)

Velhasıl olayın faillerinin meydana çıkartılmasına da, meydana çıkmaya da izin yoktur. Cumhuriyet Meydanı ve insanlar için özgürlük meydanı olarak geçen meydan yasaklar meydanı olmuştur. Ancak Taksim Meydanı yerine Yenikapı Miting alanının önerilmesi de toplumsal gerçeklikte 1 Mayıs işçi ve sol geleneğe bağlı kişilerce kabul edilmesi mümkün görünmediğini ifade etmektedirler.

Taksim Cumhuriyet Meydanı için 1987 yılında bir yarışma düzenlenmiş ve 1. seçilen projede, araç trafiği meydanın altına alındığı gibi, boğaz silüetiyle görsel ilişki sağlanıyordu, ancak proje o yıllarda uygulanamamıştı. (Öztaş, 2010, s. 76)

Slovaj Zizek diyor ki “ Taksim Meydanı'nın ticari amaçlarla tahrip edilmesine karşı ve yerel meselelerden kaynaklı gibi görünse de aslında tepkinin nedeni vahşi neoliberal ekonomi ile dini milliyetçi otoriterliğin kaynaştırılması girişimidir.” (Yiğit, 2013, s. 65)

Bartu'nun ifade ettiği üzere “en sert politik mücadelelerden biri Refah'ın Taksim Meydanı'na bir cami ve İslami kültür merkezi yapma planı” üzerine geçmişten gelen dini temelli bir politika varlığını devam ettirmektedir (Bartu, 2013,

s. 54). 1994 de Erdoğan Taksim'in İstanbul açısından çok önemli bir turizm bölgesi olduğunu ve insanların burayı ziyaret ederken kendilerini Müslümanların yaşadıkları bir kentte olduklarını hissetmeleri gerektiğini söyleyerek cami projesi savunuyordu. (Bartu, 2013, s. 55-56) Tüm bunların savunulduğu yıllarda ve öncesinde aslında Taksim Beyoğlu çevresi "batakhane" tarzında ve temizlenmesi gereken bir bölge imajı çağrıştırdığını ve böyle bir yaygın anlatıda geliştirilmeye çalışıldığını gazete yazılarından fark edilmektedir. (Bartu, 2013, s. 51)

3.3.2. Görüşmecilerin Gözünden Taksim Meydanı ve Çehresi

Görüşmecilerimizin vurguladığı üzere Taksim Meydanı sadece politik açıdan önem arz etmiyor, mesela görüşmecilerimizden iki kişi Taksim Meydanı'nın ve Taksim'in sadece politik olaylarla anılmasından ve hatırlanmasından rahatsızlıklarını dile getirdiler. Örneğin kadın görüşmecimizden biri "ben omurgasız olduğumdan ya da korktuğum için değil, ama Taksim'e dair ben güzel anılarımı saklamak istiyorum" diye belirterek Taksim Meydanı'na dair anılarını şöyle ifade eder:

"30'lu yaşlarımda Taksim'e kitapçıları, resim sergilerini gezmek için çıkardım, o zamanlar İskenderiye kütüphanesinde çok çeşitli yayın bulunurdu, ortaokula giden oğlumu çocuk bölümüne oturtur 1-2 saat gibi güzel okuma zamanımız olurdu... Şimdilerde Taksimde dolaşmak gibi bir zaman değerlendirmesi ve isteğim yok." (Nil, 63 yaşında, Kadın- 02.10.2016)

Diğer taraftan bir başka görüşmecimizin "Taksim Meydanı sizin için ne ifade ediyor?" diye sorduğumuzda verdiği cevap bir önceki bölümde aktarılan, mekânda ulusal kimliğin ve modernizmin inşa edilişi ile oldukça bağlantılıdır ve çalışmanın gidişatı açısından ayrıntılı olarak ele alamayacağız ancak, Pierre Nora'nın ve Halbswach'ın "bellek mekânı" çalışmalarında anlatıldığı üzere Taksim Meydanı'nın da bellek mekânı olduğu görülür.

"Şöyle söyleyeyim ben doğma büyüme İstanbulluyum, 50'li- 60'lı yılları biliyorum, yani 50 sene sonra bu görünümde olacağını inanır rüyamda görsem inanmazdım bu görüntülere. Benim annem Cumhuriyet öğretmeni idi, giydiği kıyafet bugün çok az insan giyer, yani öyle her şey farklıydı... 73 senesinde ben Atatürk Kültür

Merkezi'nin açılışına gelmiştim cadı kazanı diye bir oyuna, hiç unutmam, annemle birlikte. Annem benim öğretmendi, öğrencileriyle birlikte ilk açılışına gelmiştik oraya. Senelerdir niye yapılmıyor hala aklım, hafızam almıyor.” (Kadın,Feryal, 63 yaşında- 07.09.2016)

Feryal Hanım ayrıca 1963’ler de İstiklal Caddesi’nde dondurma yemeye geldiklerinden, İstiklal Caddesi’nin o zamanki halinden şöyle bahseder:

“...Burası o zaman açıldı İstiklal Caddesinde çift yönlü bir aşağı bir yukarı giden trafik vardı Şişhane’ye inen. Markiz Pastanesi vardı... Benim babam 1932 yılında harp okulundan mezun olmuş ve derdi ki ‘biz kravatımızı takmadan Taksim’e şapkamızı giymeden çıkmayız’ yani o zamanın Beyoğlu’nu anlatıyordu bize.”

Mülakat yaptığımız bir başka kişi “Taksim Meydanı sizin için ne ifade ediyor?” sorumuza karşılık şunları ifade eder:

“Ben Harbiye’de çalıştım. Çalışma yerimdi, o yüzden Taksim Meydanı’nı çok kullandım. Sonrasında da yine orada çalıştım. İşten çıkıp eşimle sinemaya giderdik. Geceleri yemeğe giderdik arkadaşlarla. Tabi ki çok özel, ben o Tarlabası bugünkü hale gelmeden önce, daracık yolunun olduğu zamanlarda çok yürümüşlüğü, oradan geçmişliğim var. Bizim yaşımız fazla olduğu için, ben 62 doğumluyum, o yüzden size göre çok farklı şeyler yaşadığımız için tabi ki çok özel bir yer orası... Tarlabası yıkımlarında Bedrettin Dalan ne kadar cesur demiştik o zaman.” (Kadın, 54 yaşında- 3 Ekim 2016)

Yapılmış olan görüşmelerde Taksim Meydanı’nın kimlik, bellek ve ideoloji mekânı olarak yer alıyor. İdeoloji mekânı olmasını şuradan çıkartıyoruz insanlar hala buraya politik bir aidiyet duymaktadır. Ayrıca hem Haussmann döneminde Paris, hem de Türkiye örneğinde Dalan döneminde Tarlabası örneğinde anlatıldığı gibi yıkımların iktidarda ki yönetimlerce yapılması söz konusudur. Aslında yapılmakta olan dönüşümler sosyo-politik olarak zaman zaman süreklilik ve aynı zamanda farklılık içermektedir.

Aşağıda ki bölümde 2000’lerden sonra Taksim Meydanı’nda dönüşümler ne şekilde olduğu irdelenecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TAKSİM MEYDANI'NIN 2000'LER SONRASI DÖNÜŞÜM SÜRECİ ve SAHA BULGULARIYLA ANALİZİ

Taksim, Taksim Meydanı hatta Gezi Olayları hakkında çıkan literatür hiç azımsanacak oranda değil; Taksim üzerine araştırma yapan yerli - yabancı araştırmacılar, Taksim'i anılarında anlatmak isteyen edebiyatçılar, şairler, kısacası görülen o ki her dönem ve her kültürden insan yaşayan Taksim'i yazılarıyla yeniden yaşatmaya çalışmışlardır.

“Meydanların Sosyo-Politik Olarak Dönüşümü Üzerine Bir Analiz” yapabilmek amacıyla Taksim Meydanı'nda örneklem tasarımı olarak rastgele yöntemle seçilmiş 75 kişi ile mülakat yapmıştır.

Mülakat sorularına verilen cevaplar aslında düşünce ve duyguları yansıtmaları açısından sadece kişisel bir cevap gibi anlaşılmakla birlikte aynı zamanda açık olan bir durum var ki yaşanan çevrenin ve kültürünün bir yansımasıdır.

Taksim Meydanı'nın sosyo – politik analizi yapıldığında görüldüğü gibi yıllarca üzerinde kararlar alınmaya çalışılmış bir mekândır. Taksim-Levent metro hattının 2000'lerde açılışı bu yıllarda Taksim Meydanı'nı ulaşım açısından canlandıran ve şekillendiren ve büyük ölçüde etkileyen uygulamalardan biridir.

Hem merkezi hükümetin hem de Büyük Şehir ve Beyoğlu ilçe Belediyesi'nin Taksim Meydanı'nın dönüşümüne yönelik 2000'li yıllarda almış olduğu kararlar ve söylemler aşağıdaki bölümlerde ele alınmaktadır. 2002 yılında değişen merkezi iktidarla belediye-merkezi iktidar çatışması yerine siyasi iktidar ve alınan kararların onanması şeklinde bir süreç başlamış olduğunu görmek mümkündür. Örneğin 2017 yılında Taksim'e Cami yapılması için *İstanbul 2 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu*'ndan onay çıkması da bu siyasi istişarenin bir göstergesidir.

Öyle görülüyor ki meydanın dönüşümü sonrasında yani tüm Tarlabaşı dönüşümü vs. sonrasında İstanbul sosyo-politik olaylarda önemli bir yer edinmiş olan Taksim Meydanı'nı yani kamusal alanı kaybetmiş, onun yerine Aksaray

Meydanı gibi yok olmaya, meydansız kalmaya mahrum bırakılmış bir Beyoğlu semti olacaktır.

Bu araştırma kapsamında değerlendirmelerimizi bitirirken son bir konuya dikkat çekmek istedik. Araştırmamızın büyük bölümünü yaptığımız saha çalışması sırasında dinlediğimiz tanıkların anlatıları oluşturuyor.

Gerek 1977 1 Mayıs'ı, gerek Gezi Olayları sürecinde ve 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde miting alanı olan meydanlarda ve Taksim Meydanı'nda birtakım olaylara tanık olanların tanıklığını, kaybettiklerimizin anısına ve tanıklığına saygıyla, görüşmelerin analizleri kısmında vereceğiz.

4.1. Bir Meydanın Sosyo- Politik Anlamı Üzerine: Taksim Meydanı

Kentsel mekânlar tarih boyunca üretim, yeniden üretim ve mekânsal dönüşümün gerçekleştiği ve aynı zamanda bunları gerçekleşmesini sağlayan farklı toplumsal süreçlerin olduğu alanlardır. Kentlerdeki bu mekânsal dönüşümde sermaye birikim süreçlerinin önemli rol oynadığı düşünülmektedir. (Şengül H. T., 2009, s. 16)

Kentsel mekân olan meydanlar tarihsel süreç içerisinde ticari işlevi olan pazar meydanı, eğlence ve politik mekân olmalarının yanında ayrıca dini işlevi olan kilise, cami meydanı gibi çeşitli işlevsellikler amacıyla da kullanılmışlardır ve tarihsel süreç içerisinde dönüşüm geçirmişlerdir.

Kamu meydanlarından olup İstanbul'da ideoloji mekân bağlamında Taksim Meydanı'na baktığımızda, ilk olarak devlet planlaması ile düzenleniyor ve devlet eliyle inşa ediliyor, yukarıdan aşağıda bir belirleme var iken sonraki yıllarda Taksim bölgesine yakın olan yerlerde bilhassa Şişli civarında olan büyük sanayi alanlarında çalışmak amacıyla Anadolu'dan gelen işçi göçü ile birlikte 1960'ların sonunda örgütlü ve örgütsüz olarak direniş mekânı ve mücadele alanı haline geliyor, toplumsal sınıflar burada 1977'de emperyalizme, kapitalizme dur diyebilme için bir bedel ödemişlerdir. Aşağıda 1977 ve 78'de Taksim Mitinglerine katılmış olan Yüksel Ergen Bey'in sadece o dönemlerde katılmış olduğu sendikal hareketlerle, mitinglerle

ilgili oluşturmuş olduğu odasından 1977 ve 1978 mitinglerinden görüntüler. Şu anda yaşı el vermediği için Taksim Meydanı'na gidemiyor ise de odasında ki özel mekânlarda Taksim'i yaşıyor hala.

Fotoğraf 14: Yüksel Ergen Beyin Taksim Meydanı Üzerine Evinin Komple Bir Odasından Kareler

Kaynak Melek Toprak

Dolayısıyla üçüncü bölümde de aktardığımız üzere Taksim Meydanı iktidar eliyle sadece iktidarın kendi kutlama ve gösteri mekânı iken 1970'lerde toplumsal hareketlerin meydanları kullanmasıyla 1 Mayıs alanına dönüştüğünü ve politika yapılan bir alan haline geldiğini görmekteyiz.

Sonuçta Taksim Meydanı birçok önemli toplumsal olaylara ev sahipliği yapmış, devletin ve halkın yaşamında önemli olayların merkezi olduğu anlaşılır. Yapılan mitinglerde sermaye birikimine ve kapitalizmin önüne geçilmemiş gibi olsa da aslında farkında olmadığımız birçok özgürlük, eşitlik, insan hakkı gibi birçok

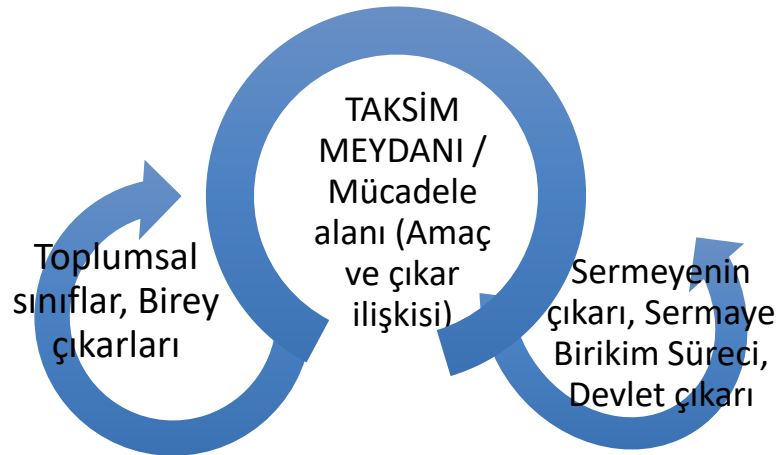
kazanım elde edilmiş olabilir ve sol hareket içerisinde başlayan farkındalık az da olsa bu meydan aracılığıyla toplumsal belleklerde yer edinmiş olabilir.

Fotoğraf 15:Taksim Meydanı'nda Resmi Geçit Töreni

Kaynak:Bilsel,2010s.358

Bir meydanın sosyo- politik anlamını yukarıda ki bağlam üzerinde düşündüğümüzde Taksim Meydanı'nı da bu bağlama oturtabiliriz.

Politik olan aynı zamanda toplumsaldır. Mekânın toplumsal olması üzerinden meydanlarında toplumsal olduğunu ve bilhassa 1976-1977’de toplumsal grupların meydanlarda iktidarlara karşı bir ses duyurma mücadelesi içerisinde oldukları göz önünde bulundurulursa bu meydanın sosyo-politik yapısını, toplumsal grupların sembolik bir mekânla mücadelelerini gerçekleştirdiği görülmektedir. Taksim Meydanı’nın aynı zamanda Habermas’ın kullandığı kavram nazarında kamusal alan olduğunu da belirtebiliriz.

4.1.1. Güç Ve Mücadele Alanı Olarak Meydanlar:

Taksim’den Yenikapı’ya

Eski Yunan kentlerinden bu yana, törenlerin yapılacağı eksenler oluşturmak ve yolları anıtsallaştırmak, büyük toplumsal olayların cereyan edeceği alanlar yapılmak istenmektedir, bu amaçlar doğrultusunda anlaşılmaktadır ki “kent planlaması asla politik ya da toplumsal amaçlardan yalıtılmış değildir.” (Kostof, 2011, s. 21) Bu doğrultuda mekânsal örgütlenmeler aslında politik amaçlar içerdiği için ve o mekânda ağırlığını koymaya çalışan egemenler ile mekân üzerinde yaşayan halk toplulukları ile arasında daima bir mücadele vardır.

Bu mücadele mekânsız değil aksine bir mekân üzerinde gerçekleşmekte ve güç gösterisi karşılıklı sergilenmeye çalışılmaktadır. Taksim Meydanı’nda yapmış olduğumuz mülakatlarda 62 yaşındaki görüşmeci mekânda ki güç durumu şöyle ifade eder:

“Şehir öyle bir yer ki, güç barındırıyor her yerde. Gücün varsa yaşarsın... Aslında bu Taksim’in her bir noktasında güç vardır... Bakın şu kestane, simit satanların bile güçleri vardır.” (Erkek, 62 yaşında-08.09.2016)

Mekân, Kültür, İktidar kitabının girişin de Ayşe Öncü ve Petra Weyland’ın da belirttiği üzere kentlerin silüetini tanımlayan anıtsal mimariler, hâkim iktidar biçimleriyle şekillenmiştir. Örneğin 20. yüzyılda Sovyet kent mimarisinde devasa meydanların yapılmış olması gibi (2007). Son zamanlarda yapılan meydanları da Öncü ve Weyland’ın hatta yukarıda aktardığımız Kostof’un söylediği kent planlamasının sosyo-politik amaçlardan yalıtılmış olmadığı söyleyebiliriz.

Bu bağlamda Taksim Meydanı hakkında 2000’li yılların değerlendirmesini yapacak olursak; hakim iktidar dönemlerinde anıtsal mimariler yapılmaya çalışılmaktadır. Örneğin bu yıllarda Taksim Meydanı’na Cami yapılma fikrinin gündemde yer tutması, diğer taraftan Cumhuriyetin ve modernleşmenin sembolü olan Atatürk Kültür Merkezi’nin kullanım dışı kalması ve restore edilmemesi de hâkim iktidarın mekân üzerinde ki politik tutumunu göstermektedir.

Fotoğraf 16: Yenikapı’dan 15 Temmuz Sonrası Görüntüler Deniz ve Otoban Sınırları Arasında.

Kaynak: Google

Taksim Meydanı’na alternatif önerilen Yenikapı Meydanı’na baktığımızda sahilde doldurulmuş bir alan ve bir tarafı zaten deniz olması dolayısıyla insandan yalıtılmış bir mekândır. Yenikapı ve Kazlıçeşme miting alanını gibi alanların sadece iktidarların kendini göstermek için inşa ettikleri bir yerdir. Birilerinin o bölgeye hususi olarak gitmiş ya da yapılmış olduğu gibi otobüslerle hususi götürülmüş olmasıyla sadece arenada iktidarın dikta ettiği konuşmaları dinleyen kitle ve bir tarafta deniz bir tarafta otobanla bağlantısı halktan kopmuş ve hâkim iktidar eliyle şekillendirilmiş bir meydan olduğunu söyleyebiliriz.

“Taksim Meydanı diğer meydanlardan farklı mıdır ve eğer farklı ise neden?” diye sordüğümüz da; görüşmecilerden bazılarının ifadelerine yer vererek umuyoruz ki bazı vatandaşların Yenikapı Meydanı yerine neden Taksim Meydanı’nın miting alanı olması konusunda ısrarcı olduklarını anlaşılır kılabiliriz.

“Diğer meydanlardan bazıları sonradan, çıkmadan yapılan, miting için meydanlar. Miting alanı mesela Kazlıçeşme gibi. Ben Davutpaşa tarafında

30 küsur sene oturmuş birisiyim, orası sadece Taksim'in imajını silmek için yapılan çakma bir meydan, sadece Taksim'e alternatif olarak oraya yönlendirmek için, Taksim'i unutturmak için yapılmış olan bir meydan. AKP yanlıları için açılmış olan bir meydan; çünkü insanların Taksim'e geldiği gibi değil belediye otobüsleri ile bedava gittikleri bir yer.” (Kadın, 59 yaşında-26.09.2016)

Görüşmecilerimizden bazıları ise Taksim Meydanı'nda her çeşit insanın olduğunu ve diğer meydanlarda bu kadar çeşitliliğin olmadığını söylerler:

“Burada her çeşit insanı buluyoruz, diğer meydanlarda yok. Tabi tarihsel olarak farklı yeri ve önemi var.” (Kadın, 28 yaşında-08.09.2016)

Lefebvre de mekânın “İktidar mekânı olarak kurulması, içinde doğan çatışmalar nedeniyle muhtemelen kendi yok oluşuna yol açtığından bahseder. ...Her şey bu mekânın içinde ve üzerinde kendini duyurur, söylenir ve yazılır. Oysa söyleyecek pek az şey vardır; yaşanacaklar ise daha da azdır. Yaşanan, ezilir. Tasarlanan baskın çıkar.” (Lefebvre, 2014, s. 79) *Taksim'in tarihsel olarak dönüşüm süreci* başlığı altında 3. Bölümde anlattıklarımız üzerinden Taksim Meydanı'nın oluşumunu ve son yıllarındaki dönüşümünü Lefebvre'nin yukarıdaki bağlamında düşündüğümüzde iktidar mekânı olarak kurulan bir mekânda söylenecek bir söz olmadığını bir anlamda politik olarak sessizliğin olduğu, belirli yıllar sadece resmi törenler için kullanıldığı aşikârdır. Görüşmecilerimizin anlatımlarına da baktığımızda örneğin Bursalı bir görüşmecimiz Taksim Meydanı'nın kendisi için herhangi bir şey ifade edip etmediğini sorduğumuzda Taksim'in yasak ve güç mekânı olduğundan bahsediyor:

“Taksim Meydanı deyince aklıma benim için önemli günlerde yasak geliyo. Taksim deyince ulan yine yasaklanır, öyle de oluyor ama. Adaleti değil, daha çok gücü temsil ediyor. Burada hükümet bir miting yapmak istediğinde burda yapıyor; çünkü güçlü bir yer burası, halk istediğinde yapılamıyor. O yüzden gücü temsil ediyor yani. Bizim himayemiz, bizim gücümüz. Bana onu anımsatıyor” (Erkek, 33 yaşında-09.09.2016)

Lefebvre “Yaşanan, ezilir. Tasarlanan baskın çıkar.” demiş olsa da aslında her zaman her durumda tasarlananın baskın çıkmadığını da yine vatandaşlardan birilerinin meydanlarda meydan okuduğunu mülakat yapmış olduğumuz kişilerin şu sözlerinden değerlendirebiliriz:

“Tabii geriye dönüp bakıldığında çok anı biriktirdiğimiz içinde buraya geliyoruz. Mesela patlamanın psikolojisini içimizde hala hissediyoruz; ama yine de geliyoruz buraya. Belki de onlar bizi buraya çekiyordur ne kadar şey yaşasak da burayı seviyoruz. Patlamada olsa biz yine burayı seviyoruz ve geliyoruz bu bizi engellemiyor. Belki de onlar bizi çekiyor, belki de diyoruz ki: Burayı patlatıyorsun; ama ben yine gezebiliyorum burada ve patlama benim için bir şey ifade etmiyor. Meydan okuyoruz. 15 Temmuz'da nasıl ki ben gidip işyerimi açtıysam beni engelleyemezsiniz dediysem bu da onun gibi bir şey.” (Erkek, 30 Yaşında-19.09.2016)

“Sonuçta Türkiye'nin merkezi burası, en çok insanın gelip geçtiği bir yer, basın bulunduğu bir yer, burada bir şey yapıldığında anında Türkiye'nin her yerinde görülmesi yüksek. Geçmişten beri de burası kullanılıyor, ben eskiden burada otururdum, her Cumartesi, Pazar bir gösteri olurdu yani. Birde belki bir gelenek gibi bir kesimin sembolleşmiş meydanı oldu herhalde, 1 Mayıs olsun başka şeyler için olsun bu yüzden burası tercih ediyor, insanlar kendilerini burada ifade ediyor. Özgürlük meydanı olarak görülüyor.” (Erkek, 33 yaşında-09.09.2016)

Aslında yukarıda görüşmecilerin belirttiği önemli bir durum var, hala vatandaşlar devletten ümitli ki meydana çıkıyor, devletin vatandaş için bir şey yapacağını, eylemlerini dikkate alacağını düşünüyor. Öyle ki vatandaşların meydana çıkıp eylem yapmaları devlet için değerli bir şey olmalı. Asıl meydanlar boş kaldığında demokratik hakların devlet tarafından vatandaşa verilmeyeceği ve yürüyüşlerin, mitinglerin bir işe yaramayacağı duygusuna varıldığı anda aslında tehlike çanları çalıyor, herkes kendi hukukunu yazma ve farklı mücadele yollarına girişme ihtimali ortaya çıkıyor. Örneğin artık mücadele vermediği ifade eden görüşmecimiz bunu şöyle dile getirmektedir:

“...Mücadele de ben dikkat ettim cumhuriyet tarihinde hep bedeli sol kesim ödiyor. Bütün mücadelenin sonunda elde edilen kazanımları diğer taraf elde ediyor. Mesela Deniz Gezmiş idam edildi, Yusuf Aslan Hüseyin İnal falan ne oldu, mesela hiç kendileri bir şey kazanmadı. Ben bu ülkede bir şeyleri değiştirmeye çalışıyordum, şimdi artık hiçbir zaman ümidim yok” (Erkek, 20 yaşında- 26.09.2016)

Saha araştırmamız sırasında görüşmecilerimizden hemen hemen hepsi Taksim Meydanı'nın özgürlük meydanı olduğunu dile getirmiş ve zaman zamanda sol kesim üzerinden meydanın kimliğine vurgu yapılmıştır. Geçmişte 1 Mayıs 1977'de ve nadiren de olsa Gezi Olayları'nda yaşananlardan dolayı meydanın önemli olduğunu belirttiler.

Görüşmecimiz Taksim Meydanı'nın ifade ettiği anlama şöyle vurgu yapmıştır: Taksim Meydanı: *“özgürlük başka hiçbir şey değil, ama mitinglerin filan yapılmasına izin verilmemesiyle kısıtlamayı da yansıtıyor burası.”* (Kadın, 21 yaşında-09.09.2016)

Belirtildiği gibi kimi görüşmecilerimiz ise özgürlükle birlikte yasak ve kısıtlamanın meydanı olduğunu da ifade ettiler. Taksim Meydanı'nın özgürlüklerle birlikte yasaklı meydan oluşunu Milliyet Gazetesi'nde aşağıda manşet başlığı olarak kullanılmış olan *“30 Yıl Sonra Taksim”* başlıklı haberin içeriğine baktığımızda fark edebiliriz. Taksim Meydanı'nda yaşanmış olan 1 Mayıs Katliamı'nın 2007 de 30. Yılı anma töreni ve 1 Mayıs Kutlaması için Taksim Meydanı'na çıkmak isteyen gruplara izin verilmemiş ve Taksim'e ulaşmaya çalışan gruplara tazyikli su ve göz yaşartıcı bomba ile müdahale edilmiştir. Her şeye rağmen DİSK ve KESK örgütlenmesi ile gelen gruplardan bireysel olarak Taksim Meydanı'na giriş yapılabilenler olmuştur. Yaklaşık 50 bin kişilik bir grup varken sadece bin kişisi Taksim Meydanı'na giriş yapabildiği aşağıdaki haber içeriğinde belirtilmektedir.

Fotoğraf 17:30 Yıl Sonra Taksim de 1 Mayıs Kutlaması

Kaynak Milliyet Gazetesi: 02.05.2007- 18. sayfa

2010'lara gelindiğinde, Taksim Meydanı ve çevresinin yapısını etkileyen önemli bazı değişiklikler yapıldığını görmekteyiz. Tarlabası kentsel yenileme ve Taksim Yayalaştırma projeleri gibi.

Oysa ki Taksim Meydanı hakkında çıkmış olan şu karar mevcuttur 2000'li yıllarda *“İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun*

12/03/2001 tarihli, 12665 sayılı kararında da, Taksim Cumhuriyet Alanının, Cumhuriyet Anıtı'yla vurgulanan bir prestij mekânı olduğu belirtilmiş, Meydan; Cumhuriyet Anıtı, Taksim Su Maksemi ve Havuzu, Atatürk Kültür Merkezi, Gezi Parkı ile bir bütün olarak tanımlanmıştır.” (<http://www.hurriyet.com.tr/imza-33lerden-29572020>) Taksim Meydanı'nın neden korunmasını gerektiğini görüşmecilerimizden biri şöyle açıklamaktadır:

“Her ülkenin şimdi ulusal meydanları var, bölgeye veya o yöreye adanmış meydanlar, yapılmış meydanlar var, dünyanın her ülkesinde bunlar mevcut ve o meydanlarda aslına uygun şekilde yıllardan beri korunuyor, korunmaktadır. Bizde bir Taksim Meydanı var ve Taksim Meydanı'nı kuşa çeviriyorlar. Meydanda insanların gelip gezeceği yerler; eskiden Taksim Parkı vardı, mesela orada milletin top oynadığını hatırlıyorum orta yerinde millet gelir de top oynardı, ağaçlık, etrafında da yeşillikler vardı. Millet çocuklarını gezdirirdi.” (Erkek, 65 yaşında-07.09.2016)

Taksim Meydanı, kamusal yani halkın müşterek alanı ve görüşmecilerimizin de belirttiği gibi cumhuriyetin sembolü bir mekândır. Her şeye rağmen Cumhurbaşkanımız Erdoğan, buraya Topçu Kışlası'nı inşa etme amacı içinde ve bu durumda Taksim Meydanı'nın var olan bütünlüğü bozulması söz konusudur.

Akademi camiasından bile bu Topçu Kışlası projesi düşüncesini sorgulamadan kabul edenler vardır ki “mekânsız bir dünyada yaşayıp çalışıyormuş gibi görünürler.” Ayrıca bazılarımızda “... Mekânın biçimlendirilmesinin toplumsal süreçler üzerinde ne kadar derin bir etkisi olduğunu” görememekteyiz, “aslında modern yaşamda birçok güzel ama içinde yaşanılabilir nitelikte olmayan tasarım bulunmasının nedeni de budur.” (Harvey, 2013, s. 29) Muhtemel o ki Taksim Meydanı'na inşası planlanan Topçu kışlası da yaşanılabilir ya da toplumsal faydaya hizmet edebilen bir yapı olmayacaktır, ancak toplumu şekillendirmek ve Taksim Meydanı'nda açıkça görüşmecilerimizin de belirtmiş olduğu gibi politik kimlikleri kırmak amacıyla tasarlanmaya çalışılıyor olabilir.

“Taksim Meydanı bir imaj olmuş durumunda, ama hükümet mi yoksa yönetim mi karar veremedim. Orada ki mekanizma zorbalıkla ortadan kaldırma yönünde, illa kışla yapacağız tutturdukları bir yer. Orası bağımsız olmalı: insanlar istedikleri gibi kullansınlar, ister gelip gösteri yapsınlar isterse gelip konuşma yapsınlar, ya da gelip otursunlar, gençler eğlensin gezsin ya da

çarşıya geçmek isteyenlerin rahatlıkla geçebileceği bir yer olsun.” (Kadın, 59 yaşında-26.09.2016)

Taksim Meydanı’nın politik bir temsiliyet noktası konusunda görüşmecilerin söylemleri meydanın politik bir belleği oluşturduğu göstermektedir. Şöyle ki bir görüşmecimiz meydanın farklılığını dile getirirken geçmişiyile bağlantı kurar:

“Geçmiş, geçmiş. Geçmiş de yaşananlardan dolayı bence diğerlerinden daha farklı. Ne bileyim Kazlıçeşme yapıldı; ama güzel değil, iyi değil; ama burası geçmişiyile özdeşmiş bir yer. Eylemlerin, siyasi organizasyonların yapıldığı yer ve yapılması gereken yer de burası. Ne bileyim Kazlıçeşme, Kadıköy’ü açtılar; ama olmuyor burası gibi. Eylemlerin protestoların, ideolojilerin merkezi konumu burası olmalı her zaman.” (Erkek, 23 yaşında- 08.09.2016)

Elbette bu tasarı ve projelere karşı çıkan kentli gruplar da mevcuttur ve Taksim Meydanı’nın kullanıcısı olarak kendilerine söz hakkı verilmedikleri düşünülmektedirler. Kentli halkı her türlü haktan mahrum bırakan politikalar sadece yaşadığımız coğrafi bölgeye ya da yaşadığımız yüzyıla özgü değildir. Kentli halkları haklarından mahrum etmeleri sonucunda dünyanın farklı bölgelerinde dönem dönem başkaldırıları ortaya çıkmıştır. Örneğin; mülksüzleştirilen kitlelerin yitirdikleri şehri geri alabilmek için, 1871 de Paris’te ayaklanmaların başladığını gördüğümüz gibi 1868 de Paris’ten başlayan Mexico’dan Chicago’ya “uzanan kentsel hareketler de kapitalist inşaat şirketleri ve devlet tarafından dayatılan farklı bir şehir yaşantısı tarif etmeyi amaçlıyordu.” (Harvey, 2013, s. 65)

Taksim Meydanı her zaman geçmişimize de baktığımızda özellikle yakın tarihte yöneticilerin korktuğu bir yer olmuştur, çünkü insanlar daha iyi bir şekilde sesini duyurabiliyorlar, her zaman tedirginlik yaşadıkları yer olmuştur. Aslında bu hukuk mücadelesi arama biçimidir, kimseye zarar vermeden güzel bir şekilde yürüyüşlerini yapan insanlardan bile tedirgin olmuşlardır, çünkü ses duyurmak amacıyla özellikle son dönemlerde önce sosyal medya gelişmeden önce insanlar burada toplanıyorlardı ve konuşmalar yapıyorlardı. Bir şekilde medya kurumları ile iletişime geçiyorlardı, medyatik bir yerdi zaten. Bu sebepten dolayı insanlar Bakırköy Meydanı ya da Çağlayan Meydanı’ndan ziyade burayı tercih ediyorlardı. Eskisi kadar olmasa da yine gerektiği yerde bu meydan halka hizmet edecektir diye düşünüyorum. (Kadın, 32 yaşında-26.09.2016)

Şehirlerin demokratik olarak denetimi değil de son yıllarda şehir hakkı dar bir alana kısıtlanmış durumda, “şehri gittikçe kendi ihtiyaçları ve arzuları doğrultusunda

şekillendirme gücüne sahip, küçük bir siyasi ve iktisadi elitin elinde.” (Harvey, 2013, s. 67) Şayet Taksim Meydanı’na uygulanacak plan bir iktisadi elitin elinde ve onun sözü doğrultusunda olmasaydı bu kadar kentli vatandaşın gösterdiği tepki biraz değerli görülürdü politikacılar tarafından. Bir görüşmecimizin belirttiği gibi “ *bu kadar vatandaş normal bir günde bu meydanda olduğuna göre öyle görülüyor ki önemli bir meydan.* ” (Erkek, 40 yaşında- 09.09.2016)

İstanbul’un nasıl şekillendiğine baktığımızda da şehir inşaat müteahhit firmaların ve ulusaşırı sermayedarların istekleri ve yatırımları doğrultusunda ve bu arada da turistler için pazar alanı olarak şekilleniyor. Oysaki burada yaşayan ve bu kentleri kullanan yerel nüfus söz konusu, bunların mahalli birlikleri söz konusuysen “şehir hakkının giderek özel veya yarı özel çıkar gruplarının eline geçtiğine tanık oluyoruz.” (Harvey, 2013, s. 66) Bununla birlikte Özden’in de belirttiği gibi tarihi bölgelerde de “kültür varlıklarının da giderek daha fazla tehdit altında olduğu görülüyor. Bu gerçeğin kırılma noktalarından belki de ilki, 2005 yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı Kentsel Yenileme Yasası’nın hemen ardından İstanbul’da başlatılan ve hiç kuşkusuz büyük bir rant projesi olarak kurgulanan Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi idi.” (Özden, 2016)

Gezi Sürecinden sonra meydanlarda ve Taksim Meydanı’nda bellekleri etkileyen önemli olaylardan biri de 15 Temmuz darbe girişimi olayıdır. Görüşmelerde Taksim Meydanı, bellek mekânı ve meydanın sosyo-politik oluşu ve güç alanı olarak diğer meydanlardan farklılığını şu şekilde dile getirdi:

“Farklı, çünkü kan aktı burada ve ondan beri bir şekilde her eylem döneminde hareket kabiliyeti, düşünce ve özgürlüğü kısıtlanmaya çalışılmaktadır. Bunları düşündükçe o anma etkinliğinin burada gerçekleşmesi, özellikle burası için, bir şeyler almak için, bir bedel ödendiği için insanlar kendi siyasal ve kendi görüşlerini açıklarken bir bedel ödemişler, hangi görüşten olursa olsun onların düşünceleri görüşleri kısıtlanmaya çalışılmış aynı zamanda. Gezi Parkı ile birlikte artık tamamen sol kesimin şeyi gibi olmuş, meydanı gibi olmuş burası. Dikkat ederseniz de son 15 Temmuz Demokrasi eylemlerinde de neticede Kemal Kılıçdaroğlu’nun eylemleri burada yapıldı, diğerleri Yenikapı’da yapıldı. Dediğim gibi Sol kesim için burasının bir anlamı var. Üstelik Demokrasi Mitingi ile birlikte Kemal Kılıçdaroğlu’nun mitinginin burada olması yeni bir anlam kazandırıyor bence.” (Kadın, 29 yaşında-19.09.2016)

Ana muhalefet partilerinden Cumhuriyet Halk Partisi genel başkanı Kılıçdaroğlu’nun Taksim’de demokrasi mitingini yapmayı tercih etmesiyle Taksim

Meydanı yeniden bir sol kimliğin mekânı olarak inşasını devam ettirmiştir. Bu durumun sembolik önemini o tarihlerde kolaylıkla fark edemedik, ki belki de iktidar partisi de bunu fark edemedi o tarihlerde; biz ise bir görüşmecimiz belirtmesinden sonra bu durumun farkına varmış olduk.

Meydanların anlamlandırmasına yukarıda ki anlatılar ve bağlam üzerinden baktığımızda bilhassa Taksim Meydanı sol hareketin, işçi hareketinin ve sendikaların (DİSK, KESK vb.) sahiplendiği bir mekândı. 1977 1 Mayıs ve ara dönemlerde gerçekleştirilen mitingler ve Gezi Olayları ile düşünürsek, İstanbul'un kendi tarihi kadar renkli olduğu görülmektedir.

Toparlayacak olursak, Taksim Meydanı zaman zaman iktidar tarafından marjinal grupların toplandığı bir yer olarak görülürken, 15 Temmuz'dan sonra CHP'nin yapmış olduğu miting de muhalefet partisi dışında, iktidara yakın olan grupların ve her gruptan insanın miting için bulunduğu yani meydanda bir anlamda ufak bir kırılmanın olduğunu düşünebiliriz. Bu kırılmanın meydanı daha da kamusal bir mekân haline getirmesinden dolayı güzel olduğu düşüncesindeyiz. Ancak öyle sanıyoruz ki bu bir anlık bir kırılma ya da 15 Temmuz'dan sonra demokrasi mitingi için izin verilen bir alan oldu. Başka mitingler için yeniden izin verilir mi veya vatandaşlar izin istemeye gerek duyar mı bilinmez.

4.1.2. Taksim Meydanı'nın Çakıl Taşları

Yaşanmış olan toplumsal olaylar Taksim Meydanı'nın anlamını o kadar göreceli ve değişken kılmaktadır ki belki de o meydanda olsaydık o anda; ya da o meydanda olmasaydık o an da neler değişmiş olabilirdi. Ya da hiç yaşanmasaydı o olaylar orada. Bu anlatmaya çalıştığımız durumu Calvino'nun *Görünmez Kentler* Adlı kitabında Marco Polo'nun Tatar İmparatoru Kubilay'a sunduğu gezi notlarını, karşılıklı konuşmalarını aktararak Taksim Meydanı üzerine birlikte düşünmeyi deneyelim. Şimdi Marco'nun dediklerini dinleyelim:

*“Bir kente girer Marco; bir **meydanda**, birinin, geçmişte kendisinin olabilecek bir yaşamı ya da bir **anı** yaşadığını görür; çok zaman önce, zamanın içinde durmuş olsaydı, ya da çok zaman önce, bir yol sapağında, saptığı yola değil de onun tam karşısındakine sapsaydı ve uzun zaman*

*dolaştıktan sonra dönüp o **meydandaki** o adamın yerinde durmuş olsaydı, orada, o **meydanda** o adam değil, kendisi olabilirdi...”* (Calvino, 2014, s. 76)

Öyle ki yukarıda Marco’nun düşündüğü gibi mesela 1 Mayıs 1977’de Taksim Meydanı’nda orada, yaşanan katliam sırasında o anda herhangi birimiz olsaydık ne düşünür ve şu an meydana nasıl bir anlam yüklerdik. Ya da 15 Temmuz gecesi Cumhuriyet Anıtı’nın önünde bekleyen emir altındaki bir asker olsaydık. Bunun gibi Taksim’de herhangi bir olayda meydan da olmayanlarca ya da meydana ilk kez ayak basmış olanlarca Taksim Meydanı farklı anlamlar farklı an-ı-lar ifade etmektedir. Mülakat yaptığımız kişilerden Taksim Meydanı’nda ilk kez bulunanlar için Taksim Meydanı bir anı ifade etmektedir, bu hem taze bir anı hem de şu anı ifade etmektedir. Bu durumu görüşmecilerimiz ne tür ifade ediyor diye baktığımızda şu cevaplar verilmektedir:

“Ben ilk defa geliyorum Taksim Meydanı’na, kişisel olarak bir anlamı yok, ama benim için adaletsizliği temsil ediyor Taksim Meydanı. TV’den gördüğüm kadarıyla hep TOMA’ların, kavganın, çatışmaların olduğu insanların bura için savaştığı bir yer olarak benim gözümde canlanıyor. Gerçekten de çatışma yani.” (Kadın, 22 yaşında-09.09.2016)

Taksim Meydanı’nın kırılma noktası ve yaşanan büyük olaylardan biri olarak 1977’den sonra belki de en büyük toplumsal olay Gezi Parkı olayıdır. 2013 Gezi Olayları’na kadar, İstanbul dışından çoğu kişi tarafından Taksim Meydanı’nın yanında Gezi Parkı olan bir yer olarak bilinmediğini söyleyebiliriz.

Araştırmamızı okuyan, ama Taksim Gezi Olayları hakkında fazla bir fikri olmayan okuyucular için belirtmek gerekir ki her olay ardından olduğu gibi Gezi Olayları da her yurttaş için hafızalarda farklı yer aldıdır. Gezi Olayları’nın başlangıç noktasını kısaca şöyle açıklamamız mümkündür:

Çevreci hareketlerin yıllardır özellikle HES’lere karşı tepkisini medyadan takip etmekteydik; ama bu tepkilerin en büyüğü Taksim’de Yayalaştırma Projesi ve Topçu Kışlası’nın yapılması için Gezi Parkı’ndaki ağaçların kesilmesi söz konusu olduğunda Taksim’e akın ettiklerinde gördük. Başlangıçta insanların Gezi Parkı’ndaki her bir ağaca sarılarak oradaki ağaçları beklediklerini, nöbet tuttuklarını medyadan da biliyoruz.

Taksim Gezi Olayları üzerine çok konuşulmuş ve birçok tartışma yapılmış ve halen de araştırmalar yapılmaya devam etmektedir. Buna rağmen Gezi Olayları tam olarak açıklanamamaktadır; bunun birkaç sebebi olmakla beraber katılanların çok farklı siyasi gruplardan olması ve ayrıca sınıf temelli olmaması yani, farklı sosyo ekonomik sınıfı olan kişilerin olaylarda yer alması olayların sosyolojik olarak da açıklanmasını güçleştirmektedir. Dış güçlerin etkisi, ekolojik hareket gibi nedenlerde açıklayan kişiler mevcut. Bu çalışmada ‘Gezi Eylemlerinin başlangıcını’ mutlak tek bir sebebe dayandırma iddiamız yok; ancak toplantılardan, konferanslardan ve gezi üzerine yazılmış olan bazı kitap ve makalelerden değerlendirmelere bakacak olursak; örneğin 4 Ağustos 2013’te İstanbul’da düzenlenen *Biz Yüzde 99’uz* toplantısının katılımcılarından Ahmet Tonak’ın toplantı sonrası değerlendirmesine göre Taksim Meydanı ve Gezi Parkında başlayıp ülke çapında yaygın bir isyana dönüşen hareket asıl olarak çalışanların, emeği ile geçinenlerin, işsizlerin ve çocukların başkaldırısı idi. (Tonak, aktaran; Özatalay, 2014: 171) Bu isyanın kime karşı olduğunu anlamlandıracak olursak ise; toplumun yüzde 99’unun emeğini sömüren, “en zengin yüzde 1’ini oluşturan ‘para babaları’ ve onların siyasal” temsilcilerine karşıydı. (2014:177)

Örneğin 2013 yılında görüşme yaptığımız çevrecilerden Doç. Dr. Sevim Budak’a göre Gezi Olayları’nın başlangıcı ekolojik bir hareket olarak yani kentsel çevrenin korunmasına yönelik başlamıştır. (Budak; görüşmeyi yapan; Toprak)

Bugün ekoloji deyince çevrenin korunması herkesin dilinde dolaşıyor ama; burada söylenmek istenilen Guattari’nin *Üç Ekoloji* kitabında Akay’ın önsözde de yazdığı gibi ekolojiyi hem bilimsel, hem de ekonomik ve sosyal ilişkileri içerisinde düşünmek ve ele almaktır. Ekosistem, çevre ekolojisi teriminin yerini almalı ve sadece doğa kirlenmesi olarak değil, her türlü vicdani ve bilincin kirlenmesinin önüne geçilmelidir. (Guattari,1990:6-7) Gezi eylemleri sadece çevre kirlenmesinin değil, belki de Guattari’nin de söylediği gibi aynı zamanda düşünce ve etik kirliliğine karşı da bir isyandır.

Gezi Eylemleri başlangıcından sonra Taksim Meydanı’nda vuku bulan şiddet görüntülerine ana akım medya televizyon ve radyolar çok yer vermemiş olsa da sosyal medyadan ve sonradan bazı medya organlarından öğrenme imkânı bulmuş,

durumdan haberdar olan vatandaşlar Taksim Meydanı'na ulaşmak üzere yollara dökülmüşlerdi.

İnsanları bir şekilde kitlesel harekete geçirme gücü olan sanatçılardan Gezi Olayları'na destek veren; Şebnem Ferah, Selçuk Yöntem, Halit Ergenç, Kenan Doğulu, vb. sanatçıların Twitter, Facebook gibi sosyal medya hesaplarından tüm Türkiye'nin şehirlerinde geniş çaplı etki uyandırmasını sağlamıştır. Gezi Parkına destek veren ve vermeyen sanatçılarında çatışma yerine diyaloglu savundukları ve sağduyulu olarak hak arayışı için eylemde olduklarını sözlerinden, mesajlardan ve iktidara yazmış oldukları mektuplardan çıkartabiliriz.

Aslında İstanbul Taksim Meydanı'ndaki polis şiddetiyle ve olağan üstü halle karşılaşanlar sadece 2013'te "ağaçları korumak için meydana inmek" isteyenler değil; aynı zamanda bugünlerde de özgürlük arayışlarına devam edenlerdir ve de sadece özgürlük ve belirli haklar için de miting düzenleyenler de aynı durumla karşılaşmaktadır (Özpetek, 2014, s. 112).

Taksim Gezi Parkı Eylemleri'nde polis şiddetinin biçimi, oranı, gücü hakkında da çok tartışmalar olmuştur. Agamben'in "olağanüstü hal" temasından çıkış yaparak ve görüşmecilerin getirdiği farklı yorumlara yer vererek devam etmek isteriz.

Agamben "Olağanüstü halde devlet var olmayı sürdürür, hukuk ortadan kalkar." diye belirtiyor. (2008, s. 44) Taksimde de devlet varlığını bir şekilde şiddetle devam ettiriyor; ama nice hukuksuzluklarla ve insanlık suçuyla birlikte devam ettirmeye çalışıyor. Olağanüstü halde, aynı zamanda her devlet, egemen, yasayı askıya alarak, yasasızlık dönemine geçiyor. Yasanın olmadığı yerde ise Taksim Meydanı gibi nice meydanlar, nice mekânlar yasa boğuluyor. Görüşmecilerin de tanık oldukları üzere, egemen tarafından pankart taşıyan bir vatandaş sınır çizgisinde kalıyor. Hukuki olana ve olmayana, yasa (nomos) ve yasasızlığa (anomos), olağan ile olağandışılığın (istisnanın) içeriğine, meşruluğuna, hem ölümün hem de yaşamın eşiğinde durmasına, nerede olması gerektiğine, öldürülebilir olup olmadığına, ya da halkın nerede, ne zaman miting yapabilir olduğuna egemen karar veriyor.

15 Temmuz darbe girişimine karşı yapılan demokrasi mitinglerinde meydanları düşünürsek; ya da iktidar tarafından marjinalleştirilenlerin bulunduğu

Gezi Olayları'nın yaşandığı Taksim Meydanı'ndan demokrasi mitinglerinin düzenlendiği Taksim'e baktığımızda; 15 Temmuz öncesi 1 Mayıs Kutlamaları için izin verilmeyen ve miting alanı olarak yasaklı olan meydan izin verilen ve miting için kullanılan bir meydan haline dönüştüğünü görmekteyiz. Hatta güvenlik sebebi ile toplanma hakkı bile yok iken vatandaşların 15 Temmuz sonrası tüm kent meydanlarında darbeye karşı demokrasi mitingleri başlatıldı.

Taksim Gezi Parkı'nda yaşanan olaylarda da egemenin halka yaşattıklarının neticesinde olağanüstü hal ortaya çıkmış, Taksim Meydanı'nda Gezi Parkı'nı korumak isteyen kişilerle egemen güçler arasında çatışma yaşanmıştı. Taksim Gezi Parkı direnişine katılmış tanıklardan birinin Tuğçin'nin ifadeleriyle anlatırsak:

“O ekibi gördük biz ve gitmemiz lazım, gidelim. Bir de etrafınızdakilere, bizim çocuklara da yardım etmek istiyorsunuz yani, elimizde gözlerimize sürdüğümüz püskürtmeli spreyleyler var. Polislerin geldiğini gördük bir anda nasıl gaz attılar inanamazsınız. Beş bin kişinin aynı anda otuz saniyede o çay bahçesinden yukarıya Taksim'e çıktığını düşünün! Ve arkanızdan polis geliyor ve portakal gazı sıkıyorlar! Ben ilk defa portakal gazı yedim Dolmabahçe'de, şöyle dedim “Allah'ım ben Ölüyorum! Ölüyorum... dedim.” Eliniz ayağınız kesiliyor falan, bir de üç bin kişinin aynı anda tırmandığını düşünebiliyor musunuz? Bağırانlar, çığlık atanlar, ağaçları tutup çekmeye çalışıyor falan, bir ara soluğum çok kesildi, kendimi bıraksam mı dedim. Bir jopun beni sıyırdığını, gaz atıldığı için bir bulanıklık oldu, gördüm. Arkadaşım bana çok yardımcı oldu, dursam gideceğim, hiç durmadan tırmanıyorum ve öksürüyorum. ‘Tuğçin sakın durma, kendini bırakma!’ diye bağıırıyordu. Bende arkadaşşıma aynı şeyleri söylüyordum.” (Tuğçin, 23 yaşında- 20.12. 2013)

Bu çatışmalarda egemenin bellekte bıraktığı acıları görmekteyiz. “Çatışmalar sadece çeşitliliği kabul edilen öznel değerlendirmelerden değil, farklı durumlarda zaman ve mekânın farklı nesnel maddi özelliklerinin toplumsal hayat için önem taşıdığı düşünöldüğü için patlak verir.” (Harvey, 2012, s. 231) Taksim Meydanı bu gibi noktalarda toplumsal gruplar için ayrıca önem taşımaktadır.

4.2. Taksim Aksaray'laşıyor

Aslında Meydanların sosyo-politik olarak dönüşümlerine baktığımızda Taksim Meydanı'nın Aksaray Meydanı'na benzer bir dönüşüm içerisinde olduğunu fark etmekteyiz.

Taksim Meydanı ve çevresinin Aksaray'a benzemesi süreci iktidarın politik kararlarıyla birebir ilişkisi vardır. Şöyle ki Tarlabası dönüşüm Projesinden önce yıllardır Taksim Meydanı ve çevresi iktidar tarafından damgalanan bir alan olduğu ve belki de bu yolla değersizleştirmeye çalışıldığını, âtıl bırakmak için kullanılan pislik vb. söylemlerle temizlenmesi gereken bir alanmış gibi kurulan bize aktarılan bir söylem vardı. Üretilen bu söylem ile üzerine kurulan projelerin meşrulaşmasını ve günümüzde de dönüşüm alanı haline getirildiğini fark etmekteyiz. (Bkz. fotoğraf 18) Aşağıdaki emlak haberinde *Tarlabası 360 mimarisi ile Körfez yatırımcısını etkiledi*" başlığı altında Tarlabası'nın Katarlı yatırımcıların ilgi odağı haline geldiği belirtilmektedir. Henüz bu şekilde gösterildiği şekilde ışıltılı bir hal almamış olsa da kaderinin ne olacağı ve kesin olarak ne şekilde bir dönüşüm geçireceği şu anda meçhul. Katar gibi zengin Orta Doğu Ülkeleri'nden gelecek olan petrol zengini göçle birlikte gelen nüfusa yerleşim alanı olmaya başladığı söylenebilir. Bu bölge de gerçekleşmekte olan Tarlabası yenileme, dönüşüm projesi kapsamında bu ülkelerin insanların taleplerini artırmak, rezidans ve ofis olarak ya da farklı bir ticari ilgi alanı oluşması için TV'lerde ve fuarlarda reklamlar yapılmaktadır.

Kabul edilmiş olan Kentsel Yenileme projeleri ile Taksim çevresi ve Meydanı Ortadoğu halklarından Suriye'lilerin mekânı haline geliyor, yaşam alanı olarak bir topluluğun barınması ve bölgede bulunmasının önünün açılması yine politik olarak alınan yasal düzenlemelere bağlı olarak gerçekleşiyor. Dolayısıyla bu arka planda düşündüğümüzde, şu anda Taksim'de Arapların, Suriye'den gelenlerin mekânları doldurması bu da politik bir dönüşüm süreci ile ilgilidir. Bu süreç kuşkusuz mekanda toplumsal bir dönüşüme de neden olmaktadır, var olan bazı etnik topluluklar bu bölgeden taşınırken farklı etnik toplulukların yaşam alanı haline gelmektedir.

Fotoğraf 18: Tarlabası dönüşümden sonra

Türkiye'nin kamu-özel sektör ortaklığında gerçekleşen ilk ve en büyük kentsel yenileme projesi Tarlabası uluslararası platformlarda da yatırımcıların yoğun ilgisiyle karşılaşılıyor. Proje 26-28 Nisan'da, Körfez yatırımcıları ile bulunduğu Katar Cityscape'den 100 milyon dolarlık ön anlaşma ile döndü. Diğer taraftan Katar Ekonomi Bakanı Sheikh Ahmed Bin Jassim Al Thani projeyi tüm ayrıntılarıyla inceleyerek detaylı bilgi aldı.

Kaynak: <http://www.emlaktasondakika.com/haber/konut-projeleri/tarlabasi360-mimarisi-ile-korfez-yatirimcisini-etkiledi/113910> (Erişim Tarihi: 15.12.2016)

Taksim çevresinde ve Taksim Meydanı'nda uygulanan projelerle Taksim'in meydan olma özelliği ve belleği yitirtilmeye mi çalışılıyor diye sorarsak; Aksaray çevresindeki dönüşümle Aksaray Meydanı'nın ortadan kaldırılmış olduğu gibi Taksim çevresi dönüştürülerek ve açık alan olan Gezi Parkı'na kışla yapılması olasılığı bu miting alanını ortadan kaldırmaya çalışmak olabilir. Öte yandan daha önce mitinglere izin verilip sonradan yasaklanması bu miting alanının kaldırılmaya çalışılmasının göstergesi olabilir ve Kazlıçeşme, Yenikapı, Çağlayan gibi yerlerin eylem alanı olarak sunulması da makul bir sebep gibi gelebilir. Ancak Taksim hepimizin bildiği gibi birçok mücadeleye ev sahipliği yapmış ve sosyo-politik önemi olan bir mekândır.

Taksim Meydanı'nın 2000'ler sonrası yeni aktörleri ortaya çıkmıştır. İstiklal Caddesi üzerinde pasajlar dışında Demirören gibi AVM'ler yapılmış, ayrıca yine için içinde tarihi Emek sinemasının da bulunduğu sinema salonları yıkılmış yerine Kemer İnşaat'ın 25 yıllığına işletmesini aldığı 'Grand Pera' projesi kapsamında AVM yapımına izin verilmiştir. Kamusal alan dışında yani artık açık alan olan

meydan anlayışından kapalı olan alışveriş merkezleri içinde orta noktaların meydan şekline bürünmesi ile devam eden kapitalistleşme süreci, insanları kapalı alışveriş merkezleri içerisinde tutmak ve buraların orta noktalarını bir meydan gibi düzenlemek üzere görevlendirilmişlerdir. Alışveriş merkezi gibi yerleri kamusal meydan anlayışı içerisinde değerlendirebilir mi?

Örneğin *Çağdaş Alışveriş Merkezlerinde Kamusal Mekan Nitelikleri Ve Mersin Forum AVM* örneği üzerine yapılmış olan çalışmaya baktığımızda insanların boş vakit geçirme eylemi, alışveriş yapma mantığı ve kentsel açık alanlarda gerçekleşen konser, sergi ve gösteri gibi işlevlerin AVM mekânlarında gerçekleştirmesi baz alınarak, günümüz kent sakinlerinin, kent meydanlarını terk ettiği iddia edilmektedir. Sonuç kısmında öneri olarak sundukları üzere bu AVM meydanlarının kent meydanı işlevine bürünmesi ve kamusalılık arz etmesi açısından herkesin kullanımına açık olması gerekmektedir; ancak İstanbul gibi büyük şehirlerde eğer kılık kıyafetiniz biraz marja kaçıyor, bir dilenci kılığına bürünmüş, sokak çocuğu görünümünde iseniz güvenlik görevlileri size dik dik baktığı için zaten gitmeyi arzu etmeyebilirsiniz; ama son kertede halen kent sakini ve belki de o AVM'nin yan tarafında oturuyor olabilirsiniz, ama bu onlarca kameranın bulunduğu alışveriş merkezinin içinde ki bu meydan-vari mekânlar sizin için gözetim altında tutulmak dışında bir kamusalılığı ifade etmiyor olabilir.

Harvey için alışveriş merkezleri metanın sözünün geçtiği bir yer olarak tasarlanmış olan bu mekânlar ticari başarının anahtarıdır. Ayrıca otoriteye karşı istenmeyen herhangi bir olayın çıkmayacağını da gözetim ve denetim aygıtlarıyla (gizli kamera, güvenlik görevlileriyle) garanti altına alır. (Harvey, 2011, s. 206)

Bu bağlamda düşünürsek kent meydanları gibi kamusal alan yerine mekânsal bir iç alanda alışveriş merkezlerinde ki kamusalılığı devam ettirme mantığı üzerine kamusalılık anlayışı topluma empoze edilmeye çalışılıyor. Sermayesi olmayan, alışveriş merkezinde vakit geçirmeye parası olmayan insanların olduğunu, İstanbul gibi metropol bir yer de sokakta yatan evsizlerin olduğu bilinmekte ama görmezden gelinmemektedir. Hatta bu insanlar boş olan Taksim Gezi Parkı gibi kamusal alanlarda oturdukları için, sırf tüketim için ticari amaçla kar peşinde koşan kafelerde, restoranlarda vakit geçirmediikleri için siyasi otoritenin ve sermayedarı rahatsız

etmektedir. Belki de bu nedenle ısrarla burası mutenalaştırılmaya çalışılmakta ve kışla yapımı, sergi salonu yapılmaya çalışılmakta, üzerinde defalarca durulmaktadır.

Burada Taksim Meydanı ve çevresi Tarlabası semti dönüşümü için örnek teşkil eden David Harvey'in *Umut Mekanları* kitabında vermiş olduğu Amerika da yaşanmış bir örnek olayını aktarmak istiyoruz. Otoriter bir belediye başkanı olan Donald Schaeffer tarafından İç Liman'ın Yenilenmesi için özel kamu ortaklığıyla bir girişim başlatılır, bu esnada en harap olan konutlar (kime göre harap olduğu tartışılır) yıkılır, düşük gelirli nüfus başka yerlere gönderilir, buralar daha nezh hale getirilir. Burada "amaç kent merkezine finans hizmetleri, turizm ve 'misafirperverlik' işletmelerini çekmekti." Bunun için büyük miktarda kamu fonu kullanılarak özel-kamu ortaklığıyla oteller yapıldı, özel işletme, kendi bütçesinden yarım milyon koyarak 35 milyon değerinde bir otel edinmiş oldu. Bundan sonra ki süreç İstanbul'da Beyoğlu ve Tarlabası'nda ki mekânsal dönüşümleri anlamlandırmak üzere daha da ilginç. Çünkü otelleri yapılan sermayedarlar bundan sonra da otelleri doldurmak için kongre merkezleri inşa etmeye ve kentin imajını düzelterek daha fazla sermayeyi kente çekmek için yeni stadyuma kamu sübvasyonu verilmiştir. "Yapılan her yeni kamu yatırımı, bir öncekini işe yarar kılmak içindir." (2011, s. 174-178)

Bu döngü ister kamusal alanın parçalanması şeklinde okunsun isterse ulusal bir meydanın değerlerinin ortadan kaldırılışı ya da 1 Mayıs 1977 işçi ayaklanması belleğinin yok edilmeye çalışılması şeklinde okunsun fark etmez her hususta bir sosyo-politik olarak mekânın dönüştürülmeye çalışıldığı tespitinde bulunabiliriz. Refah Partisi döneminde partiden biri tarafından "Bizans surlarını istemiyoruz" denilmişti, (Bartu, 2013, s. 56) buna benzer söylemin bugün hala Taksim üzerinde devam ettiğini söyleyebiliriz; devlete karşı politik eylemlerin yapıldığı Taksim Meydanı her dönem iktidarı rahatsız etmekte ve Taksim'in kamusalılığı alışveriş merkezleri yapılarak, sosyo-mekânsal dönüşümler yapılarak bitirilmeye çalışılmaktadır.

Gülalp'in söylediği gibi Refah Partisi'nin elinde tuttuğu İstanbul Belediyesi tarafından ortaya atılan Taksim Meydanı'na cami yapılması projesi İstanbul dışındaki yerleri çok ilgilendirmeyeceği düşünülen bir konu olmasına rağmen bu proje ulusal çapta bir tartışmaya dönüşmüştü. (Gülalp, 2003, s. 81) Benzer şekilde

2013 yılında Taksim Meydanı'nın bitişiğinde yer alan Gezi Parkı'na kışla ve içerisine AVM projesinde tepkiler ülke çapında sınırlı kalmayarak uluslararası çapta bir tartışmanın ötesinde yankı uyandırdı.

Yukarıda anlatılan bağlamda irdelemeye devam edersek; Taksim'deki projelere karşı tepki mahiyetinde yapılan eylemleri düşündüğümüzde bu tartışma sadece dine karşı muhalefet değil, yani sadece "laik" kesimin gelecek konusundaki tedirginliklerinde kaynaklanmıyor, eğer öyle olsaydı alışveriş merkezi yapılması olayına bu kadar tepki yağmayabilirdi. Buradan çıkartılan sonuç olayın merkezi iktidarlarca kamusal alanlara yani kentlerdeki mekâna, halkın yaşam alanlarına müdahale edilmesi sorunun kaynağıdır.

Bir görüşmecimiz ise Taksim Meydanı hakkında şunları söyler:

"İstanbul deyince Taksim Meydanı ya da İstiklal Caddesini görelim oluyor. Ama kimse Eminönü'ne gideyim demiyor, ya da Sultanahmet'e çıkayım diyen olmuyor, yani önce Taksim'i görüp sonra Sultanahmet'e gidiyor, aslında Sultanahmet belki tarihi olarak çok daha eskidir. Yani bizim kültürümüze daha uygundur gezilip görülmesi açısından, bizde çok önce Sultanahmet'e gidip görmedik; ama bizim yani Türk kültürüne daha uygundur. Taksim Meydanı biraz daha ön sırada yani iyi pazarlanmış ve rant sağlanmış bir yer, ben öyle düşünüyorum." (Erkek, 34 yaşında- 09.09.2016)

Görüldüğü üzere Taksim Meydanı kimilerine göre hala kültürel olarak dışarıda "bize uzak" ama aynı zamanda vaz geçilmez bir meydandır. Dolayısıyla kamusal meydanlara müdahale noktasından aktörler, gladyatörlerin savaşı gibi meydanda savaşa devam etmektedir. Görüşmecinin aktardığının analizini yapacak olursak bir meydan camisi olduğu için ziyaret edilmiyor, eğer meydanda olan camisi için ziyaret edilecek olsaydı İstanbul dışından gelen görüşmecilerin belirttiği gibi önce Taksim'e değil de Beyazıt'a ya da Sultanahmet'e, Aksaray'daki Valide Camisini görmeye gidilebilir, eğer ki insanlar önce Taksim'i gezmek istiyorsa bunun orada gerçekleşen kültürel, sanatsal faaliyetler; farklı eğlence mekânlarının olması vb. farklı nedenleri olabilir. Dolayısıyla Taksim'e yapılacak olan yeni cami de Taksim'in cazibesini artıracak bir şey değil, aksine sıradanlaştıracak bir durumdur. Eğer Taksim Meydanı için gerçekleştirilmek istenen arzu Taksim'inde bir Aksaray ve unutulmuş bir Beyazıt Meydanı haline gelmesi ise bu gerçekleştirilecektir.

Aslında Taksim Meydanı üzerine yapılan projeleri düşündüğümüzde ilk inşasından bu yana Taksimde yıllardır iki taraflı bir gelenek üretilmeye çalışılıyor; Hobsbawm'ın ifade ettiği üzere “eski gibi görünen ya da eski iddiasındaki ‘gelenekler’in kökenleri sıklıkla oldukça yakın geçmişe dayandığı gibi, bazen bu geleneklerin icat edilmiş oldukları da açık bir gerçektir.” (Hobsbawm, 2006, s. 1) Gelenekler, geçmişe referansla, hatta dayatma ile bile olabilir, tek bir kişinin girişimiyle de bilinçli olarak formelleştirme ve rutinleştirme süreciyle icat ve inşa edildiği durumlardır. (Hobsbawm, 2006, s. 5)

Hobsbawm'ın da dediği gibi icat edilen şey halkın hafızasında saklananlardan değil, işi icat etmek olanlarca seçilen, “yazılan, resmedilen, popülerleştirilen ve kurumsallaştırılan bilgi paketlerinden oluşur.” (Hobsbawm, 2006, s. 16) Dolayısıyla belki de hepimizin zihnine bir bilgi paketi yüklenmiş şekildedir: Görüşmecilerimizde belki bizler zaman zaman oluşturulmuş bilgi paketleri üzerinden konuşmaktayız. Mülakat yaptığımız kişilerden biri Taksim Meydanı için şunu resmeder:

Eski bir yerleşim merkezi. Daha sakin bıraksınlar, ben buraya geldiğimde huzurla gelmek istiyorum, eylemlerini rezaletlerini burada yapmasınlar. Herkes savunmak istiyorsa düşünce özgürlüğünü başka yerde de yapabilir bunu. Güvenle gelip gitmek istediğim bir semt olmasını istiyorum. İçeriğe girdiğimde acaba bir halt yenir mi, başıma bir şey gelir mi korkusu olmadan yürümek istiyorum. Eylemlerin burada yapılmasını sevmiyorum. Adaleti hukukla arayabilirler. Başkaldırı ile olmuyor. Açıkçası ülkemizi rezil bir hale getiriyorlar, çünkü her gün birinin başkaldırısını dünya gündeminden duyuyoruz, Taksim'e gelmeye korkuyoruz. Bizim korktuğumuz yere, kendi halkı gelmekten korkarsa, başkası hiçbir zaman gelmez. (Kadın, 28 yaşında 08.09.2016)

Gerek bazı örgütler tarafından 1 Mayıs Kutlamaları için olsun; gerekse Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından 15 Temmuz'da ve sonrasında demokrasi nöbeti için meydanlara davet edilmesi ve bunun demokrasi nöbeti olarak her akşam tekrar edildiği durumlarda bir gelenekselleşme başlıyor, daha önce 1 Mayıs'ların geleneksel kutlama alanı iken Hobsbawm'ın dediği gibi şimdi de demokrasi mitingleri icat süreci olarak bir geleneğe dönüştürülme aşaması geçirdi. Dolayısıyla halkın meydana çıkma durumunu yani herhangi bir durumda bir şekilde meydana “demokrasi arayışı için”, özgürlük için hiç beklenmedik bir anda meydana çıkma geleneğini icat edilebilir. Tüm bu yeni geleneğin icadı esnasında da bayrak, marş, vatan için yazılan yazılar, kitaplar, yapılan makale yarışmaları, camilerde okunan cuma salaları, şiirler

ve marşlar vb. malzemeler bu yeni geleneğin icadı için her hafta düzenli hale getirilmiş olarak, halk farkına bile varmadan amaca uygun olarak kullanılabilir.

Bellekte Kalan izlerle Taksim Meydanı'nı ifade ettiğimizde bazıları için geçmişte çok güzelken şimdi güzel değil, kimleri içinse hala çok güzel.

“Taksim Meydanı buluşma yeridir. Şişli'ye gitmek için ne bileyim Osman Bey'in Rumeli'ye ilk tarafına geçmek için bir geçiş güzergahı. Ne bileyim eskiden alışveriş için olsun hep Taksim'e gelirdik, şimdiki Taksim'i gördüğüm zaman ay Taksim'i ne hale getirdiler demeden kendimi alıkoyamıyorum, berbat bir yer iğrenç; ne yeşili var ne bir şey var. Hala ne olacağı belli değil hala hükümet kışla derdinde, bana hiçbir şey ifade etmiyor, beton yığını yönünden farklı bir şey değil. Türkiye'nin her yerinden gelen insanların bile buluşma yeri, sevgililerin buluşma yeri, insanlar orada buluşurdu, orada buluşmak nostalji gelir; ama öyle idi. Eskiden cep telefonu yoktu, şu saatte; nerede Taksim Meydanı'nda.” (Kadın, 59 yaşında-26.09.2016)

Aslında yukarıdaki bölümlerde de mülakat yaptığımız kişilerin söylemlerinden alıntılarda görüldüğü üzere Taksim Meydanı bir kamusal alan arz ediyor. Bu bölümde de kamusal alan tartışmasını ve meydanın kamusal alanı farklı bir bakış açısı ile sunmaya çalışacağız.

4.3. Kamusal Alan Olarak Taksim Meydanı

Habermas'ın *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* üzerine yaptığı araştırma gibi bu bölümde de kamusal alan olarak Taksim Meydanı'nın dönüşümüne bakılacaktır. Bu bölümde kullandığımız kamusal alan kavramı Habermas'ın kullandığı anlamı ve bakış açısını 1. bölümde açıklamıştık. Kamusal alan olarak görülen Taksim'in kamusal alanı da bu bölümde sorgulamaktayız.

Hepimizin bildiği gibi Antik Çağda köleler ve kadınlar, çocuklar özgür değillerdi. Bu kişiler kamusal alandaki faaliyetlere katılamaz oldukları gibi burada da Taksim Meydanı'nın kamusal alan olma özelliğinde “herkesin olma” özelliği nedir? Taksim Meydanı'nı kamusal kılan şeyler nelerdir? diye merak ettiğimizde; bunları görüşmecilerimizden yaş grubu farklı ve kültürel farklılığı olan iki kadın da benzer şekilde yanıtlar:

“Çünkü özgür bir yer burası. Yani kimsenin kimseye karışmadığı, kimsenin çevirip de arkadaşım siz iki erkek niye böyle dolaşıyorsunuz diye sormadığı, mini eteğiyle bir kızın rahatça dolaşabildiği, kırmızı rujuyla kimsenin dikkat

çekmediği ya da tacize uğramadığı- yılbaşıları hariç- bir yer burası. Özgürlüğü ifade ediyor.” (Kadın, 33 yaşında- 09.09.2016)

“Çünkü bu meydanda çok yaşanmışlık var, tamamen yaşanmışlıklara dayalı olduğunu düşünüyorum ben. Ülke için önemli olaylar meydana gelmiş burada, bu yüzden yani. Ne bileyim 1 Mayıs’lar da yaşananlar ya da yılbaşı kutlamaları da güzel oluyor mesela, taciz olayları dışında. Taksim Meydanı yani kafasına göre herkesin çıktığı, arkadaşlarla takılması hoş bir yer; ama şu da var, şöyle bomba patlama gibi bir korkusu da var insanın, özgür bir ortamda değil şu an. Şimdi istediğin gibi düşüncede paylaşamazsın, sen ters bir şey söyleyecek olsan buradaki insanlar sana tekme tokat dalar bence. Ortam olarak ülkemizin de gündemini aşağı yukarı bildiğimiz için, ama daha önce daha hoştu daha rahattı.” (Kadın, 21 yaşında- 29.09.2016)

Aslında kamusal alan olarak meydanlar üzerinde araştırma yapan birçok araştırmacının Habermas’ın kamusalılığı üzerinden çalışmalarını desteklemeye çalışmaları hususunda bir çelişkimiz var, artık kamusal mekânlar Habermas’ın söylediği gibi sadece fiziksel anlamda meydanlar vs. değil aynı zamanda bir internet ortamı vs. gibi sanal ortamlarda demokratikleşme açısından bir kamusal mekân olarak görülebilir (Erel, 2007, s. 16). Örneğin Gezi Olayları sırasında twitter ve facebook’tan haberleşmelerini ve toplumsal hareketlerin başlangıç ve büyüme hızını bütün bilgi akışı sosyal medya üzerinden sağlanmış olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra aslında halkların hak aramak için önce fiziki meydana ihtiyaçları olduğu ve burada seslerini duyurmaya çalışarak rahatladıklarını söyleyebiliriz. “Biz haklarımızın savunmasını burada toplanarak yapıyoruz dünyaya, haberlere çıktığında Taksim çıkıyor. Sesimizi duyurmak için çıkıyoruz yani.” (Kadın,30 yaşında-29.09.2016) Ancak iktidarlar açısından kendi iktidar alanlarına bir gölge olarak düşünüldüğü ve tedirgin oldukları için Taksim Meydanı gibi alanlar miting alanı olmaktan çıkartılmaktadır.

Örneğin 2010 yılında “İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Şehir Planlama Müdürlüğü” tarafından İstanbul Meydanları adlı çalışmada Taksim Meydanı Tören Miting alanı olmaktan çıkartılıp sadece sembolik meydan düzeyine indirgenmiştir.

Şekil 4: İstanbul Meydanları ve Meydanların Kategorize Edilmesi

Meydanlar	Meydan Kategorisi	Uygunluk Sınıfları ve Sınırları			
		Çok Uygun 150,27 ile 100,26	Uygun 100,25 ile 50,13	Orta 50,12 ile -50,12	A
1- Sultanahmet Meydanı	Kentsel Simge Odaklı (Mevcut)	124.42			
2- Beyazıt Meydanı			78.22		
3- Eminönü Meydanı			94.03		
4- Eyüp Meydanı			77.50		
5- Galata Meydanı				47.85	
6- Taksim Meydanı			74.02		
7- Tophane Meydanı			84.47		
8- Ortaköy Meydanı			73.36		
9- Üsküdar Meydanı			84.74		
10- Dolmabahçe Meydanı			95.67		
11- Büyükdade Meydanı			70.73		
1- Sarayburnu Meydanı	Kentsel Simge Odaklı (Öneri)	121.20			
2- Söğütözü Haliç Meydanı				33.56	
3- Topkapı Sur İç Meydanı			87.68		
4- Harem Meydanı			77.38		
5- Burgazada Meydanı				-20.74	
6- Tarabya Cumhurbaşkanlığı Köşkü Önü				-3.48	
1- Kazlıçeşme Meydanı	Tören, Miting Odaklı (Mevcut)			40.97	
2- Çağlayan Meydanı				16.89	
3- Kartal Meydanı			97.89		
1- Kadıköy Hasanpaşa Mahallesi Meydanı	Tören, Miting Odaklı (Öneri)			-0.32	
2- Zeytinburnu Çırpıcı Çayırı Meydanı				23.64	
3- Avcılar İETT Kampı Önü			59.57		
1- Yenikapı İskele Meydanı	Ulaşım Odaklı		63.59		
2- Karaköy Meydanı				21.59	
3- Kabataş İskele Meydanı				30.86	
4- Mecidiyeköy Meydanı				-17.19	
5- Bostancı Meydanı			88.31		
1- Beşiktaş Meydanı	Kent Ölçeğinde Kültür, Ticaret Odaklı		84.07		
2- Bakırköy Özgürlük Meydanı			55.88		
3- Şişli Meydanı			72.88		
4- Kadıköy Meydanı				23.44	
1- Zeytinburnu Meydanı	İlçe Ölçeğinde Kültür, Ticaret Odaklı (Mevcut)		74.21		
2- Bahçelievler Şirinevler Meydanı				11.46	
3- Esenler Dörtüol Meydanı				33.06	
4- Gaziosmanpaşa Meydanı			66.40		
5- Kağıthane Meydanı			87.99		
6- Sarıyer İskele Meydanı			90.38		
7- Avcılar Meydanı			71.31		
8- Şile Meydanı			58.51		
9- Büyükçekmece Cumhuriyet Meydanı			88.29		
10- Çatalca Meydanı			51.58		
11- Silivri Meydanı				45.98	
12- Beykoz Meydanı			79.13		

12- Beykoz Meydanı		79.13	
1- Bayrampaşa Meydanı			30.31
2- Güngören Meydanı			14.98
3- Küçükçekmece/Halkalı Meydanı		92.06	
4- Arnavutköy Meydanı			-2.64
5- Beylikdüzü Meydanı		53.00	
6- Sultangazi Meydanı		102.34	
7- Başakşehir Meydanı			Hesaplanamad
8- Esenyurt Meydanı			-42.83
9- Silivri Meydanı			Hesaplanamad
10- Bağcılar Meydanı			44.05
11- Pendik Meydanı		84.25	
12- Ümraniye Meydanı			40.06
13- Çekmeköy Meydanı			-3.47
14- Sancaktepe Meydanı			-18.76
15- Sultanbeyli Meydanı			5.36
16- Maltepe Meydanı		61.33	
17- Ataşehir Meydanı			34.28
18- Tuzla Meydanı		50.21	

Kaynak: <http://www.skb.gov.tr>

Yukarıdaki tabloda da görüleceği gibi İstanbul’da bulunan bazı meydanlar sadece turistik olmuş halbuki bu durumdan rahatsız olan, Taksim Meydanı’nda kendi halkını çoğunluk bulamayanlar için bir yabancılaşma söz konusu olduğunu fark etmekteyiz. Görüşmecimiz Gülşen Hanım bunu şöyle aktarmaktadır:

“Eskiye güzelliği hatırlıyorsun burada. İstanbul doğumluyum, ama hayatımda 3. gelişim Taksim’e. Gelirken korkuyla geldik, olayları, acıları hatırlıyoruz. Buraya gelirken nerede ineceğimizi Araplardan öğrendik, kendi milletimizi göremiyoruz.” (Kadın, 44 yaşında, 06.09.2016)

Görüşme esnasında acıyı hatırlıyoruz demesiyle bir duygusal bir durum sezildiğinden dolayı Taksim’e neden hayatında çok nadir geldiği sorulmak istenmedi.

Son kertede vatandaşların belirttiği temiz hava alma, oturacak özgür ruhlu bir mekân bunları sanal âlemde, ya da kapalı alışveriş merkezlerinin içerisinde klimalar ve kameralar önünde gerçekleştirme imkânları yoktur. Bu nedenle de olsa hala fiziki mekân olan meydanların önemi büyüktür hala. Taksim Meydanı’nın kamusalılığı üzerine araştırmacılarımız genelde özgürlük ve Taksim Meydanı arasında bağ kurdukları gözlemlenmiştir.

“Özgür iradeyi temsil ediyor. İnsanlar buraya geliyor, biraz hava alıyor, böyle bir yer. Avrupa yakasında başka böyle bir yer yok, burası herkese hitap ediyor. Herkesin. Herkesin gidebileceği, her keseye göre uygun mekânlar var. Paranız varsa 360’a da gidebiliyorsunuz mesela. Ya da ben mesela birayı

büfedden alıp ucuz bir şekilde burada içebiliyorum şu anda.” (Erkek,44 yaşında-26.09.2016)

“Türkiye deyince dünyaya buradan görünüyor olabiliriz. Her görüşten, her düşünceden, her tarzdan insan var; ama ben şu an bu duruşunu hiç beğenmedim Taksim'in, yani hiç İstanbul gibi hissetmedim. Bir de işin şu kısmı var; bu hoş olmayan düşünce tarzında bir değişim, bu hoşuma gitmedi, yoksa tabii ki Türk'üm, gurur duyuyorum Türklüğümle, kesinlikle de faşist değilim.” (Kadın,35 yaşında-29.09.2016)

Nasıl ki kamusal olarak değişmişse, Taksim'in de döneme göre mekânsal olarak değiştiğini söyleyebiliriz. Elbette ki bu süreçte meydan kurgusu değişiyor; Taksim'de meydan kamusal olarak kullanılmasının dışında gerek Anadolu yakası ve gerekse Avrupa tarafının birçok farklı noktalarına kalkış yapan otobüslerin konulduğu alan halinde idi yayalaştırma projesi öncesinde. Geline bu noktayı, ilk planlama aşamasında geniş bir park alanıyla birlikte kurgusunu, devletin kendini sergilediği kutlama alanı olarak kullanılışını ve sonraları 1970'lerdeki işçi eylemlerinin alanı olduğunu da düşündüğümüzde Taksim'in kamusalılığına atfedilen anlamında değiştiğini söyleyebiliriz.

Taksim Meydanı aslında yayalaştırma projesi olmadan önce birçok otobüsün yer altından değil de üstte Gezi Parkı girişinde ki mermerlerin orada iken durakları; buradan otobüse binmek üzere fabrikalara, şirketlere gitmek üzere yola çıkmış dolmuştan inmiş, otobüse taksiye koşturan telaşlı insanlarla sabahın ilk ışıklarıyla “meydan soluk almaya, sokaklar yaşamaya” başlıyordu. (Mungan, 2014, s. 27)

“Stres atma yeri, gündüzün stresini gece, haftanın stresini hafta sonu burada atabiliyorsunuz. Her ülkede meydanlar olur, mesela Rusya deyince Kızıl Meydanı akla geldiği gibi oranın, Türkiye denildiğinde de Taksim de Türkiye'nin sembolü. Legal ve illegal olarak herkesin bir şey bulabileceği bir yer kendi benliğine göre.” (Erkek,44 -26.09.2016)

Tüm bunlarla birlikte yani metronun mekânsal olarak meydanın altından geçmesi, geçtiğimiz yıllarda ise yayalaştırma projesiyle birlikte karayolu ulaşım ağı için alt geçit oluşturulması, otobüslerin vs. alttan geçmesinin Taksim Meydanı yani mekânının kendi içinde de bir dönüşüm geçirmekte olduğunu göstermektedir.

Lefebvre'nin “kentsel mekân somut çelişkilidir.” dediği gibi Taksim mekân ve meydan olarak kendi içinde çelişkiler barındırmaktadır (2014, s. 41). Öyle ki

görüşmecilerimizin aynı cümlesinde bile mekânın özgürlük ifade etmesi ile yasak ya da kısıtlayıcı olması ya da rant mekânı olması dile getirilmektedir.

“Burayı mümkün olduğunca yayalaştırmışlar Bence doğru olan da budur, güzel olmuş, öyle her tarafa ulaşım şeyleri filan yapmasına gerek yok; ama devletin buraya kışla yapmasını da doğru bulmuyorum devletin bir şeylerin üzerine çökmesin: gelsin buraya Kışla yapsın, oralara oteller yapsın, gelip siyasi baskı yapsın! Ki bazı şeylerin özelleştirilmemesi lazım, ama bizim ülkemizde vergi hariç devlet her şeyi sattı. Devletin amacı insanların yaşamlarını ve özel mülkiyetlerine korumaktır. Onların hayatlarına özellikle giyimlerine çocuk yapıp yapmama mevzunlarına karışmaması lazım böyle şeyler olmamalı, devlet insanlar için var olmalı.” (Erkek, 20 yaşında-26.09.2016)

Örneğin İstanbul’da 3. Köprü ve 3. Havaalanı gibi projeler tartışması yapılmadan önce Taksim Meydanı konuşuluyordu. Ancak “Meydan dediğimiz şey kamusal alandır. Onu kullanan kamunun orada söz sahibi olması lazımdır.” (Yücek, 2013, s. 197) Yapılmış olan çalışmalar ve mülakat görüşmeleri üzerinden Taksim Meydanı’nı kamusal alan olarak kabul edersek de o zaman kimlerin kamusal alanı olduğunu sorgulamalıyız. Saha çalışmamızda yapmış olduğumuz görüşmecilerin cevaplarından anladığımız üzere İstanbul’da yaşayıp Taksim’in kullanıcısı olmayan ve Türkiye’nin başka şehirlerinden ilk kez Taksim Meydanı’na gelmiş olan kişiler tarafından Taksim Meydanı popüler bir meydan olmasının dışında büyük bir değer ifade etmemektedir.

“Taksim genel olarak benim için büyük bir anlam taşıyor. Taksim dediğimde aklıma eğlence, özgürlük geliyor, çünkü lise çağımızda biz burayı çok rengârenk görürdük. Koşup eğlenmeye bakardık o zaman buraya ama şu anda Taksim Meydanı denildiğinde benim için bir kaos kasvet. Şu anda atmosfer olarak güzel. Ama her an ne olabilir korkusuyla oturuyoruz, burada duruyoruz. Taksim artık festival alanından çıkıp tamamen eylem odaklı yapılan bir mekân haline geldi benim için şu an sadece bunu ifade ediyor, yani Taksim’e geldiğimde içime karanlık bir şey boğuyor, aslında her yerde öyle şu anda; ama Taksim’in rengi de şu sıralar kaçtı. (Kadın, 27 yaşında-19.09.2016)

Dolayısıyla Taksim Meydanı’nın kullanıcılarına bakılması gerekir. Bundan dolayı buradaki kent hakkı meselesi önemli bir şeye dönüşmektedir; tüm İstanbul kenti coğrafyasında yaşayanlarca değil; Taksim çevresinde Beyoğlu, Şişli’de yaşayanlarca Taksim’de söz hakkı talep etmesi öncelikli olursa daha anlamlı olabilir. Örneğin görüşmecilerimizden biri Taksim Meydanı hakkında şöyle ifade eder:

“Yani eskiden Meydan olması, eski Türk filmlerinde Taksim Meydanı’nda buluşurlar, onlarla büyüdük sonuçta, bunu benim babam da biliyor ben de biliyorum. Bu benim çocuğum olursa onu da getireceğim, tabii ki o da bilecek, burası Türkiye’ye ait bir meydan. Diğer meydanlar gibi sonradan kurulmamış ve en eski Meydan burası bildiğim kadarıyla. Tabii ki de özel kılan Taksim’i bu bence. ...İstanbul’un dışı sayılır benim oturduğum yerden burası. İstanbul içindeyim ama Başakşehir, İstanbul’un dışı sayılır.” (Kadın, 29 yaşında-29.09.2016)

Yapmış olduğumuz görüşmelerden bölgede yaşayanlarca Taksim üzerine karar kılınması önem arz etse de aslında Türkiye’nin bir meydanı ve dolayısıyla tek bir iktidar kişinin ya da tek bir siyasi merkezin kafasına estiği gibi burası için planlar yapması çok yakışık alan ve toplumca hoş karşılanan bir durum olmayacaktır.

Ulaşımın hızıyla birlikte Kartal’dan Taksim Gezi Parkı’na gitmek isteyenleri düşünebiliriz, bunları düşündüğümüzde verilmiş olan cevaplara da istinaden, bu vatandaşlarımızın sadece alışveriş merkezi için veyahut Topçu Kışlası projesi içinde yapılacağı söylenen bir sergi salonu için ve arabasıyla gelip otoparkı ziyaret için geleceklerini sanmıyoruz. Ancak Taksim Meydanı ve çevresi büyük bir festival havasını korursa çevresine insan akını devam edecektir aksi takdirde İstanbul’da var olan alışveriş merkezlerinden bir tanesi daha Taksim Meydanına yapılırsa bu Taksim’e ve Beyoğlu çevresine farklı bir kazanç sağlamayacaktır. Beyoğlu ve Taksim Meydanı ne kadar farklı olursa gerek turistler gerekse yerel halk için o kadar cazibe noktası olacak ve olmaya devam edecektir.

1 Mayıs’ta Taksim Meydanı’nda anma eylemi yapmak isteyenleri ya da 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı’nda, 10 Kasım’da Anıtkabir yerine Taksim Meydanı’na gitmek isteyenlerce kullanımını düşünersek burada kimin kent hakkını dikkate almak gerektiği tartışmalı bir konu haline de gelse, siyasi iktidardan yılda bir kez Taksim Meydanı’nda vakit geçirmek için buraya gelecek olan kişilerin arzularına göre şekillenmemesi gerekliliği de tartışmasız bir kabul olabilir.

Gülap’ın *Kimlikler Siyaseti* kitabında sorduğu gibi kamusal alan ile özel alan (kişisel özgürlükler alanı) arasında ki çizgi nerede çekilmektedir? (Gülap, 2003) Yukarıdaki bağlamların hepsini bir çerçevede düşündüğümüzde Taksim Meydanı herkese açık bir kamusal mekân değilmiş gibi de düşünülebilir. Bununla neyi kastettiğimizi biraz açacak olursak; örneğin şunun üzerinden düşünebiliriz: Taksim

bir takım sol örgütler için bir kutsallık taşıyan kamusal alanken diğer gruplar için böyle bir anlam ifade etmemektedir. Bir sol örgüt bu meydanda eylem yapabilir durumdayken ve bunun kamusal anlamı taşıdığı düşünülürken, İslami ya da milliyetçi kesim burayı eylem alanı olarak kullandığında ise sanki kamusalıği yitirilmiş, faşistlerin alanı gibi düşünülebilmektedir. Belki de bu düşünce sistemiyle Taksim mekânsal olarak “damgalanmış” bir alandır. Bu alanda sol siyasi kimliğe sahip olanlar eylem yapabilirler, iktidara karşı durabilirler ama bunun dışındakilerin ne eylem alanıdır ne de kamusal alanlarıdır. “Burada şüphesiz yaygın bir kafa karışıklığı olabilir” (Goffman, 2014, s. 55). Eşit koşullar altında herkesin burayı kullanma ve herkesin kamusal meseleler için özgürce konuşabilmesi gereken bir alan olması gerekirken Taksim bu kamusal alan işlevinden bize göre zaman zaman ayrılmıştır. Dolayısıyla bir kesim tartışmalara açamayan kesimler mücadele yollarını değiştirmişler, özel alana kapanıp cemaatleşmeler gerçekleşmiş ve zaman zaman kapı kapı dolaşmalara ve bireysel ilişkiler yoluyla, kapalı mahalli alanda mücadelelerine devam etmişlerdir. Bu mücadeleler kamusal alanda görünür kılınmasından çok daha gizli bir biçimde sürmüş ve akla mantığa ve kamusal yarara önemi tartışılmadan herkesin kendi doğrularını tek doğru olarak görmelerine neden olmuştur. Bize göre Taksim Meydanı kamusal alan olarak herkesin meydanı olmalıdır.

“Şöyle evet Kazlıçeşme’ye de diğer partilerde geliyor, ama onlar birilerinin, bir kısmın partinin meydanı, mesela Maltepe de Cumhuriyet Halk Partisi miting yaptı Maltepe Meydanı CHP’nin oldu gibi. Kazlıçeşme Adalet Kalkınma Partisinin oldu gibi ama burası, buranın partisi yok, ırkı yok, dili yok, dini yok burası evrensel bir meydan. Yani bana göre Ermenilerin de meydanı, Müslümanlarında meydanı, Hristiyanlarında meydanı o şekilde olduğu için öyle herkesin ortak noktası.” (Erkek, 29 yaşında- 08.09.2016)

Dolayısıyla bizim burada farkındalık sağlamamız gereken nokta kamusal alan tartışmasını da kamuoyunda tartışmaya açmaktır; çünkü “bu meydanların, buna benzer kente ait daha önceden oluşmuş olan alanların “korunması” söz konusu olduğunda, öncelikli mesele kentin kentte yaşayan bütün insanlar tarafından “kullanılabilir, yararlanılabilir, temas edilebilir” bir coğrafya haline gelmesini sağlamak olmalı.” (Yücak, 2013, s. 197) Bu herkes tarafından kullanılabilirliği

sağlanabildiği ölçüde kentte yaşayan yurttaşların değerler sisteminde önem arz etmeye başlamasıyla meydanların savunulması, korunması mümkün olacaktır.

“şöyle Taksim Meydanı her kesimden insanın geldiği bir yer, en zenginin en fakirine kadar her insanın gelebildiği, görebildiği bir yer. Herkesin paylaşabileceği herkesin bir mekânı paylaşabileceği, gidebileceği bir yer olması yönünden Taksim Meydanı farklı. Çok farklı ülkelerden insanlar geliyor ve sonuçta Taksim Meydanı'na ve sonra buluşup farklı yerlere geçe biliyorlar.” (Kadın, 24 yaşında- 19.09.2016)

Taksim Meydanı'nı herkesin kullanabilir bir mekânı ve kamusal meydanı olduğunu görüşmecimiz şu şekilde anlatır:

“Demin de bahsettiğim çok kültürlü yapısı olabilir, atıyorum bir Arap da buraya gelip ailesiyle eğlene biliyorken, hem bir Hollanda'dan biri de gelip de burada eğlenebiliyor herhalde. İnsan bir yere neden gitmek ister? Burada farklı kesimden insanların yapabileceği birçok aktivite var ki insanlar buraya geliyor. Burası böyle bir alan olmuş, gelenekleşmiş yıllardır böyle olmuş” (Özgür, 18 yaşında-19.09.2016)

Gerek kamusal alanların azlığı gerekse kamusal alandan bazı sınıfların ve grupların yoksun kalması, ortak kamusal alanı paylaşmamalarından dolayı bazı sorunlar çözümlenememekte, belki de bu nedenle hala bazı etnik gruplar ve sınıflar arasında çatışmalar devam etmektedir. Günümüzde güvenli kapalı siteler artıkça toplumda dışlamalar, ötekileştirmeler artarak devam etmektedir. En azından Taksim Meydanı gibi bir meydan kamusal alan olarak kalmalı ki çeşitli sınıftan kültürden insanlar hiç olmazsa fiziksel olarak aynı mekânları paylaşabilsin. Yan yana aynı eylemde bulunabilsin, birlikte çay, kahve içip, bir mekân da belki de rakı balık sofrası da paylaşabilsin. Sent Antuan Kilisesinden çıkan biriyle Hüseyin Ağa Camiinden çıkan biri karşılaşılabilsin.

“Taksim'in herkes için önem arz etmesini mimarlık okuyan bir görüşmecimiz şöyle açıklar: “Tarihsel bir şeyi varsa Taksim'in ondan. Şehrin en gözbebeği yeri, bir şey haykırılacaksa buradan haykırılır ise daha rahat duyabilirler bizi, mesela binanın bodrum katında değil de en üst katından herkesin göreceği şekilde haykırır isek insanlar daha rahat duyar bizi, belki Taksim bunun için önemlidir. Dediğimiz gibi, burada belki 10 farklı milletten farklı kültürden çeşit çeşit insanlar var. İstanbul'da farklı meydanlar var: Bağcılar var, Beylikdüzü var, Kartal Meydanı var. Gidip oralarda eylem yaparsak sadece belli bir tabana hitap edebiliriz; ama burada her çeşit düşünce olduğu için her tarafa kendimizi anlatma şansınız olabilir. Bence onun için Taksim

önemli ve onun için Beşiktaş, Bakırköy gibi merkezlerden daha önemli olduğunu düşünüyorum.”(Erkek,20 yaşında- 26.09.2016)

Toplumsal sınıflar var olamayan kamusal mekân-sızlıktan dolayı birbirini görmemekte, duymamakta, çoğu zaman aynı havayı solumamaktadır. Tüm bunların sonucunda sosyal sınıflar arasındaki düşünce ve duygu paylaşımı azalmakta, duygudaşlık olmadığı içinde toplumsal sınıflar içinde insanlar birbirlerine karşı çoğu zaman sempati yerine nefretle yaklaşımaya başlamaktadırlar.

4.4. Saha Bulgularının Analizi

Taksim Meydanı’nı diğer meydanlardan farklı kılan noktaları görüşmelerde ifade edilen tarihi yapısı, sosyo-politik bir meydan oluşu... ve Beyoğlu semtinde bulunmasıdır. Görüşme yaptığımız kişilerinde belirttiği üzere tüm yukarıdaki açılardan farklı bir meydan olduğu yadsınamaz. Teorik olarak ele almış olduğumuz yukarıdaki bölümlerde ideoloji ve mekân ilişkisinin nasıl kurulduğunu ve sistemin mekânı nasıl kurduğunu, nasıl dayattığını ve inşa ettiğini ve nasıl kullanıldığını ele aldık.

Teorik olarak kent- mekân-ideoloji ilişkisine baktıktan sonra bu bölümde saha çalışmamızdaki veriler ile birlikte Taksim Meydanı’nın geçmişteki sosyo politik olarak dönüşümünü ele almaktayız.

Taksim Meydanı’nı var olan meydanlarda ayıran en önemli özelliği de şudur: Beyazıt ya da Sultanahmet Meydanı gibi meydanlar tarihsel olarak belleklerde halka açık cezalandırma, idam gibi vahşi görüntülere sahne olmuştur, hatta bu meydanlar Cumhuriyet döneminde dahi idam gibi büyük cezalandırma görüntülerine sahne olmuşlardır. İbrete alem için yapılan idamların gösteri yeri olan yukarıda saydığımız Sultanahmet ve Beyazıt Meydanı gibi bazı meydanlar günümüz de daha çok dini ritüel mekânı gibi görülmektedir.

Taksim Meydanı ise 1977 1 Mayıs’ta orada yaşanmış olaylara tanık olan kişilerin zihinsel imgelerinde büyük bir iz bırakmıştır. Hak arama mücadelesi

esnasında burada yaşatılan kanlı olaylar yaşayanlar açısından hüznün ve nostalji ile karışmış durumdadır.

Taksim Meydanı hakkında açık uçlu 4 soru üzerinden mülakatlarımızı gerçekleştirdik. Mülakatlarda 1. soru için aşağıdaki bu 4 fotoğrafı sırasıyla gösterip bu fotoğraftaki olaylar ne olabilir ve neresi olabilir, olaylarla ilgili hatırladıklarınızı anlatabilir misiniz diye sorduk. (Bkz. Fotoğraflar)

Fotoğraf 19: Derinlemesine Mülakatlarda Kullanılan Fotoğraflar

Aslında fotoğrafların tamamı Taksim Meydanı'ndan görüntülerdi, ancak bunu görüşmemizin başında söylemedik; birinde Taksim 1 Mayıs 1977'de yapılan mitingden, diğer iki fotoğraf ise Gezi Olayları ve bir diğerinde ise darbe teşebbüsü sonrası Taksim'de yapılan Demokrasi Mitingi esnasında çekilmiş bir kare mevcuttu. Bu fotoğraflarla başlangıç yapmamamız görüşmecilerin dikkatini çekti ve fotoğraflar ve 1 Mayıs 1960- 68 ve 1977 ve Gezi Olayları gibi olaylar hakkında ve aynı zamanda bugünkü sosyo- politik olaylara karşı belleklerinde uyandırdığı çağrışımı aktardılar, sadece fotoğraflara baktıktan sonra eğer ki Taksim Meydanı dışında ve fotoğrafta gösterilen olay dışında bir anlatı aktarılmaya başladıkları durumda mülakat sorularımızla bağlantılı olması açısından fotoğraflardaki meydanların Taksim

Meydanı olduğunu ve olayı hatırlıyor musunuz ve ne şekilde hatırlıyorsunuz şeklinde ek sorularda sorulmuştur.

4.4.1. Taksim Meydanı'nın Sosyo-Politik Dönüşümü

Saha çalışması esnasında görüşmecilerimize Taksim Meydanı'na dair politik ve toplumsal olayları anlatmalarını sağlamak için Taksim deyince ne hatırladıklarını ve hatta hatırlamalarını kolaylaştırmak için Taksim Meydanı'nda 4 farklı fotoğraf görseli ile çalışmamızı yürüttük. Tamamı Taksim Meydanı'nda gerçekleşen olayları kareleri olan bu fotoğrafları gösterirken Taksim deyince ne hatırladıkları, 1977 fotoğrafını gösterirken 1977 1 Mayıs'a dair bir şey hatırlayıp hatırlamadıklarını, Gezi Olayları'na dair bir fotoğraf görselimizi gösterirken bu fotoğrafın ne çağrışım yaptığını ve Gezi Olayları'nı hatırlayıp hatırlamadıklarını ve ne hatırladıklarını sorduk.

“Taksim Meydanı bilinen en eski meydan, burası köklü bir yer. Beyazıt, Sultanahmet daha çok turistik bir meydan günümüzde. Bildiğiniz gibi meydanların dönüşümü politik şeylerle alakalı, bazı şeyler halkın elinde değil. Uygulanan politikaya bağlı değişir, politikacıların vereceği bir karar. Yine de bu meydanı bizim kolay kolay bırakacağımızı sanmıyorum.”
(Erkek, 44 yaşında-26.09.2016)

Bilindiği üzere Taksim Meydanı zaman zamanda olsa İstanbul'u hatta bazen Türkiye'yi yansıtan bir takım olayların yaşandığı politik bir mekân halindedir. Gerek 1955-1956 olayları esnasında olsun gerekse 1977 yılları Kanlı 1 Mayıs Olayı ve gerekse 2013'lerde ki Gezi Olayları sırasında gerginliklerin yaşandığı bir meydan olmuş ve aynı zamanda Türkiye de politik kimliğin temsil edicisi bir meydandır. Görüşmecilerimiz Taksim Meydanı'nın politik kimliği üzerine şunu dile getirirler:

“Taksim Meydanı ve meydanlarda genelde sol gruplar ön plana çıkıyor ve bundan insanlar rahatsız oluyor gibi, ama genelde sol kesim, aslında sol gruplar kendilerini halkın temsilcisi olarak gördükleri için aslında. Burası da farklı bir yerleşim, halkın meydanı, halk için yapılan meydanların uğrak noktasından bir tanesi. Hani biraz önce söylediğimiz meydanın kozmopolit yapısından dolayı her kesimden her sınıftan insanların geldiği bir yer, her millettten aslında turistlerle birlikte düşündüğümüzde. Bunu bir yelpaze gibi düşündüğümüzde, her yere ulaşım noktası olmasının dışında sol gruplar

tarafından da yürüyüş için kullanılan bir meydan.” (Kadın, 28 yaşında-19.09.2016)

Öte yandan 1970’li yıllarda yaşamış olan, kolektif bilince sahip olan kişilerden biri mülakat esnasında Taksim Meydanı’nın belleğine ve politik kimliğine dair şunları söyler:

“Gidin Yenikapı’da, en son zamanda da Taksim’de yapın dediler. Benim için asla ve asla Taksim’in dışında, 1 Mayıs’ın kutlanması kabul edilir gibi bir şey değildir. Çünkü orada canlar kaybedilmiştir, bedeller ödenmiştir. Onun için Taksim’e çıkmak bence solun bir borcudur. İnsanların da geçmişteki bir nevi yiğitlikleri diyelim. Ateş de düştüğü yeri yakıyor. “ (Erkek, 56 yaşında 03.10.2016)

Taksim Meydanı’na bitişik konumda olan Taksim Gezi Parkı’na Topçu kışlası inşaatına karşı başlayan Gezi Olayları ile birlikte ve slogan olarak kullanılan “Her yer Taksim her yer direniş” sözünden anlıyoruz ki artık Taksim Gezi Parkı ile birlikte Taksim Meydanı’nın belleğini genişleten olaylardan birinin Gezi Olayları olduğudur. Örneğin görüşmecilerimizden Seher Hanım Taksim Meydanı’nın kendisi için geçmişteki önemini ifade ederken “...benim için doğrudan doğruya Gezi olaylarını ifade ediyor, tabi ki tarihsel önemi de vardır, ama benim için Geziyi ifade ediyor.” diye belirtmiştir. (Kadın, 48 yaşında-29.09.2016)

Aşağıdaki örnekte de görüleceği gibi görüşmecilerden Gezi Parkı olayları ile Taksim Meydanı anıları bir bellekte toplanmış olduğu dair aktarılmış birçok örnekte polis şiddetinin derecesini hatta öldürmenin egemen tarafından meşruluğunu görebilmekteyiz.

“Bir genç elinde sadece pankart var ve polis TOMA’yla suratına gazlı su sıkıyor onu gördüm ve sinirim bozuldu. Sonra, Mısır’lı bi kız vardı beyin kanaması geçirmiş ve sonrası komaya girdi ve sonra öldü. Taksim Meydanı, turistlerin, insanların gezdiği yer, kız öyle yerde yatıyor ve gözleri o kadar iri ve o kadar açılmış ki, ben ömrü hayatımda öyle bir şey görmedim, şoklandım” (Tuğçin ile yapılan görüşme, 20.12.2013).

... Zaman fikri ya da paylaşılan ortak bilinç alanı olarak mekânlar; içinde kimlik kurucu, kimlik aktarıcı ya da hapsedici performans alanları olarak çalışır.” (Yücel, 2009, s. 102)

“Taksim Meydanı her kesimden insanı bir arada görebileceğiniz kozmopolit bir meydan olması dışında tabi ki siyasi bir anlamı da var tarihten gördüğümüzde birçok insanın kendi siyasal ya da kendi kişisel görüşlerini ifade etmek için bir olduğu bir meydan ve bedeller ödenen bir meydan. Siyasi

görüşten insanların yani sadece Sol görüşlü olan insanların değil Ne bileyim LGBT'li olan insanların da burada kendilerini ifade ettiği bir meydan. Özgürlük Meydanı gibi bir meydan diyebilirim. Tabi ki son zamanlarda yapılmak istenen eylemlerin kısıtlamasından dolayı da tersini de çağrıştırabilir aynı zamanda. Yapılmak istenen eylemlerin engellenmesi anlamında yani geçmiş yılları hatırlarsak; hem özgürlük hem de aynı zamanda kısıtlanması olan bir meydan aynı zamanda bir engelli meydan gibi yani.” (Kadın, 29 yaşında,19.09.2016)

Araştırmamız sırasında görüşmecilerimizden hemen hepsinin de Taksim Meydanı'nın politik yaşamına değinmeleri, geçmişe dair siyasi anlatımları, Taksim Meydanının da ortak bilinç alanı, kimlik kurucu ve aynı zamanda sosyo-politik bir mekân olduğunun göstergesidir.

Ayrıca ikinci soru olarak sorduğumuz “Taksim Meydanı sizin için ne ifade ediyor, önemi nedir?” sorusu da meydanın politik yapısına ve dönemin politik yaşamına ışık tutmaktadır. Yapmış olduğumuz mülakat görüşmelerini incelerken Taksim Meydanı'nın kişiler açısından önemi üzerine genel olarak şunlara benzer tepkiler öne çıkmaktadır:

Valla Taksim Meydanı'na ilk kez geliyorum, güzel bir yer, güzel yerler var, değişik insanlar var, öyle abla. (Erkek, 21 yaşında, 05.10.2016)

Benim için baya güzeldi, her çeşit insan var her çeşit insan gördük. (Kadın,20 aşında, 05.10.2016)

Benim için Taksim Meydanı yani, benim babamda işçi olduğu için, burası hep olayların olduğu yer genelde 1 Mayıs işçiler günü olduğu için yani emekçi diye ayırayım, emekçi yani bu ince ayrımı kaçırmayalım. Hani burası son zamanlarda gördüğüm kadarıyla, ben yurtdışından yeni geldim, Arapların meydana olarak da tanımlanabilir, tanımlayabilirim artık bizim gibi hissetmiyorum Taksim'i, Taksim Meydanı'nı. Metrodan çıkarken bile işte hissediyorsun onu otobüs duraklarını aşağıya çekilmesi vesaire. Hani bu Taksim Meydanı'nın benim için sadece geçiş güzergahı olarak kullanılan bir yer yani oturabileceğim, kalacağım bir nokta değil. öyle.” (Kadın,21 yaşında,05.10.2016)

1977'leri Taksim Meydanı için birinci sosyo-politik dönüşüm ve 2013 Gezi Olaylarını bir başka toplumsal dönüşüm evresi diye düşünürsek; Taksim Meydanı ve çevresinin kentsel dönüşüm alanı haline getirilmesi ile Tarlabası 360 gibi projelerle buraların Orta Doğu'ya pazarlanması ve konut alanlarının ticari alan olarak satılması,

el değiştirmesi ile Taksim Meydanı üçüncü dönüşüm evresi geçirmektedir. Bu durumu göz önünde bulundurur isek siyasi otoritelerin almış oldukları kararlar ile yani mekân-ideoloji arasındaki bağlantıyı anlayabiliriz.

“Taksim benim için özel bir yer. AKM çok özel bir yer çünkü çocukluğumdan beri bizim konserlerin, İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası konserleri orada oluyordu. Ben 72’de başladım. Hemen hemen her Cumartesi ya da Cuma akşamı İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası’nın konserine gittim. Bendeki arşiv herhalde İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası’nın kendisinde yoktur. Bütün programları saklamışımdır. O programların üstünde o gün Suna Kan, İdil Biret, kim varsa imzalatmışımdır. Çok rahat soyunma odalarına girmişimdir. Taksim’in kişisel olarak bendeki, sevdiğim bir bölge, güzel bir coğrafya, Afrika Han, Rumeli Han oralarda çalıştım... Yeşilçam Sokağı’nda atölyem oldu.” (Erkek, 56 yaşında 03.10.2016)

“Her kültürden insanın buluştuğu bir yer, özgürlük meydanı.” (Kadın, 36 yaşında-07.09.2016)

“Hareketli cıvı cıvı buraya geldiğimde mutlu oluyorum, benim için başka özel bir ifadesi yok. Sadece güzel, burayı seviyorum. En az ayda bir kez kesin geliyorum.” (Kadın, 31 yaşında- 29.09.2019)

“Tüm insanların buluştuğu, herkesin toplanıp sorunlarını dile getirdiğı bir yer. Özgürlüğü temsil ediyor, özgürce hareket edebiliyor insan burada.” (Kadın, 52 yaşında-06.09.2016)

“Ben çok kültürlü yapıları filan çok severim, burada İrlanda’lısından tutun Hollanda’lısına kadar birçok kültürden insanı görebiliyorsunuz sohbet edebiliyorsun konuşabiliyorsun öyle, o yüzden çok kültürlü yapısından dolayı seviyorum. Yani böyle bir alan olması Türkiye açısından şanstır bence. Böyle bir alana ulaşmak için bazıları uzun yollar kat etmek zorunda kalıyorken biz ve buraya gelip bu kültürlerle de karşılaşabiliyoruz.” (Özgür, 18 yaşında-19.09.2016)

“Ben ilk defa geliyorum güzel bir meydan, güzel bir duygu insanlar kalabalık bir arada toplu bulunması Güzel bir şey aslında güzel bir yer güzel bir mekân yani insanların Herkes kendi yaşantısında iki yani güzel bir yer burası.” (Kadın, 31 yaşında- 05.10.2019)

“Taksim Meydanı benim değişmezim. Buranın eski halini bilir misiniz, otobüsler buranın etrafında dolanıyorken yani. 1 Mayıs olaylarında amcamı kaybettim. 1 Mayısta her sene mutlaka Kazancı yokuşuna gelirim, her sene, izin verilse de verilmese de. Taksim Meydanı 1 Mayısların vazgeçilmezi. Bu olaylar Taksim Kazancı yokuşunda değil de Yenikapı’da olsaydı, Yenikapı vazgeçilmez olacaktı.” (Erkek, 39 yaşında, 06.09.2016)

“bilmiyorum bizim için Taksim Meydanı bazen varış yeri oluyor, bazen başlangıç noktası oluyor. Genel de eğlenceyi hatırlatıyor burada hangi

amaçla bulunduğunuzda göre değişiyor. Ben de genelde eğlenmek için geliyorum arkadaşlarla buluşma noktası gecenin bittiği yer Ben öyle görüyorum. Diğer türlü çok özel bir mana yüklemiyorum yani, ama tabii ki özel bir yer yani baktığınızda Taksim Meydanı; çünkü Türkiye de insanlara sorsan Taksim Meydanı herkes bilir yani.” (Kadın,23 yaşında, 05.10.2016)

Taksim Meydanı yukarıdaki görüşmecilerimizin anılarında çok yer etmiş ve özel olan bir yer iken bazı görüşmecilerimiz içinse durum biraz farklıdır:

“Oğlumun okul kaydı için geldik İstanbul’a. Taksim Meydanı’nın ayrı bir anlamı var Türkiye için, çoğunlukla eylemlerin yapıldığı bir yer, yani şu da var hem mutlu günüdür hem hüznü günüdür Taksim. Hep TV’lerden duyduğumuz bir yer Taksim. Bu bakımdan en önemli olay Gezi Olayları ve burada olan patlama oldu. Bizi çeken o oldu. Özgürlük meydanı. Öyle politikaya filan girmeyiz, ama Özgürlük Meydanı burası.” (Kadın, 53 yaşında-07.09.2016)

“Ben İstanbul'a ikinci gelişim 35 yaşındayım. Taksim Meydanı benim için çok fazla bir şey ifade etmiyor aslında, ama Taksim deyince direniş aklıma geliyor. 1 Mayıs insanların her ne görüşte olursa olsun düşüncelerini ifade ettiği bir yer ve yasaklarla tanıdığınız bir yer.” (Kadın, 35 yaşında-29.09.2016)

“Önem ifade etmiyor, sadece gezelim deyince kızlar öyle geldik. İlk kez geliyorum, Taksim adını televizyonlardan duyuyorduk.” (Kadın, 48 yaşında-06.09.2016)

“Ben Taksim Meydanı'na önceden televizyonda duyardım, merak ederdim. Beni kuzenlerim getirdi, ama buraya gelmeden önce çok büyük bir şey zannedyordum burayı. Ama dümdüz bir alan, ama tabii ki reklamı var. Kendimi bildim bileli buraya gelmek istiyorum, çünkü televizyondan, işte böyle üniversiteye giden arkadaşlardan duyduğum kadarıyla çok özel bir yer zannedyordum. Yine de güzel, farklı, değişik insanlar görüyorsun, değişik tarz insanlar görüyorsun, güzel. Havası var, bir Taksim'e gittim deyince herkes aaa falan oluyor, hala çok popüler yani.” (Kadın,29 yaşında-29.09.2016)

“Taksim'in her yerini gezmiş olmadığımız için pek bir anlam ifade etmiyor ama; ben daha çok Taksim Meydanı'na sosyal ortam üzerinden televizyon üzerinden olsun burayla ilgili bir şey bahsedilirken aslında bir marka ve reklam olarak öyle oradan biliyorum. Bir de İstanbul'a gelmişken canlı canlı görüntülü olarak göreyim istedim, arkadaşlar da sabahın köründe yola çıktık, trafik açısından ulaşım buraya çok zordu. Aslında belki kolay, ama trafik olduğu için buraya gelmek çok zaman aldı, ama önemli olan buraya gelmiş olmak. Sonuçta memlekete gittiğim zaman, döndüğüm zaman ben de buraya gittim derim.” (Kadın,26 yaşında-29.09.2016)

“Ya Taksim Meydanı bir kere işi var özgürlüğün meydana yani insanların burada rahatça konuşabilecek yol açabileceği ya da kendi fikirlerini siyasi olarak söylemiyorum belli fikirleri rahatça ifade edebileceği bir yer yani benim gözümde böyle. tarihsel geçmişini pek bilmiyorum ama şu son zamanlarda En azında olan olaylardan geçmişi olduğunu biliyorum.” (Erkek, 36 yaşında,05.10.2016)

“Taksim Meydanı’nı internetten ve tur şirketlerinden birçok yerden duyduk, sadece ziyaret etmek istedik.” (Fatma, 27 yaşında- 06.09.2016)

Yukarıda yerli ve (son görüşmecimiz Sudi Arabistan) yabancı turist olarak Taksim Meydanı’nda bulunan kişilerin Taksim’in önemi üzerine söyledikleriyle Taksim/Beyoğlu civarında yaşamakta olan görüşmecilerimizin belirttikleri arasında ki farkı aşağıdaki görüşmelerden aktardıklarımızdan fark edebiliriz. İstanbul’da yaşayanlarca anılarında, toplumsal hafızalarında bir mekân olan Taksim ile turistik Taksim Meydanı arasında büyük fark vardır.

Örneğin bir görüşmecimiz “Ben 3 yıldır gelmiyordum buraya. Taksim, zamanında benim komşularımdan gidip de geri gelemeyenler oldu.” (Kadın,54 yaşında-29.09.2016) diye belirtirken aslında Taksim’in ne kadar da bellek mekânı olmuş olduğunu fark etmekteyiz.

Taksim Meydanı’nın önemi üzerinde durulurken konum olarak merkezde yer almasına da defalarca değinilmiştir.

“Konum olarak ulaşım olarak cazip geliyor.” (Erkek, 28 yaşında - 29.09.2016)

“Benim için bir şey ifade etmiyor, sadece merkezi bir yer bunun için önemli ve aynı zamanda azınlıklar için önemli.” (Erkek, 28 yaşında- 06 Eylül 2016)

“İstanbul’un Meydanı gibi, mesela Ankara’dan çıkıyorsun İstanbul 400 km. yazıyorsa 400 km bittiğinde Taksim Meydanı anlıyorsun. İstanbul denildiğinde Taksim benim için.” (Erkek, 29 yaşında- 08.09.2016)

“Asırlardır İstanbul'un merkezi olması bakımından önem taşıyor Tabii ki benim için buraya gelişim ulaşımın kolay olması ve burada birisi ile görüşme için yerin kolay bulunabildiği için sürekli burayı tercih ediyoruz.” (Kadın, 24 yaş-19.09.2016)

“Kent Meydanı, her kentte olan standart bir meydan. Bu şekilde kalması da yeter, buraya çok anlam yükleniyor, bu kadar anlam yüklenilmesine gerek yok. Açık alan olarak kalsın. Burası ne toplu konut proje alanı nede miting alanı olsun. Geniş rahat bir alan, insanların nefes alması için. İlla her

grubun buraya farklı bir anlam yüklemesine gerek yok.” (Erkek, 26 yaşında-08.09.2016)

“Burada bir anıtın olması, özgürlük anıtı mı diyorlar buna ne, kimse tarihçesini bilmiyor belki de ama bakar mısın her kes bir fotoğraf çektiriyor önünde, baksana bayanlara dikilmiş fotoğraf çektiriyor önünde, sanki çok anlıyor ne olduğunu, Allah’ın Arabı...” (Kadın, Hülya, 53 yaşında - 07.09.2016)

“Değişik insanlar var buradan işte arkadaşlarım gelince buraya gezmeye geçiriyorum onları. Şurada heykelin önünde resim çektiriyoruz. Burada anıtın önünde resim çektirmek için özellikle geliyoruz.” (Kadın, 31 yaşında-29.09.2016)

Mülakat görüşmelerinden görüldüğü üzere Taksim her birey için farklı anlamlar çağrıştırmış olsa da her kesim için bir önem arz etmektedir. Eğer bir mekân ve alan o alanı kullanan hemşeriler için büyük önem arz ediyorsa o mekâna saygı gösterilmesi ve dokunulmaması halka saygı açısından önem arz etmektedir.

4.4.2. Taksim Meydanı’nın Kamusalılığı

Taksim’in kamusallığını araştırmak için “Taksim Meydanı’nı herkesin yapan, burayı kamusal kılan şeyler nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Görüşmeler çerçevesinde bize aktarılanlar şunlardır:

“Taksim Meydanı herkesin yapan şey mesela her yerde meydan olabilir, Ataşehir’e Meydan koyabiliriz atıyorum, herhangi bir yere de meydan koyabiliriz, her yerde var, ama burayı bizim yapan şey buradaki yaşanmışlıklar bir yani eskiden çok fazla yer yoktu ilk sevgiliyle burada buluşturmuş, telefon yokmuş burada buluşulmuş, diğer taraftan 1 Mayıs’ta kan dökülmüş yani herkesin burada bir anısı var, herkesin anlattığı buraya dair bir şey var. Sonuçta bu geçmişten gelen bir yer ve bir şey babamız bana anlatıyor, biz şöyle yaptık diye ben çocuğumu anlatacağım geçen Taksim’de anılarımı. Bu aşılana bir şey yani bizim sonradan kazandığımız bir şey. Bundan dolayı herhalde Taksim’i bizim yapan yaşanmışlıklar yani.” (Kadın,23 yaşında, 10.05.2016)

“Taksim Meydanı herkesin bir kere. Şuradan içeri girdiğinizde dikkat ettiniz mi bilmiyorum, her 10 adımda bir pop müzik, arabesk, caz, yabancı müzik, yani herkese hitap ediyor. Çeşit çeşit insan görüyorsun. Dünyanın her yerinden insan çekiyor...” (Erkek, 39 yaşında,06.09.2016)

“Mekânların zenginliği olabilir. Burasının tarihi bölge olması, binaların tarihi olabilir.” (Kadın, 36 yaşında, 07.09.2016)

“şöyle ifade edebilirim burası İnsanların bulunduğu bir ortam diyebilirim, yani herkes her taraftan gelebilecek insanların olduğu bir yer güzel bir alan güzel bir şey hani her düşüncede her farklı fikirde olan insanlar... Ulaşım olarak insanların ulaşabileceği bir noktada olması.” (Kadın, 31 yaşında, 05.10.2016)

“Burası İstanbul’un merkezi gibi ve her şeyin mevcut olması, birde buranın markalaşmış ve popüler olmasındandır.” (Erkek, 22 yaşında- 09.09.2016)

“Hep birlikte oluyorlar her zaman haksızlığa karşı bir araya geldiklerini düşünüyorum, bir dayanışma var içlerinde, çok güzel bir beraberlikleri var. Hep ezilen insanlara destek oluyorlar en önemlisi bu. (Kadın, 20 yaşında, 05.10.2016)

“İnsanlarımızın birliği beraberliği ben böyle düşünüyorum. Herkes kendini burada ifade edebiliyor, özgür. Özgürlüğün her şeyini burada birazda olsa söylüyor. Onun için burası herkes için kendini ifade etmeye yarayan, ifade edici bir yer hislerini, duygusunu, özgürlüğüne her şeyini Taksim Meydanı’nda ifade etmesi için” (Kadın, 55 yaşında, 05.10.2016)

“Aslında burası İstanbul’un merkezi gibi.” (Kadın, 15 yaşında-09.09.2016)

“Hep gündemde olması tabi ki hemen hemen her gün TV’lerde yani, gündemde olması sık sık. Çok eski hatıraları var amma iyi amma kötü, eylemlerin olduğu, direnişlerin olduğu, ölümlerin olduğu bir yer. Baya baya bunlar çekiyor insanları. Bence çoğu insan onun için geliyor buraya. Yani burda başka çekicilik yok yani. Bir meydan ve binalar var. Mesela bağcılar meydan, zeytin burnu meydan bundan daha güzel. Ama hakikaten buraya insanları çeken bir şey var. Olan olaylarda gündemde kalmasını popüler kılıyor. Bizde merak ettik Taksim Taksim ne var o yüzden geldik, TV’lerden duyduğumuz kadar.” (Kadın, 53 yaşında-07.09.2016)

Alan çalışmasında çoğunlukla tanıklıklar çerçevesinde değerlendirmeleri aktardığımızda burasının Özgürlük Meydanı ve tarihi olduğu sıklıkla ifade ediliyor. Medyada Taksim Meydanı’nın sürekli dönüştürülmesi ve belirli projeler yapılması söz konusu iken hiçbir görüşmeci bu tasarı olan proje talebinde ve bunun gerekliliği konusunda bir şey ifade etmemektedir. Neredeyse her görüşmeci Taksim Meydanı’nı gibi bir meydan olmadığı ve bu meydanın bu şekilde kalması yönünde ki taleplerini paylaşmaktadırlar. Emine Hanım ise meydan için alternatif olarak şunları ifade eder:

“Eskiden beri meydanın burası olduğu için, başka bir meydan var mı burası gibi, yok, ama insanlar buradan da engelleniyor. Bu meydana cami yapılması fikrine, ben kapalı bir kadın olarak karşıyım. Cami olarak değil, bizim

vatanımızın eğitim, kültüre çok ihtiyaç var, madem bir şey yapılacak okul yapılsın, eğitim merkezi yapılsın.” (Kadın, 52 yaşında, 06.09.2016)

“Benim şahsi düşüncem, tanınmış olması, İstanbul deyince insanların aklına Taksim geliyor, birde belki şu geçmişte yaşanan 77’ler filan bunlarda önemli olabilir. Bir de burda gösteri şudur budur izin vermemeleri her halde daha cezbedici oluyor. Daha çok turistik olarak tanındık yer olmasından dolayı millet merak ediyor. Bizde onun için geldik zaten.” (Erkek, 35 yaşında-09.09.2016)

Her grup için burada bazı olayların yaşanmış olması, herkesin belli bir olayı olmuş, Her grup bir anlam yüklüyor. Sanırım herkes için kamusalılığı da buradan geliyor Taksim’in.”(Erkek, 26 Yaşında, 08.09.2016)

“Ünlü ve bilinen bir semt olmasıdır.” (Kadın, 24 yaşında-09.09.2016)

“Osmanlı’dan itibaren merkezi bir meydan olması, o zamandan günümüze önemini devam ettirmiş.” (Erkek,28 yaşında, 06.09.2016)

Aşağıda görüşmecimizin belirttiği gibi ulaşım olanaklarının bulunması ve burada yaşanan siyasi olaylarda Taksim Meydanı’nı herkesin kılan noktalardan biridir.

“Gerçekten şimdi siz sorduğunuzda dikkat ettim daha önce dikkat etmemiştim; ama ben gayet ticaret filan derdim. Sanırım insanlar buraya gelmesinin sebepleri de belki o da var ama burayı bu kadar herkesin yapan şey de yine siyasi olaylar zamanında yaşanan şeyler de olabilir. Eğer babam burada olsaydı sorsaydın onun için o zamanda bir anlamı var, yani sembol; ama ben bu konulardan çok uzağım. Şu anda mimarlık okuyorum insanların meydana gelmesi için birçok yerden buraya ulaşıyor olması lazım, ulaşım olanakları açısından her yere yakın bulabileceğiniz her şey mümkün çok fazla ucuz alanlarda var içerlerde çok fazla herkesin kendine göre bir şeyler bulabileceği bir alan yani.” (Kadın,21 yaşında,05.10.2016)

4.4.3. Taksim Meydanı’nın Diğer Meydanlardan

Farklılığı

Taksim Meydanı’nın diğer meydanlardan farklı olması hakkındaki genel fikirlere bakıldığında, İstanbul’un diğer semtlerindeki bir meydandan ve hatta diğer kentlerdeki meydanlardan farkı açıkça görülür. Örneğin görüşmecilerimizden bazıları Taksim Meydanı’nın farklı olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

“Farklı bir yanı tamamen ruhsal açıdan var. Yani tamamen mecazi bir anlamı var. Mesela ben Bakırköy Meydanı'na gittiğimde hiç sevmiyorum, itici buluyorum nedense bu. Ruhumu okşayan hiçbir şey yok orada, direkt Taksim Meydanı geliyor aklıma. Mesela ben Bayrampaşa çocuğuyum Bayrampaşa Meydanı bile içime sinmiyor aklıma meydan deyince Taksim Meydanı geliyor. İçimize yerleştirilmiş bir kültür var o da burada yerleştirilmiş demek ki. Bu arada Beyoğlu doğumluyum Belki de Taksim Meydanı bu yüzden çekiyordur beni. Ya da herkes burada olduğuna göre çok çeşitli insan geldiğine göre buraya demek ki bunun bir anlamı olmalı, bilmiyorum, şu anda anlamlandıramıyorum. Tamamen mizansen hissedip, hissettiğim, içimdeki şeyle yaklaşıyorum, bunları söylüyorum.” (Kadın, 27 yaşında- 19.09.2016)

“Evet çok farklı bir yer çok farklı bir meydan. Daha turistik bir oradan her bakımdan yani daha turistik diyorum ya Bütün bu yürüyüşler olsun her şey olsun Taksim Meydanı'nda yapılıyor. Başka var mı?” (Kadın, 55 yaşında, 05.10.2016)

“Eskiden burasının Beyoğlu olması, eskiden sadece Taksim- Beyoğlu İstanbul'du. Çocukluğumuzda biz Güngören'de otururken bize İstanbul'dan geldim derdi büyüklerimiz evde.” (Kadın, 52 yaşında, 06.09.2016)

“Ne bileyim Kadıköy Meydanı Bakırköy Meydanı gibi Meydanlar benim için gözümde bir meydan olarak gelmiyor. Yani bir boş alan yaptığınızda mimarlıkta bir alan şey olmuyor meydana olmuyor yani. Kadıköy'de Meydan olabilir benim için. Yaşadığım bölgedeki Kadıköy olabilir ben kendi sesimi duyurmak İstedğim zaman Kadıköy meydanında tercih edeceğim, belki ama normalde de insanların alanda sesini duyurmak için ilk tercih ettiği yerlerden birisi burası, ama benim bölgemi yakın olan işte olarak aynı işlevde, ama ben Taksim Meydanı'na gelemem ki sesini duyurmak benim için zor; ama Kadıköy'e gelmem orada sesimi duyurmam basit. Taksim Meydanı yasaklı iken benim gibi bir kesimi için Kadıköy Meydanı alternatif de o konuda paralellik gösterdiğini düşünüyorum; ama şu da var: sembol içeren şeyler zamanla önem kazanıyor, zaten eşsiz tek olmasından dolayı Taksim Meydanı bu kadar ön planda. Eşi benzeri yok; ama bence Taksim Taksim diye tutturulmasına da gerek yok bu kadar da bizi yansıttığını artık düşünmüyorum yani. Ben en azından kendimi o kadar ait hissetmiyorum Taksim'e, Taksim Meydanı'na.” (Kadın, 21 yaşında, 05.10.2016)

“Kullanıcı profili açısından bende çok farklı bir yer her şey insan var Yani çok farklı semtleri birleştiriyor içinde İstanbul'da böyle bir başka bir meydan yok yani mesai Kadıköy'de boğa Meydanı üç aşağı beş yukarı aynı semtin insanların bir araya getirir ama Taksim öyle değil yani Harbiye'den 4 Nişantaşı'ndan tut Kadıköy'den tut, Kasımpaşa'dan çok büyük bir birleştirici gücü var yani. Türkiye nasıl ki kültürlerin medeniyeti ise Taksim Meydanı da Taksim'de onun küçük bir minyatürü olabilir yani. Cumartesi'den Pazartesi'ye kadar ve bugün de buradayım ama inanılmaz araba şu anda yani her yer Arap dolu sanki Türkiye'de değilmişim gibi hissediyorum.” (Kadın, 23 yaşında, 05.10.2016)

Taksim Meydanı'nı özel kılan birçok şeyin olduğu ve buranın tarihi ile özel bir bölge olduğu yukarıdaki görüşmelerden alıntılarda da aktarıldığı üzere defalarca dile getirilmiştir ve aşağıda görüşmelerden parçalara yer verildiği üzere bunun gibi birçok unsurdan bahsedilmiştir.

“Evet, farklılığı var. İnsan burada istediği gibi olabiliyor. Çünkü kimse kimseyi tanımıyor, bir sürü insan var, bence çoğu insan da onun için geliyor, özgürce hareket edebiliyorlar, oturup kalkabilirler, yeri geliyor burada yatıp uzanıyorlar. Özgür olduklarını hissettikleri için buraya geliyorlar genelde.” (Erkek, 21 yaşında- 19.09.2016)

“Biraz farklı, farklı gibi...Valla böyle Türkiye'nin olduğunu anlıyorsun, anımsatıyor hani burası. Öyle yani ne tarafa baksam Türk bayrağı asılı öyle yani, camiler... Onun için yani öyle insanlar buraya geliyor.” (Erkek, 23 yaşında,05.10.2016)

“Özgürlük bağlamında herkes kendini daha rahat ifade edebiliyor, rahat hissediyor, daha geniş düşünebiliyorsun. Daha rahat dolaşabiliyorsun. Her kesimin olduğu bir yer, devamlı kalabalık. Hoş güzel bizim için.” (Kadın, 28 yaş- 09.09.2016)

“İnsan burada istediği gibi olabiliyor, çünkü kimse kimseyi tanımıyor bir sürü insan var, bence çoğu insan da onun için geliyor özgürce hareket edebiliyorlar, oturup kalkabilirler, yeri geliyor. Burada yatıp uzanıyorlar. Özgür olduklarını hissettikleri için buraya geliyorlar genelde.” (Erkek, 21 yaşında- 19.09.2016)

“Tarihi bir önemi var. Şehir genişledikçe dışarıya doğru kayıyor. Yeni meydanlar miting alanı olarak düşünüldü, ama suni bir meydan. Millet Taksim'i daha çok benimsemiş, solcuların daha çok anıları var. Sağ kesim gösteri kutlama yapmıyor zaten, devletin gösterdiği ve verdiği destekle yapıyor.” (Erkek, 28 yaşında- 06.09.2016)

“Benim için çok farklılığı var. Ben Rize'de yaşıyorum bizi oranın meydanından çok farklı, güzelliği görmüyor musun? Bizim meydandan ne kadar farklı... Kadınların, insanların oturabiliyor olması. Belirli bir saatten sonra bizim orda oturulması mümkün olmuyor zaten.” (Kadın, 35 yaşında, 09.09.2016)

“Güzel iyi bir yer, Çanakkale'deki meydanlara göre daha büyük, geniş bir yer, başka bir farklılığı yok gibi.” (Kadın, 48 yaşında, 06.09.2016)

“Daha önce farklı şehirlerde bu kadar çok insanı bir arada görmedim açıkçası, kendi fikrim güzel bir duygu bu kadar insanı birleştiren bir yer olması Taksim Meydanı'nın. Güzel bir duygu.” (Kadın,31 yaşında 05.10.2016)

Görüldüğü üzere İstanbul'a diğer kentlerden yerli turist olarak gelmiş olan kişiler açısından meydan insanların oturduğu, kadın erkek ve her kesimden insanın bu alanı müşterek olarak paylaşıyor olması dolayısıyla diğer kentlerdeki kent meydanlarından farklılık arz etmektedir. Bununla birlikte İstanbul'un içindeki farklı ilçelerde oturmakta olan kişiler açısından da Taksim Meydanı bu yönüyle farklı olduğu dile getirilmiştir.

"Sürekli göz önünde olduğu için en küçük bir aktivite, propaganda, miting burada yapılıyor, daha fazla sosyal medyada ses getirebiliyor, duyuruluyor. (Erkek, 29 yaşında-08.09.2016)

Kanlı 1 Mayıs'ın olmasıdır." (Erkek, 22 yaşında- 09.09.2016)

"Evet, biraz farklı diğer meydanlardan birçok insan buraya geliyor mesela, kalabalık." (Erkek, 19 yaşında-29.09.2019)

"Var, diğer meydanların hiç birinde bu kadar insan çeşitliliğini bir arada göremezsin. Bir insanın adı çıkacağı gibi Taksim Meydanı'nın da adı çıkmış, Adı çıkmış bir meydanda insanlar daha rahat hareket edebiliyor. Buda diğer meydanlardan çok rahat bir ortam kılabiliyor. Örnek olarak geyidir, lezbiyenidir, travestisidir ben gittiğimde diğer meydanlarda bunu göremem, istisnai bir durum. Bence bunlar içinde bir an önce müdahale yapılmalı, bu benim şahsi görüşüm. Alıp buradan atılması demiyorum, işleri verilecekse verilsin, bunlar adına çalışma yapılacaksa yapılsın, bu insanlara ya hak taşı ya da taşıyorsan vatandaşlıktan at. Bir şey yap ama onlar bir insan, herkesin tercihi kendisinin, beni ilgilendirmiyor, bir şey yap, uğraş ki o da bilsin." (Kadın, 28 yaşında, 08.09.2016)

Meydanın diğer meydanlardan farklılığı yok, ama buraya geldiğim de bu yıllarda Sudi Arabistan geliyor aklıma her yeri Araplar basmış. (Kadın, 21 yaş, 09.09.2016)

"Tabii ki farklı. Taksim Meydanı çok eski bir meydan. Diğer meydanlardan farklı, Taksim'in geçmişte çok hafızası var. Yaşanmışlığı var. Taksim Meydanı'nın yerini hiçbir yer tutmuyor, Mısır'a gittim, Rusya'ya gittim... O kadar kalabalık olmasına rağmen Taksim beni acayip dinlendiriyor. Şurada merdivenlere oturduğumda denize bakarmış gibi oluyorum, rahatlıyorum. Değişik insanlar ilgimi çekiyor. O kadar olaylar oluyor, ama rahatlığını hiç kaybetmiyor..." (Bayram, 39 yaşında, 06.09.2016)

"Mesela normalde şirketlerde müdürlük var, genel müdürlük var, Taksim Meydanı da meydanların genel müdürlüğü." (Kadın, 54 yaşında-29.09.2016)

"Her mitingde Cumhuriyet anıtının çektiği ne! Onun tepesine çıkmasınlar diye elektrikli sistem yapınlar." (Kadın, 15 yaşında-09.09.2016)

“Diğer meydanlar siyaset meydanı, siyasetçilerin mekânı gibi, oraların meydan olma özelliğinden soyutlamışlar.” (Erkek,37 yaşında-07.09.2016)

“Sadece bol bol sadece bir görüş varmış başka bir görüş yokmuş gibi görünüyor, bol bol bir görüşü barındırıyor, bir görüşe hitap ediyor şu an. Türk bayrağıyla gurur duyuyorum, ama buraya asılış sebebi ile ilgili sıkıntılarım var mesela.” (Kadın,35 yaş-29.09.2016)

“Farklı bir yer diğer meydanlardan, rahatlık ve gezme bakımından güzel. İnsan huzur buluyor. Sevdiğim bir yer, Samsun’da oturmama rağmen her ay 1 kez gelirim buraya. Gölgelek oturacak yerler olsa bir de.” (Kadın,55 yaşında-29.09.2016)

“Görsellik ve güzellik açısından farklı...” (Kadın, 44 yaşında, 06.09.2016)

“Tabi ki farklar vardır yani. İstanbul metropol olmasından dolayı büyük bir şehir olduğu için buradaki insanların fazlalığı farklı. Burada daha fazla insan var.” (Kadın,26 yaş-29.09.2016)

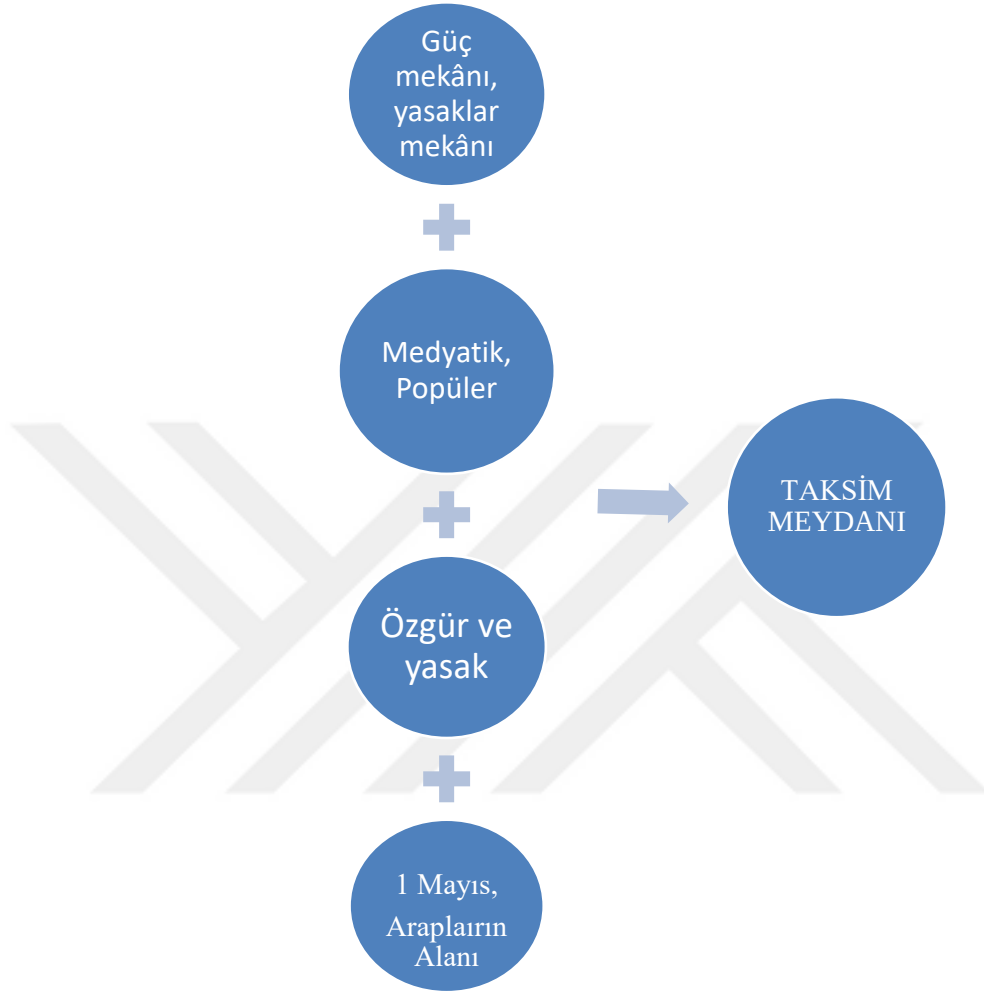
“Politik olarak kullanılması farklı kılıyor. Yoksa Konya, Kayseri Meydanı daha büyük buradan.” (Erkek, 22 yaşında, 07.09.2016)

Meydanın kalabalığı açısından diğer meydanlardan ve diğer kent meydanlarından farklı olduğu da vurgulanmaktadır. Yukarı ki bölümde yapmış olduğumuz mülakatlar çerçevesinde görüşmelerin genel olarak analiz ve değerlendirilmesi yapılmış olup aşağı ki sonuç kısmında ise çalışmamızın önemini ve özelde Taksim Meydanı ve genelde ise Türkiye’nin kentlerinde ki meydanlar için öneri ve tavsiyelerimizi sunacağız.

4.4.4. Mülakatların Değerlendirilmesi

Her ne kadar “tarihçi ne geleceği değiştirebilir, ne de çöküşü öngörebilir; en iyi olasılıkla şimdinin geçmişi düşünme biçimini değiştirebilir” (Çelik , Favro, & İngersol, 2011, s. 13). Bu tarihçiler açısından böyle düşünülüyor ise de, yapmış olduğumuz *Meydanların Sosyo-Politik Olarak Dönüşümü Üzerine Bir Analiz: Taksim Meydanı* adlı bu çalışma da biz sosyologların geçmişin düşünme biçimini vererek, gündelik yaşamda içeriden aktörler olarak bir şeyleri yeniden canlandırılmasını ve farkındalığı sağlamayı tercih ettiğimizin bir belirtisidir.

Saha çalışmamızın sonunda genel bir değerlendirme yapacak olursak; defalarca belirli kelimeler üzerinde durulduğu görülmüştür.

Araştırmaları belirli kelimeler üzerinden anlamlandırmak mümkün ve bu en çok kullanılan kelimeler analiz edilerek varmış olduğumuz sonuçlar şunlardır:

- 1- Taksim Meydanı “her kesimin”, “özgürlük meydanı” vb. ifadelerin söylemiyle Taksim Meydanı kamusal alandır. Tüm bunlarla birlikte otoriteler tarafından çoğu zaman miting vs. alanı olarak kullanımı yasaklandığı için yasaklı meydan olarak görülmektedir.
- 2- Taksim Meydanı diğer meydanlardan tarihi ve kültürel yapısı özelliği sıkça dile getirilmesiyle “tarihi bir meydandır”.
- 3- Taksim Meydanı medyatik, popüler, turistik bir meydandır.

Araştırmamız boyunca vatandaşların Taksim Meydanı üzerine söylemleri farkındalık analizleri doğrultusunda bu önemli bir sonuçtu, çünkü Kostof'un belirttiği gibi “ne biliyorsak oyuz” (aktaran; Çelik; Favro, & İngersol, 2011, s. 10).

Taksim Meydanı'nın vatandaşlarca yaz ayında oturma alanlarının kısıtlı ve yetersiz kalması, ayrıca ağaçtan yoksun olması veya güneşten koruyucu bir oturma alanının oluşturulmamış olması gözlemlerimizce ve görüşmecilerimizce dile getirilen noktalar arasındadır. Özellikle bazı görüşmeciler bunu belirtirken bazı görüşmeciler ise bu beton halinden otobüslerin yer altına alınmasından dolayı ve bilhassa yer altında egzost dumanının yoğun olmasını da dile getirdiler. Koku ve kirli havanın daha ağır hale geldiği alanda otobüse binmek için beklemek toplu taşıma araçlarını kullananlar açısından sıkıntılı ve sağlık koşullarını etkileyici bir durum olduğu aşıkardır, buna rağmen toplu taşımanın meydanın altına alınmasının meydanın yayalarca kullanımını daha işlevsel ve pratik hava getirdiğini de ifade etmişlerdir.

Taksim Meydanı üzerine yapmış olduğumuz saha çalışmasında “Taksim Meydanı'nın önemini sordüğümüzda verilmiş olan cevapların içerik analizi yapıldığında vatandaşlar tarafından Taksim Medanı gibi meydanlara, kamusal alanlar ihtiyaç duyulan gereksinimlerden biridir.

Bu tez çalışması, “hiç şüphesiz,ideolojinin kirli bir kelime olduğu inancıyla beslenmiş bir akademik camiada ideolojik, dolayısıyla birçoklarınca nahoş bulunacaktır.” Ancak Harvey'in de belirttiği üzere bu tip bir inanış, oldukça ideolojiktir. (Harvey, 2012, s. 91)

SONUÇ

Araştırmamızda sonuç olarak kentler, meydanlar ve kamusal alan tartışması boyunca şunlar vurgulanmaya çalışıldı: Antik Yunan'da Agoralar (meydanlar) yurttaşlardan herkese açık olan ve demokrasinin sağlandığı alanlardır. Roma ve Konstantinopolis döneminde bugün ki anlamda meydan işlevi gören forumlar (meydanlar) teşhir etme, gösterme ve imparatorun tebaasıyla buluşma mekanıydı. Bu işlevleri açısından çok önemliydiler. Roma'da öbekler halinde olan forumlar Konstantinopolis'te dağınık bir şekilde bulunması ve mese denilen yollarla birbirine bağlanmasıyla farklılık taşıyordu. 5. ve 6. yüzyılda halkın imparatora seslendiği, sesini duyurabildiği alanlar iken sonraki dönemde daha çok tören alanına ve taç giyme gibi imparatorun debdebesini gösteren, onu kutsayan ve dinsel ağırlıkları olan törenler alanına dönüştü.

Osmanlı İmparatorluğu boyunca Konstantinopolis'te mevcut olan forumlar hala var olmasına rağmen, kullanılan meydanlar Sultanahmet vb. alanlar daha çok imparatorun gücünü göstermek için törensel amaçlarla, geçit törenleri ve dini merasim yeri ve tabasına korku salmak için idam alanları olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle Osmanlı dönemindeki meydanlar için gerçek kamusal alan olduğu söylenemez. Cami meydanı vb. alanlar sadece erkeklerin kullanımına açık olan mekanlar olmasıyla Habermasçı anlamda kamusal alandan söz etmemiz mümkün görünmemektedir.

18. yüzyılın yarısına kadar yerleşim alanı olarak kullanılmayan, mezarlıklar bölgesi olan Taksim civarına ancak bu dönemde Batı mimari tarzı askeri kışlalar yapılmaya başlandı. Cumhuriyet döneminde ise meydanın inşasından bahsettiğimiz Taksim Meydanı henüz 100 yıllık gibi bir tarihe aitken Bizans döneminin forumları olarak varlığını devam ettiren Sultanahmet ve Beyazıt, Aksaray Meydanları ise belki bin yıllık tarihe sahiptirler. Türkiye'de ne yazık ki iktidar sahipleri halkın isteklerini dile getirmek için meydanlara dökülmesine karşı çıkmışlar ve her daim kendi otoritelerini sağlamak için bu meydanları kullanmışlardır. Günümüzde ki iktidarlar da geçmişte olduğu gibi halkı sadece kendi istedikleri zaman ve durumlarda meydanlarda görmek istiyorlar.

Bu çalışmamızda kavramsal olarak ele almakla birlikte aslında kavramların dünya literatüründe bazen çoktan eskimiş olduğunu fark ediyoruz. Elbette Habermas'ın kamusal alanı da gerek Batı ve Türkiye literatüründe çok kullanılmış olsa da hala önemlidir, ancak bize öyle geliyor ki sosyo-politik olarak dönüşüm geçirmekte olan meydanların geçmişte nasıl olduğunu ve neler yaşandığını ele almak ayrıca günümüz açısından “Taksim Meydanı’nın önemi nedir” ve “Taksim Meydanı’nı herkesin kılan nedir” vb. sorular doğrultusunda görüşmecilerle yapmış olduğumuz mülakatlar oldukça önemlidir.

Mekân ve ideoloji arasındaki bağlantıyı görmek için, Taksim’in Tarihsel olarak dönüşümü kısmında ele alınmış olan; mezarlıkların taşınması, o alana kışlalar, meydanlar yapılması, bunların dışında, meydanlarda yapılan gösterilerin yasaklanması ya da yeni kent planlamaları ile üretilen politikalarla denizlerin doldurularak Maltepe ve Kazlıçeşme, Yenikapı gibi yeni meydanlar yapılması ve bu alanların miting alanı olarak sunulması durumu bizatihi meydanların sosyolojik ve ideolojik olarak dönüşümü görülmektedir.

Bugün meydanların sosyo-politik olarak dönüşümünü anlamlandırmak için gerek bir araştırmacı gerekse vatandaş olarak 1970’lerde yüzbinlerce kişinin toplandığı meydana bugün baktığımızda (yapılan görüşmelerde “Arapların Meydanı”), “Suriye’lilerin” meydanı deniliyor ve öyle görülüyorsa meydanda üçüncü bir dönüşüm olduğu gözlemlenmektedir. Bu da yetkililerce yasal olarak mekâna kimlerin gelebileceği, meydan çevresinde kimler konut alabileceği ve kimin yaşam alanı olacağı belirlenmesi ile gerçekleşmektedir.

Kamusal alan ve kentsel mekân olan meydanların aslında işlevsel olarak tanımlamaktan çok günümüz de her sosyo-kültürel kesim için farklı anlamları olduğu görüşmelerde sıklıkla ortaya çıkan bir bulgu olduğu unutulmamalıdır. Örneğin işçi sınıfı bilincinden gelen bir kişi için Taksim Meydanı farklı bir anlam çağrıştırırken, yine İstanbul sınırları içerisinde yaşayan ancak Taksim Meydanı’nda fazla yaşanmış anısı yok ve Taksim Meydanı’nı fazla kullanmamış ise ya da farklı bir sınıf ve kültürde yetişmiş bir kişi için turistik bir meydan olarak görülebilmektedir.

Bugün artık turistik ve sembolik bir değer olarak görülen Taksim Meydanı üzerinden 1970'lere geri dönüldüğünde o dönemle ilgili anlatılanlar ile bugün ki Taksim Meydanı arasındaki farkı açıkça görmekteyiz, bilhassa yapılan mülakat görüşmeleri analiz edilerek okunduğunda, Taksim Meydanı'na atfedilen anlam günümüzde oldukça farklıdır. Örneğin, dün solcuların mekânı olarak görülen meydan bugün Orta Doğu Ülkeleri'nden (Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Suriye...) gelen "Arap" halkının mekânı olarak görülmektedir.

Taksim Meydanı üzerinde halkın da birtakım istekleri vardır, yine halkın istekleri ile iktidarların yıllarca meydanları yenilemesi, inşası arasında ne kadar uçurum olduğunu yapmış olduğumuz mülakat sonuçlarından çıkartabiliyoruz. 1970'lerde işi hareketleri ve öğrenci hareketleri düşünüldüğünde anlaşılan meydanların ve Türkiye'de Taksim Meydanı gibi alanların toplumsal değişimde büyük bir dinamik olduğudur.

Sadece Türkiye'de değil dünyanın birçok bölgesinde meydanlar her daim değiştirilmeye ve dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Ancak şu unutulmamalıdır ki Avrupa'da kentsel yenilenme peşinde olan III. Napolyon'un talimatıyla Haussmann'ın 1800'lü yıllarda zorla yapmaya çalıştığı kentsel yenileme projesinin yanlış olduğunun teorisi yazılı çok oldu, çok tartışıldı, ancak bizler hala bunun yanlış olup olmadığını anlamaya hatta iktidar kanatları meydanları kentli halktan bağımsız olarak sermayedarlar eliyle dönüştürmeye çalışmaktadırlar.

Taksim Meydanı üzerinde dönüşüm gerçekleştirilmeye çalışılması sadece 2000'li yıllarda gerçekleşmiyor. Örneğin ilk meydanın inşası ve Prost'un planlarını ve sonraki İstiklal Caddesinin yayalaştırılması, Dalan Tarlabası bulvarı açılışı vb. olayları düşündüğümüzde Taksim hep bir plan ve proje alanı, aynı zamanda üzerinde en çok oynanan bir alan olmuş. Bu durum içinde bulunulan sosyo-politik konjonktürün de bir yansımasıdır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra iktidarın meydanı kendi isteğine göre inşa etmesi söz konusudur, ancak bu durum meydanın kamusal kazanmasını ve sadece iktidar için gösteri mekânı olmasının dışına çıkmıştır, Taksim Meydanı'nı ve yanında inşa edilmiş olan Gezi Parkını halkın alanı haline dönüşmesini, yani kamusal alan olarak kullanımını sağlamıştır.

Sonuç olarak meydanlar geçmişten günümüze değerlendirildiğinde, tarihsel olarak her dönem iktidar aygıtlarıyla bağlantılı bir alan olmuşlardır. Bununla birlikte kamusal alan diye söz edebileceğimiz meydanlar ise halkın gerek gündelik hayatında keyif için kullandığı ve istedikleri şekilde politik olarak söylemlerini dile getirdiği bir mekân yani bir anlamda iktidara karşı bir sesleniş ve bazen de direniş alanı olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Acarer, E. (2015). *%100 İstanbul* (6. b.). İstanbul: İnkılap.
- Agamben, G. (2008). *Olağan Üstü Hal*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Varlık.
- Akkar, M. (2006). “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama*(36), 29-38.
- Akpınar, İ. Y. (2010). İstanbul'da Modern Bir Pay-ı Taht: Prost Planı Çerçevesinde Menderes'in İcraatı. *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951)* (C. Aktaş, E. Özdoğan, & M. Şeyhun, Çev., s. 167-201). içinde İstanbul: İstanbul Kent Araştırmaları Enstitüsü.
- Alada, A. B. (2008). *Osmanlı Şehrinde Mahalle* (1. b.). İstanbul: Sümer Kitabevi.
- Aldoğan, A. (2013). *Pera'nın Limanı Galata* (1. b.). İstanbul: Göl Kitap.
- Alsan, N. F. (Dü.). (1973). *Şair, Edip ve Tarihçi Kalemile İstanbul*. İstanbul: Büyük İstanbul Derneği Yayını.
- Amicis, E. D. (1981). *İstanbul (1874)* (1. b.). (P. B. Akyavaş, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arkan, Ö. (1993). *Beyoğlu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aslan, Ş. (2011, Mart). Birleştiren ve Ayrıştıran İşlevleriyle İstanbul'da Boğaz Köprülerinin Toplumsal Dili. *Siyasal Bilgiler Fakülte Dergisi*(44), 107-123.
- Barker, E. (1995). *Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü* (2. b.). (M. Tunçay, Çev.) Ankara: İmge.
- Bartu, A. (2013). Eski Mahallelerin Sahibi Kim. Ç. Keyder, & Ç. Keyder (Dü.) içinde, *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında* (s. 43-59). İstanbul: Metis.
- Belge, M. (2006). *İstanbul Gezi Rehberi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Berman, M. (2012). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim.
- Bilgihan, G. (2006). Kentsel Meydanların Dönüşümü. *Ankara Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi/ Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Bilsel, F. C. (2010). Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951) Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü. *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951)* (s. 101-167). içinde İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

- Birkök, C. (2008). *Sosyolojik Düşünme ve Metodolojisi*. İstanbul.
- Boysan, B. (1999). Aron Angel İle Söyleyişi. *Mimarlık*, 30-39.
- Brummet, P. (2003). *İmge ve Emperyalizm 1908-1911 : İkinci Meşrutiyetin Başında* (1. b.). (A. Anadol, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calvino, I. (2014). *Görünmez Kentler* (16. b.). (I. Saatçioğlu, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Carr, E. H. (1991). *Tarih Nedir*. (G. M. Gürtürk, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar*. Ankara : Bilim ve Sanat.
- Crawford, F. M. (2012). *1890'larda İstanbul* (2. b.). (Ş. Türkömer, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çelik, Z., Favro, D., & İngersol, R. (2011). *Şehirler ve Sokaklar* (3 b.). (B. Altınok, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Çelik, Z. (1996). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çelik, Z. (2016). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul* (2. b.). (S. Deringil, Çev.) İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Doğan, L., Demir, Ö. K., Kurtul, U., & Taştekin, U. (2012, Mayıs). *Bir Mücadele Alanı Olarak Meydanlar*. (U. Taştekin, Çev.) Aralık 26, 2013 tarihinde ulasin.tumblr: <http://ulasin.tumblr.com> adresinden alındı
- Dumont, P., & Georgeon, F. (1996). *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Erel, B. (2007). Kentsel Açık Alan Kavramı Bağlamında İskele Meydanlarının İncelenmesi İstanbul Örneği. *Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü*. İstanbul.
- Freely, B., & Freely, J. (2014). *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi* (2. b.). (Y. Türedi, Çev.) İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Damga* (2. b.). (Ş. L.-S. Ağırnaslı, Çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Göğüş, Y. B. (2014). Küreselleşen Kentlerde Kamusal Mekanın Dönüşümünün Sosyo-Mekansal Ayrışma Bağlamında incelenmesi: Taksim Gezi Parkı Örneği. *İstanbul Teknik Üniversitesi «Fen Bilimleri Enstitüsü/ Yüksek Lisans Tezi. İstanbul*. İstanbul.
- Guattari, F. (1990). *Üç Ekoloji* (1. b.). (A. Akay, Çev.) İstanbul: Hil Yayın.
- Gülalp, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti*. Metis Yayınları.

- Güler, M. (tarih yok). Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49-71.
- Gülersoy, Ç. (1986). *Taksim / Bir Meydanın Hikayesi*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı.
- Gürbilek, N. (2010). *Kör Ayna, Kayıp Şark*. İstanbul: Metis.
- Habermas, J. (2014). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. (T. Bora, & M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hangi şehirde kaç AVM var ?* (2016, 04 14). <http://www.sabah.com.tr:>
<http://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/hangi-sehirde-kac-avm-var-/5>
adresinden alındı
- Harvey, D. (2011). *Umut Mekanları* (2. b.). (Z. Gambeti, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Paris, Modernitenin Başkenti*. (B. Kılınçer, Çev.) İstanbul: Sel.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu* (6. b.). (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Mekanları* (1. b.). (B. Kıcır, D. Koç, K. Tanrıyar, & S. Yüksel, Çev.) İstanbul : Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. (A. D. Temiz, Çev.) İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir* (4. b.). (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis.
- Hobsbawm, E. (2006). Gelenekleri İcat Etmek. E. Hobsbawm, & T. Ranger içinde, *Geleneğin İcadı* (M. M. Şahin, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Hoşkara, Ş. Ö. (2007). Anadolu- Türk Kentlerindeki Kentsel Mekanlara -Meydanlara Fonksiyonel Bir Bakış. A. Mengi (Dü.) içinde, *Kent ve Politika Antik Kentten Dünya Kentine* (s. 215-220). Ankara: İmge Kitapevi.
- İleri, S. (2012). *Yıldızlar Altında İstanbul* (7 b.). İstanbul: Everest.
- İstanbul Albümü 2*. (1954). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kafadar, C. (2012). Efsunlu Şehir İstanbul, İstanbul Nedir, Neresidir, Neye Yarar? (İ. T. Vakfı, Dü.) İstanbul.
- Keskinok, Ç. (2006). *Kentleşme Siyasaları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (1993). *Şehirler ve Kentler*. Ankara: Gece Yayınları.
- Kıran, E. (2016). Modernleşme Ve Modernizm Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Okuma: Tanpınar Ve Benjamin. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Kostof, S. (2011). Majesteleri Kazma. Z. Çelik, D. Favro, & R. İngersol içinde, *Şehirler ve Sokaklar* (B. Altınok, Çev., 3. b., s. 15-35). İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Kuban, D. (1996). *İstanbul Bir Kent Tarihi*. (Z. Rona, Çev.) İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Kuban, D. (1998). *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları* (1. b.). İstanbul: Yem Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Kentsel Devrim* (3. b.). (S. Sezer, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi* (2. b.). (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynch, K. (2013). *Kent İmgesi* (5 b.). (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Mazak, M. (2009). *Gündelik Hayatından Renklerle Eski İstanbul*. İstanbul: Kitabevi.
- Mungan, M. (2014). *Son İstanbul* (12. b.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Müller-Wiener, W. (2016). *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (4. b.). (Ü. Sayın, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi.
- Öncü, A., & Weyland, P. (2007). Giriş: Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanları ve Kimlik Mücadelerleri. *Mekan, Kültür, İktidar* (L. Şimşek, & N. Uygun, Çev., 2. b., s. 9-39). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önder, S., & Aklanoğlu, F. (2002). Kentsel Açık Mekan Olarak Meydanların İrdelenmesi. *S. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 96-106.
- Önder, S., & Aklanoğlu, F. (2002). Kentsel Açık Mekân Olarak Meydanların İrdelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 16 (29), 96-106.
- Özatalay, C. (2014). Gezi Direnişi: Antikapitalist mi, Alter - Kapitalist mi? V. S. Öğütle, & E. Göker (Dü) içinde, *Gezi ve Sosyolojisi* (2. b., s. 170-186). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özbek, M. (2001). Raymond Williams: "Yaşadığımız Yerde Düşünmeye Başlarız".
- Özbek, M. (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özbek, N. (2008). *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet/ Siyaset İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)* (3. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZDEMİR, E. E., & CENGİZÖĞLU, P. (2016). Çağdaş Alışveriş Merkezlerinde Kamusal Mekan Nitelikleri ve Mersin Forum AVM Örneği. *Uluslararası Hakemli Tasarım Ve Mimarlık Dergisi*(07), 55-72.
- Özden, P. P. (2016). *Kentsel Yenilenme*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Özpetek, F. (2014). *İstanbul Kırmızısı* (2. b.). (E. Cendey, Çev.) İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Öztaş, M. (2010). *Taksim Bir Şenliği Yaşamak* (1. b.). İstanbul: Heyamola.

- Öztürk, A. A. (2009, Eylül 15). Kamusal Alan Olarak Meydanlar:Mekan ve Yaşamla Kurduğu İlişki. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Pamuk, O. (2006). *İstanbul Hatıralar ve Şehir* (9. b.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Park, R. E. (1925). Suggestions For The Investigation Of Human Behavior In The Urban Environment. R. E. Park, E. W. Burgess, & R. D. Mckenzie içinde, *The City* (s. 1-46). Chicago: University of Chicago Press.
- Pinon, P. (2010). Henri Prost'un Şehirciliği ve İstanbul'un Dönüşümleri. *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması(1936-1951)* (s. 49-73). içinde İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Prolong, A. (2011). *Bizans: Yapılar, Meydanlar, Yaşamlar*. (A. Pralong, Dü., & B. K. Bayrı, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Scognamillo, G. (1990). *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları* (4. b.). İstanbul: Metis.
- Sennett, R. (2011). *Ten ve Taş* (4 b.). İstanbul: Metis.
- Simmel, G. (2016, 10 29). *Metropolis and Mental Life* . blackwellpublishing: http://www.blackwellpublishing.com/content/BPL/Images/Content_store/Sample_chapter/0631225137/Bridge.pdf adresinden alındı
- Sultan II. Abdülhamid Arşivi İstanbul Fotoğrafları*. (2008). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları .
- Şahin, B. E. (2006). Meydanların Kentsel Yasama Katkısı Üzerine Bir İnceleme: Bursa Örneği. *Yüksek Lisans Tezi Yüksek Lisans Tezi*. Bursa.
- Şengül, H. T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset* (2. b.). Ankara: İmge Yayınları.
- Şengül, T. (2001). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı. *Praksis*, 9-31.
- Tanpınar, A. H. (2013). *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü* (1. b.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Kitapları.
- Uykucu, E. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında İlçeleriyle Birlikte İstanbul*. İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Weber, M. (2003). *Şehir* (4. b.). (M. Ceylan, Çev.) İstanbul: Bakış Yayınları.
- Yayla, Y. (1977). Türkiye'de Belediyelerin Temel Sorunu. *Onar Armağanı* (s. 951-1020). içinde İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Yiğit, E. (2013). *Gezi Direnişi*. İstanbul: Bellek Yayınları.
- Yıldırım, B. (2012). Transformation Of Public Squares Of Istanbul Between 1938-1949. *15th International Planning History Society Conference* .

Yücek, E. (2013). Müstesna Şehrin İstisna Hali. A. Çavdar, & P. Tan içinde,
İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali. İstanbul: Sel.

Yücel, V. (2009). Hafıza Yeri Kimlik Yeri. İ. E. Işık, & Y. Şentürk içinde, *Özneler, Durumlar Ve Mekanlar*. İstanbul: Bağlam.

